

RUOTSINSUOMEN OMINAISPIIRTEITÄ

**Näkökulmana mahdollisten paluumuuttajien
kielellinen sopeutuminen ja sen tukeminen**

Lotta Ilmasti

Web Reports No. 16
Siirtolaisuusinstituutti
2006

Lotta Ilmasti

RUOTSINSUOMEN OMINAISPIIRTEITÄ

Näkökulmana mahdollisten paluumuuttajien
kielellinen sopeutuminen ja sen tukeminen

Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Turun yliopisto
Toukokuu 2006
Lotta Ilmasti

TURUN YLIOPISTO
Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos
Humanistinen tiedekunta

ILMASTI, LOTTA: Ruotsinsuomen ominaispiirteitä. Näkökulmana mahdollisten paluumuuttajien kielellinen sopeutuminen ja sen tukeminen.

Pro gradu, 138 s., 21 liites.
Suomen kieli
Toukokuu 2006

Tutkielma käsittelee ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisten käyttämää ruotsinsuomea. Aineistoon kuuluu sekä puhuttua että kirjallista kieltä seitsemältä ruotsinsuomalaiselta naiselta. Puhutun kielen aineisto koostuu litteroiduista haastatteluista. Haastattelut kestävät keskimäärin 45 minuuttia (yht. n. 5 h 15 min). Kirjallinen aineisto on hankittu käyttämällä tutkimusta varten suunniteltua testiä. Informanttien tuottamia ilmauksia verrataan suomensuomalaisten ja suomea toisena kielenä oppivien tuottamiin ilmauksiin. Näkökulma tutkimukseen on opetuksellinen; aineistossa esiintyvien kielenpiirteiden perusteella kartoitetaan kielellisiä ongelmia, joita Suomeen palaava ruotsinsuomalainen voi kohdata. Analyysin perusteella luodaan palaaville siirtolaisille mahdollisia oppijaprofiileja ja suomenopetuksen malli .

Tutkielmassa yhdistetään taustateorioiksi useita teorioita. Keskeiset teoriat liittyvät kaksi-kielisyyteen, kieltenväliseen vuorovaikutukseen, kielen prosessointiin ja rappeutumiseen sekä koodinvaihtoon ja lainaamiseen. Koodinvaihdosta ja lainaamisesta esitetään eri näkemyksiä. Tutkielmassa luodaan kielen kokonaisuutoksen jatkumo, jossa opoivat rinnakkain sekä puhuttu että kirjoitettu kieli. Puhutun kielen muutoksen jatkumon luomisessa käytetään apuna Magdolna Kovácsin (2001) ja Timo Lauttamuksen (1990, 1992) määritelmiä lainaamisesta ja koodinvaihdosta.

Informanttien puheessa esiintyvistä poikkeamista osa johtuu ruotsin vaikutuksesta, osa kielen sisäisistä muutoksista. Puhutun kielen muutoksen jatkumolla esiintyy 229 tapausta. Näitä ovat liputus ja sanan hakeminen sekä käänöslainat, lainat ja koodinvaihto. Lisäksi puheessa esiintyy muita poikkeamia (62 tapausta), jotka liittyvät sanamuotoon, sijamuotoon tai lauserakenteeseen. Myös kirjoitetussa aineistossa esiintyy poikkeamia. Sanasto ei ole ajantasainen suomensuomen sanaston kanssa, kuitenkin suhteessa saksan- ja sveitsinsuomalaisten uudissanastontuntemukseen ruotsinsuomalaiset ovat lähempänä suomensuomalaisia. Ongelmia esiintyy myös taivutuksessa, oikeinkirjoituksessa ja lauseiden hahmottamisessa. Kirjoituksessa näkyy erityisesti puhekielen vaikutus.

Tulosten perusteella luodaan neljä mahdollista oppijatyyppeä, joita paluumuuttajia opettava voi kohdata. Tyypit on nimetty siirtolaismaan yhteiskuntaan sopeutumisen perusteella nimillä osittaissäilyttäjä, aktiivinen sulautuja, tasainen sopeutuja ja potentiaalinen syrjäytyjä. Näille suunnatun opetuksen keskeiseksi sisällöksi määritellään sanastontuntemuksen kehittäminen, kielioppi, kielen rekisterit ja oman ilmaisun kehittäminen.

Asiasanat: suomen kieli, ruotsinsuomi, siirtolaisuus, kielikontaktit, koodinvaihto, lainasanat, kirjallinen ilmaisu, suullinen ilmaisu, paluumuutto, kielikurssit, suomi toisena kielenä

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen taustaa	4
1.2 Siirtolaisuuden määritelmistä	5
1.3 Tutkimustehtävä	6
1.4 Informantit mahdollisina paluumuuttajina ja opetettavina	7
2 TUTKIMUSAINEISTO JA INFORMANTIT	10
2.1 Aineisto	10
2.2 Informantit	12
3 SUOMALAISET MAAILMALLA	15
3.1 Ruotsinsuomalaisuus	15
3.2 Ruotsinsuomi	18
4 KIELI MUUTOKSESSA	23
4.1 Yksikielisestä kaksikieliseksi	23
4.2 Kieltenväliset kontaktit	25
4.3 Virheet, lipsahdukset ja poikkeamat	26
4.4 Kielen rappeutuminen	27
5 KOODINVAIHTO JA LAINAAMINEN	30
5.1 Auer ja koodinvaihdon tyypit	31
5.2 Poplack ja koodinvaihdon strukturaaliset rajoitteet	32
5.3 Myers-Scotton ja matriisikielen kehys	33
5.4 Kovács ja lauseidensisäisen koodinvaihdon jatkumo	35
5.5 Lauttamuksen jatkumomalli	36
5.6 Koodinvaihdon keskustelullisia funktioita	38
5.7 Koodinvaihto ja lainaaminen kielenmuutoksen jatkumolla	38
6 PUHUTTU RUOTSINSUOMI MUUTOKSEN JATKUMOLLA	41
6.1 Liputettu suomalainen ilmaus	42
6.2 Käännöslainat	43
6.2.1 Liputetut käännöslainat	43
6.2.2 Sujuvat käännöslainat	45
6.3 Suorat lainat	47
6.3.1 Liputetut suorat lainat	48
6.3.2 Sujuvat suorat lainat	50
6.4 Lainauksen ja koodinvaihdon rajatapaukset	52
6.5 Tuettu koodinvaihto	54
6.6 Koodinvaihto	55
6.6.1 Liputetut koodinvaihdot	55
6.6.2 Sujuva koodinvaihto	57
6.7 Jatkumolla esiintyvä sanasto aihepiireittäin	58
6.8 Keskustelullisia funktioita	62
6.9 Pohdintaa	65
6.9.1 Informanttiryhmän sisäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä	65
6.9.2 Muita huomioita informanttien puhumasta kielestä	66
7 KIRJOITETTU RUOTSINSUOMI MUUTOKSEN JATKUMOLLA	71
7.1 Uudissanatehtävä	71
7.1.1 Vaikeimmat ja helpoimmat sanat	71
7.1.2 Sanojen selitys	74
7.1.3 Ruotsinsuomalaisille vaikeiden sanojen analyysi	77
7.1.3.1 Ei-yhdyssanat	77
7.1.3.2 Yhdyssanat	78

7.1.4 Sanojen tunnistus yksilötasolla	79
7.1.5 Pohdintaa	81
7.2 Tekstin täydentäminen	82
7.2.1 Virheellisten vastausten määrä	82
7.2.2 Virheellisten vastausten analyysi	83
7.2.3 Tulosten pohdintaa	86
7.3 Epäsanojen taivutus	87
7.3.1 Oikeat vastaukset	87
7.3.2 Vastaukset epäsanoihin yksittäin	90
7.3.2.1 Vokaaliloppuiset sanat	90
7.3.2.2 Konsonanttiloppuiset sanat	91
7.3.3 Oletustenvastaisten muotojen päätteet ja tunnukset	94
7.3.4 Vartalonmuutokset	96
7.3.5 Päätelmiä	98
7.4 Itse tuotettu teksti	102
7.4.1 Virheiden määrä suhteessa sanamäärään	102
7.4.2 Puhekieliset ilmaukset	103
7.4.3 Ruotsin vaikutus	104
7.4.4 Kirjoitusvirheet	105
7.4.5 Muut	106
7.4.6 Tulosten pohdintaa	107
7.5 Kirjoitetun ruotsinsuomen piirteiden pohdintaa	109
8 KIELI KOKONAISMUUTOKSEN JATKUMOLLA	112
8.1 Informanttien kielen kokonaisuutos	112
8.2 Informanttien osaamisprofiilit	113
8.3 Paluumuuttajien mahdollisia oppijatyyppisiä	116
8.3.1 Osittaissäilyttäjä	117
8.3.2 Tasainen sopeutuja	118
8.3.3 Aktiivinen sulautuja	118
8.3.4 Potentiaalinen syrjäytyjä	119
8.3.5 Muita mahdollisia oppijatyyppisiä	120
9 OPETUKSEN TAVOITTEENA NYKYSUOMEN HALLINTA	122
9.1 Kohderyhmä	122
9.2 Sisällöstä ja opetusmenetelmistä	123
9.2.1 Sanastontuntemuksen kehittäminen	124
9.2.2 Kielioppi	125
9.2.3 Kielen rekisterit	126
9.2.4 Oman ilmaisun kehittäminen	127
9.3 Käytännön järjestelyt	128
10 LOPUKSI	129

LÄHTEET 131

LIITTEET 139

1. Kirjallinen testi.
2. Uudissanatehtävän sanojen sanakirjamerkitykset.
3. Taulukot.
4. Litteraatiomerkit.
5. Ote jokaisen informantin litteraatiosta.
6. Peruskoulun äidinkielen ja kirjallisuuden päättöarvioinnin kriteerit arvosanalle 8.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Ulkomailla asuvien suomalaisten puhuma suomen kieli muuttuu eri tavoin kuin Suomessa puhuttu suomi. Se joutuu väistämättä kosketuksiin siirtolaismaan valtakielen kanssa ja saa siitä vaikutteita. Lisäksi kielensisäinen kehitys voi olla joissakin piirteissä toisensuuntaista kuin Suomessa puhutussa suomessa. Mitä useamman sukupolven siirtolainen on kyseessä, sitä enemmän kieli altistuu muutoksille.

Monet siirtolaiset kuitenkin palaavat Suomeen ja kohtaavat ongelmia kielen käytön alueella. He ovat siirtolaismaassa käyttäneet suomea rajallisissa tilanteissa. Useimmiten suomi on ollut vain epävirallisten puhetilanteiden kieli ja siirtolaismaan valtakielellä on hoidettu tärkeitä asioita, kuten koulutukseen ja työelämään liittyviä kysymyksiä. Palalessaan Suomeen siirtolainen joutuu käyttämään suomea aikaisempaa laajemmin eikä hänellä välttämättä ole tähän kykyä: hän on joko unohtanut kielen käytön osa-alueita tai ei ole oppinut niitä lainkaan suomen kielellä.

Palaavilla siirtolaisilla on monesti runsas sanavarasto ja alkukankeuden jälkeen hyvin sujuva puhekielen taito, mutta kirjoittaminen voi tuottaa hankaluuksia (Siitonen 2003: 22–23). Moni paluumuuttaja kokee tarpeelliseksi opiskella suomea sopeutuakseen takaisin Suomen yhteiskuntaan. Kirsti Siitonen (2005a) on pohtinut toisen polven paluumuuttajien suomen taitoa. Yleisesti kielenopetuksessa ja kielitaidon testauksessa painottuu tietynlainen akateeminen kielellinen osaaminen, kun taas tämän tyyppisten kielenpuhujien parhaiten osaamat taidot, esimerkiksi hyvä puhekielen hallinta, eivät pääse esille. Siitosen mukaan toisen polven siirtolaisilta akateeminen kielitaito voi puuttua kokonaan. (Mt. 360.)

Mahdollisten paluumuuttajien voikin olla vaikeaa hahmottaa oman kielimuotonsa rikkautta. Suomenoppijoina heillä on yleensä vaikeuksia löytää itselleen sopiva opetusryhmä. Heistä tulee usein ikävällä tavalla väliinputoajia: alkeisoppijoiden joukkoon he eivät sovellu siksi, koska heidän sanavarastonsa on laajahko ja puhe sujuvaa, alkeista aloittaneiden jatkoryhmässä ongelmia tuottaa opettajan käyttämä metakieli ja äidinkielisten joukossa heidän kirjoitustaitonsa ei ole riittävä eivätkä he tunne abstraktia sanas-

toa. Tämä on oppijoina heille motivaation kannalta vaikeaa, koska vastaavat aikuisena nollasta lähteneet kieltenoppijat voivat vaikuttaa olevan tasoltaan huomattavasti korkeammalla juuri opetuksen ja testauksen painotusten vuoksi. Tämä voi aiheuttaa huomommuuden tunnetta ja turhautumista. (Ks. Siitonen 2005a: 359–361.)

Analysoin tässä tutkimuksessa ruotsinsuomalaisten käyttämää suomen kieltä eli ruotsinsuomea ja määrittelen analyysin avulla heidän mahdollisia ongelmiaan ja vahvuuksiaan suomensuomen opetusryhmässä. Ruotsinsuomella tarkoitetaan Ruotsissa asuvien suomenkielisten käyttämiä suomen kielen varieteetteja. Ruotsinsuomeen on perinteisesti suhtauduttu vähättelevästi: sitä on syytetty sekakielisyydestä ja murteellisuudesta, sen ilmaisutapoja on pidetty köyhinä ja puutteellisina ja se on määritelty alempien sosiaaliryhmien kielimuodoksi. (Andersson ja Kangassalo 2003: 79–80.) Ruotsinsuomea on pidetty rappeutuneena suomena, ja myös puhujat itse ovat monesti uskoneet tämän ajattelutavan oikeellisuuteen (Ehrnebo 1995b: 4).

1.2 Siirtolaisuuden määritelmistä

Siirtolaisuuden käsitteeseen liittyy monia alamääreitä. Tässä tutkimuksessa käytän pääasiassa siirtolaisuusasian neuvottelukunnan mietinnöissään käyttämiä määritelmiä¹. Siirtolainen voi olla joko maahanmuuttaja, maastamuuttaja tai paluumuuttaja. Suomen siirtolaisuuteen liittyy myös ulkosuomalaisuuden käsite. (Korkiasaari 1989: 2.)

Siirtolaisuus tarkoittaa henkilöiden tai henkilöryhmien vapaaehtoista muuttoa asuinmaasta toiseen maahan lähinnä toimeentulon hankkimiseksi. Käsite sisältää maastamuuton lisäksi myös toiseen maahan asettumisen sekä paluumuuton. Kyseessä on aina pysyvässä tarkoituksessa tapahtuva ulkomailla oleskelu. Määräaikaiset työsuhteet ja muu tilapäinen oleskelu, esimerkiksi opiskelu, eivät kuulu siirtolaisuuden käsitteen alle. Varsinaista rajanvetoa tilapäisyyden ja pysyvyyden välille on kuitenkin vaikea tehdä, koska niiden erottaminen toisistaan on useinkin hankalaa. (Korkiasaari 1989: 2.)

Siirtolaisiksi lasketaan sekä maahanmuuttajat että maastamuuttajat. Maastamuuttaja on henkilö, joka muuttaa toiseen maahan tarkoituksenaan jäädä sinne asumaan pysyvästi.

¹ Ks. Korkiasaari 1989: 2

Tilastollisesti mukaan luetaan kuitenkin myös henkilöt, jotka tekevät maastamuuttoilmoituksen vähintään vuodeksi. Maahanmuuttajalla tarkoitetaan maahan saapuvaa henkilöä, joka on syntynyt kyseisen maan rajojen ulkopuolella. Tämä määritelmä pitää tilastollisesti sisällään myös paluumuuttajat, jotka ovat kotimaahansa takaisin muuttavia henkilöitä ja heidän ulkomailla syntyneitä jälkeläisiään. (Korkiasaari 1989: 2.)

Ulkosuomalaiset ovat sellaisia henkilöitä, jotka asuvat Suomen valtakunnan rajojen ulkopuolella ja ovat nykyisiä tai entisiä Suomen kansalaisia tai heidän jälkeläisiään. Ollakseen ulkosuomalainen tällaisen henkilön on kuitenkin haluttava pitää kiinni omasta suomalaisuudestaan. (Jönsson-Korhola 2003: 15.) Ulkosuomalaiset asuvat siirtolaismaassa, jonka kieli on valtakieltä. Ulkosuomalaisten puhuma suomi on siirtolais-suomea tai ulkosuomea.

Käytän tässä tutkimuksessa myös käsitteitä ensimmäisen, toisen ja kolmannen polven ruotsinsuomalainen. Ensimmäisen polven ruotsinsuomalainen on tässä tapauksessa henkilö, joka on itse syntynyt ja asunut Suomessa ennen ulkomaille muuttoaan. Toisen polven ruotsinsuomalainen on Ruotsissa syntynyt henkilö, jonka vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa. Vastaavasti kolmannen polven ruotsinsuomalaisen isovanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa. (Ks. Korkiasaari 1989: 2.)

1.3 Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa analysoin sellaisten informanttien suomen kieltä, jotka ovat ensimmäisen polven siirtolaisia Ruotsissa. Informanttien kieliaineuksen perusteella pyrin määrittelemään, millä tavoin suomen kieli alkaa muuttua vieraassa kieliympäristössä. Informanttien valintakriteeriksi olen asettanut vähintään 15 vuoden asumisen Ruotsissa; tutkimuksen informanttien asumisaika vaihtelee 17:stä 34:ään vuoteen. Näkökulmani tutkimukseen on opetuksellinen. Pyrin tekemään heidän kielitaitonsa avulla päätelmiä siitä, mitä suomen kielen osa-alueita ja miten tällaisille henkilöille olisi mielekkäintä opettaa, jos heitä ajattelee mahdollisina paluumuuttajina.

Tutkimukseni aineisto on kerätty Ruotsissa huhtikuussa 2004. Aineisto koostuu sekä puhutusta että kirjoitetusta kielestä. Pyrin osoittamaan aineistosta ne elementit, jotka

informanttien suomen kielessä ovat etäänntyneet olennaisesti Suomessa käytetystä suomen kielestä. Luon etäisyyden perusteella kielen kokonaismuutoksen jatkumon (luku 8.1), joka koostuu sekä puhutun kielen muutoksen jatkumosta (luku 6.9.1) että kirjoitetun kielen muutoksen jatkumosta (luku 7.5). Näiden tuloksien valossa teen päätelmiä siitä, miten suomi toisena kielenä -opetusta tulisi mukauttaa (tai millainen uudentyyppinen opetusryhmä perustaa) tämänkaltaisten suomenpuhujien tarpeisiin, jotta opiskelu säilyttäisi mielekkyytensä ja johtaisi nykysuomen hallintaan. En analysoi suomen murtepiirteiden säilymistä informanttien puheessa², mutta mainitsen siitä luvussa 6.9.2.

Taustateorioina käytän tutkimuksessani kaksikielisyyden teorioita, kieltenvälisen vuorovaikutuksen teorioita ja kielen rappeutumista. Yhdistän näitä teorioita toisen kielen oppimisen teorioihin ja suomi toisena kielenä -teorioihin. Vastaavaa tutkimusta, jossa olisi opetuksellinen näkökulma, ei ole Suomessa tehty. Jyväskylän yliopistossa Erja Stolt (2002) on tehnyt pro gradu -työn aiheesta Kahden kielen ja koulukulttuurin vaikutuksia paluuppilaaseen, mutta sekin liittyy enemmän kieli-identiteettiin ja opetuskuulttuureihin kuin varsinaisesti kielitaitoon. Tämä lähtökohta asettaa tutkimukselleni suuret haasteet, ja tarkoitukseni on laajentaa tutkimusta myöhemmin.

1.4 Informantit mahdollisina paluumuuttajina ja opetettavina

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty ruotsinsuomalaisilta informanteilta³. Vaikka määrittelen informanteilleni osaamisprofiilit (luku 8.2), tarkoitukseni ei kuitenkaan ole keskittyä vain tiettyihin yksilöihin. Sen sijaan pyrin tekemään havaintoja, joita voidaan käyttää suuntaviivoina pohdittaessa Suomeen palaavien siirtolaisten tarvitsemää opetusta yleisesti. Määrittelen informanttien osaamisprofiilien perusteella paluumuuttajien mahdollisia oppijatyyppisiä (luku 8.3). Tyyppisiä voidaan hyödyntää opetusta suunniteltaessa. Suunnitellessani opetusta luvussa 9 pyrin pohtimaan opetuksen sisältöä koskien nimenomaan paluumuuttajia yleensä. Painotukseni on luonnollisesti kuitenkin ruotsinsuomalainen ja antaa ainoastaan suuntaviivoja muiden paluumuuttajaryhmien kielen analyysiin.

² Suomen murteiden säilymistä ruotsinsuomessa on tutkinut Lainio (1989).

³ Tässä tutkimuksessa on 7 informanttia: N1, N2, N3, N4, N5, N6 ja N7. Ks. tarkemmin luku 2.2.

Tutkimukseni informanteista suurin osa on tyytyväisiä elämäänsä Ruotsissa. En kuitenkaan tule käsittelemään heitä yksilöllisinä subjekteina, vaan pyrin määrittelemään heidät ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisuutta edustaviksi objekteiksi. En tule huomioimaan heidän mahdollisia intressejään palata Suomeen tai jäädä Ruotsiin tämän tutkimuksen kannalta merkityksiä luovana tekijänä.

On kuitenkin tilastollinen tosiasia, että ulkosuomalaisia palaa Suomeen jatkuvasti. Tutkijoiden arvion mukaan siirtolaisista noin joka neljäs tai viides on palannut Suomeen (Jönsson-Korhola 2003: 14). Äidinkieleltään suomenkielisiä Ruotsissa asuu 200 000 – 300 000. 1990-luvulla Ruotsiin muutti suomalaisia keskimäärin 2500 vuodessa, ja paluumuuttajia oli lähes yhtä paljon. (Andersson ja Kangassalo 2003: 64-65.) Tämän vuoksi nouseekin opetuksen suunnittelun tarve erittäin suureksi, sillä suomen kielen opetus ei ole tottunut huomioimaan tämäntyyppisten kielenpuhujien tarpeita.

Perinteisesti kielitieteessä tarkastellaan kielen eri tasoja niin, että edetään pienemmästä yksiköstä suurempaan eli äänneistä ja ääntämisestä muoto- ja lauseoppiin. Kuitenkin opettaessa kieltä on monien kieliteorioiden tavoin usein hedelmällisempää edetä sanottavasta eli aiheesta, merkityksestä ja lauseesta pienempiin yksiköihin. Uutta kieltä opittaessa ideaalitalanne olisi aikaansaada progressio, jossa sanasto, muoto- ja lauserakenne kasvaisivat ja vaikeutuisivat rinnakkaisina elementteinä. (Geber 1995: 56.)

Suomi toisena kielenä -oppijalle rinnakkaisten elementtien progressio on teoriassa mahdollinen oppimismalli, ja sitä toteutetaankin enemmän tai vähemmän toisen kielen opetuksessa. Paluumuuttajalle tällainen malli on kuitenkin ongelmallinen. Hänellä kieli on jo olemassa, eikä sitä voi rakentaa ja kasvattaa samoin kuin toisen kielen oppijan kieltä. Siitonen (1999) esittää, että siirtolaisella ja kielenoppijalla kielitaitoon kuuluvat yksityiskohdat ovat ajallisesti käänteisessä järjestyksessä: siirtolainen on hallinnut perustan lisäksi tietyt yksityiskohdat ja vivahteet muuttaessaan siirtolaismaahan, mutta vähitellen ne unohtuvat tai muuttuvat siirtolaismaan kielen vaikutuksesta. Oppija sen sijaan ei mahdollisesti hallitse näitä vivahteita ja yksityiskohtia vielä lainkaan. (Mt. 52.)

Suomen kieltä vieraana kielenä opettaessa on painotettu perinteisesti kielioppia siten, että suomen taivutusmuodot ovat olleet keskeisessä asemassa. Vieraan kielen kielioissa ei voida vedota luontaiseen kielitajuun, vaan kielenoppijalle pitäisi vähitellen kehittyä sellainen kielellinen hahmotustapa, joka jossain määrin vastaa äidinkielen

puhujan kielitajua. (Kieli ja sen kieliopit 1996: 228.) Paluumuuttajan asema vieraan (toisen) kielen oppijoiden opetusryhmän jäsenenä on ongelmallinen, sillä ryhmän muista jäsenistä poiketen hänellä on jo olemassa luontainen suomen kielitaju. Näin ollen hän on opetusryhmässä eri asemassa jo lähtökohdiltaan.

Kieli ja sen kieliopit -työryhmä toteaa, että muotojen kattava esittely ei ole ensisijaisen tärkeää kielenopetuksessa. Jotta kieltä oppiva voisi mahdollisimman nopeasti selviytyvät vieraalla kielellä, oppilaalle tulisi opettaa sitä, mitä kielenkäyttötilanteissa todellisuudessa tarvitaan. Tärkeitä perusasioita kommunikaation näkökulmasta ajateltuna ovat olemassaolon, kiellon, menneen ajan, omistamisen, määrän, syysuhteiden jne. ilmaiseminen. Kielellä pitäisi pystyä antamaan tietoja, kuvaamaan asioita, kertomaan ja kysymään asioista, ilmaisemaan asenteita, yhtymään mielipiteisiin, vastustamaan, kieltämään, osoittamaan epävarmuutta tai varmuutta jne. Tähän näkemykseen tukeutuen työryhmä esittää, että opetus tulisi ”järjestää sen perusteella, mitä oppija eniten tarvitsee”. (Kieli ja sen kieliopit 1996: 228.)

Suomen subjektin, objektin ja predikatiivin muoto ovat aina olleet keskeisellä sijalla sekä tutkimuksessa että suomi vieraana kielenä -opetuksessa. Kummassakin yhteydessä nämä on mielletty yleensä hankaliksi asioiksi. Kieli ja sen kieliopit -työryhmä ehdottaa, että muunkielisten opetuksessa omaksuttaisiin suvaitsevainen asenne: väärän sijan käyttö johtaa vain harvoin virheelliseen tulkintaan. (Kieli ja sen kieliopit 1996: 229–230.) Edellä esitetty suvaitsevainen asenne väärän sijan käytön yhteydessä ei mielestäni palvele paluumuuttajan suomensuomen elvyttämistä prosessia. Jos virheellisten muotojen annetaan puuttumatta jäädä kieleen, se osaltaan edesauttaa huonommuuden tunteen kokemista omasta suomen kielestään. Kaksikielinen hallitsee kyllä viestin välittämisen (Siitonen 2005a: 362), mutta suomensuomalaista kielitaitoa tavoiteltaessa se ei riitä.

Paluumuuttaja on eri asemassa toisen kielen oppijoihin siinä mielessä, että hänellä on useimmiten jo olemassa taidot sujuvaan puhekieliseen kommunikaatioon. Huolimatta mahdollisesti tekemistään virheistä hän tulee ymmärretyksi pienemmin ponnistuksin kuin oppija. Kuitenkin kirjoitus voi olla huomattavasti heikompaa kuin vastaavan tason toisen kielen oppijoilla, kuten olen jo esittänyt luvussa 1.1. Näin ollen opetuksen järjestäminen oppijan tarpeiden mukaan muodostuu ongelmalliseksi: tarpeet paluumuuttajalla ja toisen kielen oppijalla voivat olla hyvinkin erilaiset. Palaan pohtimaan paluumuuttajien opetuksen suuntaviivoja tämän tutkimuksen luvussa 9.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA INFORMANTIT

2.1 Aineisto

Aineisto on kerätty Ruotsissa huhtikuussa 2004. Aineisto koostuu sekä haastatteluista että kirjallisesta materiaalista. Informanttiryhmässäni on seitsemän jäsentä, joilta kaikilta on sekä suullinen että kirjallinen aineisto. Kaikki informantit ovat naisia.

Haastattelut ovat väljästi strukturoituja, ja aihepiireinä niissä on Suomessa vietetty aika ennen Ruotsiin muuttoa, Suomesta muutto, perhe, suku, työ, harrastukset, kulttuurierot, perinteet, identiteetti, urheilu ja maaottelut sekä kesäsuunnitelmat. Olen käyttänyt tutkielmassani samoja aihepiirejä kuin Satu Rakkolainen (2002) pro gradussaan saksan-suomalaisesta koodinvaihdosta ja viittaa myöhemmin hänen saamiinsa tuloksiin. Haastattelut on nauhoitettu suljetussa tilassa vain haastattelijan ja haastateltavan läsnä ollessa. Informantit ovat saaneet puhua mahdollisimman vapaasti; olen pyrkinyt itse vain hieman ohjailemaan haastattelun kulkua edellä mainituissa aihepiireissä. Haastattelut kestävät keskimäärin 45 minuuttia (yhteensä noin 5 h 15 min), ja nauhoitukset on litteroitu (liite 4 Litteraatiomerkit ja liite 5 Ote jokaisen informantin litteraatiosta). Viittaa puhutun aineiston poimintoihin P-kirjaimella, esim. (N2P) tarkoittaa informantti N2:n puheessa esiintyvää tapausta.

Kirjallinen testi (liite 1) koostuu viidestä osiosta. Olen laatinut tehtävät itse lukuun ottamatta osiota 2 ja osion 3 kolmannen aukkotehtävän epäsanoja.

Osio 1 on taustatietolomake, jossa kartoitetaan informanttien taustaa.

Osio 2 on sanatehtävä. Olen käyttänyt tässä materiaalina Siitosen laatimaa sanastotehtävää, jonka hän on teettänyt saksan- ja sveitsinsuomalaisille informanteille kevään 2004 aikana (Siitonen 2005b). Tarkoitukseni on verrata tässä osiossa saamiani tuloksia Siitosen saamiin tuloksiin. Tämä sanatehtävä koostuu uusien sanojen tunnistamisesta, ja se on teetetty myös suomalaisella verrokkiryhmällä. Tehtävän uudissanojen sanakirjamerkitykset ovat nähtävissä liitteessä 2.

Osiossa 3 on kolme erilaista aukkotehtävää. Ensimmäisessä aukkotehtävässä on tekstiä, jossa on keskeneräisiä sanoja. Näitä sanoja on tarkoitus jatkaa siten, että sanaan tulee kyseiseen lauseeseen sopiva muoto ja pääte. Toisessa aukkotehtävässä on suomenkielisiä lauseita, joista puuttuu sana. Puuttuva sana on annettu sulkeissa ruotsiksi tai suomeksi, ja tarkoituksena on kääntää ilmaus suomenkieliseen muotoon. Kolmannessa aukkotehtävässä pitää niin ikään lisätä lauseeseen puuttuva sana. Tässä tehtävässä sanat ovat epäsanoina ja ne pitää taivuttaa yksikön genetiivissä ja monikon partitiivissa. Käyttämäni epäsanat on kehittänyt Maisa Martin (1995) väitöskirjatutkimuksessaan suomen nominien taivutuksen oppimisesta suomea toisena kielenä opittaessa; Martinin tutkimuksesta poiketen ne tulee kuitenkin sijoittaa annettuihin lauseisiin. Käytän testissäni kymmentä epäsanana, jotka ovat olleet suomea toisena kielenä oppiville vaikeimmat taivuttaa monikon partitiivissa. Olen kuitenkin jättänyt huomioimatta sellaiset sanat, jotka Martin on sähköpostikeskustelumme perusteella todennut monitulkintaisiksi tai muuten ongelmallisiksi (Martin 6.4.2004). Lisäksi olen poistanut sellaiset sanat, joita vähintään 50 % Martinin suomenkielisestä verrokkiryhmästä ei ole osannut taivuttaa monikon partitiivissa.

Osio 4 koostuu käänöslauseista. Tehtävässä on annettu seitsemän ruotsinkielistä lausetta, jotka pitää kääntää suomeksi.

Osio 5 on vapaan kirjoituksen osio. Se pitää sisällään kaksi erillistä tehtävää. Ensimmäisessä tehtävässä on kolme väittämää, joita pitää kommentoida perustelemalla, miksi on väittämien kanssa samaa tai eri mieltä. Osion toinen tehtävä on vapaa kirjoitelma aiheesta ”Ruotsinsuomalaisen asema Ruotsissa”.

Testin tekemiseen on annettu aikaa keskimäärin puolitoista tuntia. Osa informanteista on tehnyt testin yhtä aikaa samassa luokahuoneessa, mutta olen valvonut tilannetta siten, että jokainen vastaus on tuotettu yksilötyönä. Osa informanteista on tehnyt testin yksin erillisessä tilassa siitä syystä, että he eivät ole olleet paikalla yhteisen testitilaisuuksien aikaan. Viittaan kirjallisen aineiston poimintoihin K-kirjaimella, esim. (N6K) tarkoittaa informantti N6:n kirjallisessa tuotoksessa esiintyvää tapausta.

2.2 Informantit

Informantit ovat opiskelijoita Ruotsissa sijaitsevassa, täysin suomenkielisessä oppilaitoksessa, joka tarjoaa mahdollisuuden suorittaa kesken jääneitä peruskoulu- ja lukio-opintoja suomen kielellä. Haastatteluihin osallistuneet informantit ovat asuneet Ruotsissa 17–35 vuotta, ja he ovat saaneet peruskoulutasoista koulutusta Suomessa ennen Ruotsiin muuttoaan. He ovat kaikki sukupuoleltaan naisia, sillä kyseisenä ajankohtana ei ollut mahdollista käyttää miespuolisia informantteja. Kaikki informantit suhtautuvat positiivisesti suomen kieleen (monista muista ruotsinsuomalaisista poiketen, ks. 1.1) ja suomalaisuuteen, siitä kertoo jo se, että he opiskelevat vapaaehtoisesti suomenkielisessä oppilaitoksessa.

Informantti 1 (N1) on 47-vuotias nainen, jonka äidinkieli on suomi. Hän on asunut Suomessa ennen Ruotsiin muuttoa 25 vuotta ja Ruotsissa sen jälkeen 22 vuotta. N1 on käynyt Suomessa suomenkielistä kansakoulua viisi vuotta ja keskikoulua niin ikään viisi vuotta. Hän on lisäksi käynyt Suomessa ammattikoulun, eritasoisia taidekouluja ja kolme lukukautta lukiota. Lisäksi hän on ollut Ruotsissa aikuislukiossa, ja tällä hetkellä hän suorittaa suomenkielisiä lukio-opintoja. N1:llä on Suomessa kaksi kotikuntaa, hän on syntynyt Kauhavalla mutta asunut yhtä kauan myös Lapualla. Hänen vanhempansa asuvat tällä hetkellä Lapualla. N1 käy Suomessa keskimäärin kerran vuodessa, lisäksi hän käy laivaristeilyillä. Hänen kotikielensä ovat suomi ja ruotsi, ja hän toteuttaa perheen kaksikielisyyttä sanomalla saman asian aina sekä suomeksi että ruotsiksi: *jos ruaka oli valmistaa/ ni mä sanoin molemmaksi ruattiksi ja suomaksi että maten är färdig/ ruaka on valmistaa*. Hän käyttää itse sekä puhuttua että kirjallista suomea: hän puhuu suomea päivittäin ja lukee päivittäin myös suomenkielistä tekstiä.

Informantti 2 (N2) on 37-vuotias nainen, joka ilmoittaa äidinkielekseen suomen mutta toteaa samalla olevansa kaksikielinen (suomi ja ruotsi). N2 on asunut Suomessa 20 vuotta ja muuttanut sen jälkeen Ruotsiin, jossa hän on nyt asunut 17 vuotta. Hän on käynyt kaikki tähänastiset koulunsa Suomessa, sekä suomenkielisen peruskoulun että ammattikoulun kaksivuotisen keittäjälinjan. N1:n kotikunta Suomessa on Kemijärvi, ja hän käy Suomessa 1–2 kertaa vuodessa. Kotikielenä Ruotsissa hän käyttää suomea. Lisäksi hän soittaa usein Suomeen ja suomenkielisille ystävilleen. Hän käyttää suomea omien sanojensa mukaan *kaikin puolin ja melkein joka tilanteessa*, puhuu suomea ja lukee suomenkielistä tekstiä päivittäin.

Informantti 3 (N3) on 52-vuotias nainen, jonka äidinkieli on suomi. Hän on syntynyt Suomessa ja asunut täällä 27 vuotta, jonka jälkeen hän on muuttanut Ruotsiin. Ruotsissa hän on asunut nyt 25 vuotta. N3 on käynyt Suomessa suomenkielisen keskikoulun, ammattikoulun ja vaateusteknisen koulun. Sen lisäksi hän on käynyt Ruotsissa lastenhoitajakoulun ja lukiota. N3:n kotikunta Suomessa on Pori, ja hän käy Suomessa kolmesta neljään kertaa vuodessa. Ruotsissa hänen kotikielensä on suomi, ja hän käyttää suomen kieltä puolisonsa, isovanhempiensa, muiden sukulaistensa ja ystäviensä kanssa. Hän käyttää suomea sekä keskusteluissa että sähköpostissa ja puheluissa. N3 puhuu suomea päivittäin ja lukee suomenkielistä tekstiä myös päivittäin.

Informantti 4 (N4) on 38-vuotias nainen, jonka äidinkieli on suomi. Hän on syntynyt Suomessa ja asunut täällä 16 vuotta, ennen kuin hän on muuttanut Ruotsiin. Ruotsissa N4 on asunut 22 vuotta. Suomessa N4 on suorittanut suomenkielisen peruskoulun, ja sen jälkeen hän on käynyt Ruotsissa kaksi vuotta lukiolinjaa ja kuuden kuukauden mittaisen ravintola-alan koulutuksen. Hänen kotikuntansa Suomessa on Turku, ja hän käy Suomessa 2–3 kertaa vuodessa. Hän käyttää kotona Ruotsissa sekä suomen että ruotsin kieltä; suomea hän käyttää työssä, ystävien ja sukulaisten kanssa. N4 käyttää suomen kieltä keskustelussa, sähköpostissa ja puheluissa. Hän puhuu suomea päivittäin ja lukee suomenkielistä tekstiä joka viikko.

Informantti 5 (N5) on 46-vuotias nainen, jonka äidinkieli on suomi. Hän on asunut Suomessa 19 vuotta ennen muuttoaan Ruotsiin, jossa hän on nyt asunut 28 vuotta. N5 on käynyt suomenkielisen peruskoulun Suomessa seitsemänteen luokka-asteeseen saakka, luokat seitsemän, kahdeksan ja yhdeksän hän on suorittanut Ruotsissa aikuisopiskeluna. Lisäksi hän on käynyt Ruotsissa kaksivuotisen suomenkielisen lukiolinjan, jonka hän on lopettanut vuonna 1986. N5 on syntynyt Kemissä, mutta asunut viimeksi Tampereella. Hän käy Suomessa 1–2 kertaa vuodessa. Hänen kotikielensä Ruotsissa on suomi, ja hän käyttää sitä lapsensa, puolisonsa ja ystäviensä kanssa sekä työssä. N5 käyttää suomea keskustelussa, kirjeissä, sähköpostissa ja puheluissa. Hän puhuu suomea päivittäin ja lukee päivittäin myös suomenkielistä tekstiä.

Informantti 6 (N6) on 55-vuotias nainen, joka on asunut Ruotsissa 32 vuotta. Hän määrittelee itsensä kaksikieliseksi, mutta haastattelun perusteella hänen ruotsin kielen taitonsa ei ole kovinkaan hyvä, hän osaa vain perusteet: *niin no/ [pärjään ilman tulkkia] vähän semmosissa helpoissa/ arkiasioissa// et pikkusem mä yksinki jo/ pärjään et oom*

mä ollu hammaslääkäris ja/ oom mä ollu lääkäriski//. Hän on saanut Suomessa peruskoulutuksensa suomen kielellä ja sen jälkeen suorittanut Ruotsissa ruotsin kielen kursseja. Hänen kotikuntansa Suomessa on Ilmajoki, ja hän käy Suomessa erittäin harvoin. Hänen kotikielensä Ruotsissa on suomi, ja hän käyttää suomea puolisonsa, muiden sukulaisten ja ystäviensä kanssa sekä keskusteluissa että kirjeissä ja puheluissa. N6 puhuu suomea päivittäin ja lukee suomenkielistä tekstiä joka viikko.

Informantti 7 (N7) on 44-vuotias nainen, jonka äidinkieli on suomi. Kuitenkin hän määrittelee itsensä kaksikieliseksi (suomi ja ruotsi). N7 on asunut Suomessa noin 19 vuotta ennen muuttoaan Ruotsiin, jossa hän on nyt asunut 25 vuotta. Hän on käynyt Suomessa suomenkielisen oppikoulun ja ammattikoulun. N7:n kotikunta Suomessa on Tampere, ja hän käy Suomessa 1–5 kertaa vuodessa. Hänen kotikielensä Ruotsissa on suomi, ja hän käyttää suomea osittain myös töissä. N7 käyttää suomea myös seuratyössä: hän on aktiivijäsen ruotsinsuomalaisessa seurassa. Hän käyttää suomea myös sukuloidessaan Suomessa. Lisäksi hän toimii jumppaohjaajana myös suomenkieliselle ryhmälle ruotsinkielisten ryhmien lisäksi. N7 puhuu suomea päivittäin ja lukee päivittäin myös suomenkielistä tekstiä.

3 SUOMALAISET MAAILMALLA

Suomesta on muuttanut ulkomaille viime vuosisatojen kuluessa yli 1 300 000 henkilöä. Ennen toista maailmansotaa suurin siirtolaisryhmä oli amerikansuomalaiset, joihin kuuluvat sekä USA:han että Kanadaan muuttaneet henkilöt. Heitä lasketaan olevan yhteensä lähes 400 000. Toiseksi suurin ryhmä tällä aikakaudella oli Venäjälle lähteneet siirtolaiset (n. 150 000 henkeä) ja kolmantena tulevat naapurimaihimme Ruotsiin ja Norjaan lähteneet siirtolaiset. Heitä lasketaan olleen yhteensä noin 60 000. (Jönsson-Korhola 2003: 9-10.)

Toisen maailmansodan jälkeen Suomesta on muuttanut eniten siirtolaisia Ruotsiin, lähes 500 000. Suomalaisten niin kutsuttu ”suuri muutto” Ruotsiin oli voimakkaimmillaan 1960- ja 1970-luvuilla. Muutto on lisääntynyt myös muihin Pohjoismaihin ja Eurooppaan viime vuosikymmenien aikana, ja 1990-luvulle tultaessa Ruotsin osuus siirtolaisista on supistunut muuhun Eurooppaan kohdistuvan siirtolaisuuden kustannuksella. (Jönsson-Korhola 2003: 11, 13.)

Suomen kieli on voinut samassakin maassa elää ja kehittyä eri tavoin. Tähän on useita eri syitä, esimerkiksi vanhemmalla siirtolaisryhmällä ja juuri maahan tulleilla voi olla hyvinkin erilaiset lähtökohdat ja kielitaito. Lisäksi kielen kehitykseen vaikuttaa olennaisesti vähemmistökielen ja enemmistökielen puhujien määrällinen suhde, muiden vähemmistökielten puhujien lukumäärä sekä enemmistökielen puhujien suhtautuminen vähemmistökieliin. Lisäksi kielen kehitykseen vaikuttaa se, kuinka suurelle ja yhtenäiselle alueelle kielenpuhujat ovat vieraassa valtiossa sijoittuneet eli kuinka yhtenäinen vähemmistökielen puhujien ryhmä on sisäisesti. Kieli ja ympäristö elävät koko ajan muutenkin toistensa vuorovaikutuksessa, joten siirtolaisten taustat nousevat erittäin tärkeiksi lähestyttäessä aihetta tutkimuksen näkökulmasta. (Jönsson-Korhola 2003: 15, 23.)

3.1 Ruotsinsuomalaisuus

Ruotsinsuomi ja ruotsinsuomalainen ovat käsitteitä, jotka on määritelty ulkopuolisen silmin eli Suomesta käsin. Todellisuudessa ruotsinsuomi ei ole yhtenäinen kielimuoto

eivätkä ruotsinsuomalaiset muodosta homogeenistä ryhmää. Olennaista näiden käsitteiden määrittelemisessä on nimenomaan asuinalue: Ruotsissa asuva suomalainen siirtolainen on ruotsinsuomalainen ja puhuu ruotsinsuomea. (Jönsson-Korhola 2003: 15–16.)

Paula Andersson ja Raija Kangassalo määrittelevät ruotsinsuomalaiset seuraavasti: nämä asuvat pysyvästi Ruotsissa ja ovat muuttaneet Ruotsiin toisen maailmansodan jälkeen tai ovat tällaisten muuttajien jälkeläisiä. Siirtolaisia ovat ainoastaan ensimmäisen polven ruotsinsuomalaiset, jotka ovat itse muuttaneet Suomesta toiseen valtioon. Toisen polven ruotsinsuomalaisia ovat sellaiset henkilöt, jotka ovat syntyneet Ruotsissa ja joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa. Tilastoissa ruotsinsuomalaisiksi lasketaan myös Ruotsiin muuttaneet suomenruotsalaiset ja heidän jälkeläisensä. Edellisen määritelmän mukaan laskettaessa ensimmäisen ja toisen polven ruotsinsuomalaisia on yhteensä noin 446 000. (Andersson ja Kangassalo 2003: 31.)

Nykyinen ruotsinsuomalainen vähemmistö on vain muutaman vuosikymmenen ikäinen, ja se on muodostunut pääosin toisen maailmansodan jälkeen. Muutto Ruotsiin oli huipussaan erityisesti vuonna 1964, jolloin muuttajia oli yli 20 000, ja vuosina 1969 ja 1970, jolloin muuttajia oli lähes 40 000 vuodessa. Toisesta maailmansodasta 1990-luvulle Ruotsissa on asunut noin puoli miljoonaa suomalaista, joista takaisin Suomeen on palannut noin 275 000. (Reinans 1996: 64–65.) Tilastot eivät kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä Ruotsin tilastokeskus SCB ei tilastoi äidinkieltä. Näin ollen kansalaisuudesta ei voida päätellä äidinkieltä, suomenkielisellä voi olla Ruotsin kansalaisuus ja toisin päin. On kuitenkin esitetty arvioita, että äidinkielenään suomea puhuisi Ruotsissa noin 200 000 – 300 000 henkilöä. (Andersson ja Kangassalo 2003: 33, 64–65.)

Tärkeimpiä syitä Ruotsiin muuttoon 60- ja 70-luvuilla on ollut toive taloudellisen aseman parantumisesta. Monesti syynä ovat olleet myös perhesuhteet: joku perheenjäsenistä tai muista sukulaisista oli jo muuttanut Ruotsiin aiemmin, ja haluttiin asua lähellä sukua. Lisäksi jotkut ovat muuttaneet puhtaasta seikkailun ja vaihtelun halusta. (Korkiaaari ja Tarkiainen 2000: 152–153.) Muuttopäätös on kuitenkin harvoin ollut lopullinen: muuttajien tarkoituksena on monesti ollut palata Suomeen olojen parantuessa (Andersson ja Kangassalo 2003: 65).

Viime vuosisadan lopussa ruotsinsuomalaisia asui eniten Tukholmassa, Göteborgissa, Södertäljessä, Eskilstunassa, Västeråsissa, Botkyrkanissa ja Bårasissa. Suomalaissiirto-

laisten ryhmän sisäinen rakenne on kokenut muutoksen. Suurten muuttovuosien siirtolaisista suurin osa on lähtöisin maaseudulta, eikä heillä ole yleensä ammatillista koulutusta. (Andersson ja Kangassalo 2003: 65–67.) Viime vuosikymmeninä Ruotsiin muuttaneet siirtolaiset ovat kuitenkin useimmiten kaupunkilaisia; he ovat ammattitaitoisia työntekijöitä ja toimihenkilöitä sekä opiskelijoita ja ovat saaneet hyvinkin runsaasti koulutusta. Kun 60- ja 70-luvuilla oltiin enimmäkseen teollisuuden palveluksessa, nykyään palvelualan vetovoima kasvaa. Erityisessä suosiossa tuntuvat olevan hoitoalan ammatit. (Korkiasaari ja Tarkiainen 2000: 153.)

Ruotsinsuomalaisilla on runsaasti erilaisia yhdistyksiä ja toimintaa, mutta vain pieni osa heistä osallistuu niihin. Tämä johtune siitä, että suomalaisuus koetaan edelleen hyvin pitkälti henkilökohtaiseksi asiaksi ja se rajoitetaan perhe- ja ystäväpiiriin. (Andersson ja Kangassalo 2003: 68.) Toisen ja kolmannen polven ruotsinsuomalaiset pitävät usein itseään suomalaisena riippumatta siitä, osaavatko he suomen kieltä. Suomen kielellä on tunnearvoa, mutta oikeassa elämässä sen lisäarvo esimerkiksi työmarkkinoilla on olematon. (Kuusela, TS 29.11.2004.) Tämän tutkimuksen informantit ovat poikkeustapauksia, sillä he käyttävät suomen kieltä keskivertoruotsinsuomalaisia enemmän (ks. luku 2.2). Tulen huomioimaan tämän päätelmiä tehdessäni.

Tällä hetkellä Ruotsissa ilmestyy yksi valtakunnallinen suomenkielinen sanomalehti, Ruotsin Suomalainen. Se ilmestyy kerran viikossa. (Korkiasaari ja Tarkiainen 2000: 311–313.) Toinen valtakunnallinen sanomalehti Viikkoviesti muuttui vuonna 2003 viisipäiväiseksi ja alkoi ilmestyä nimellä Ruotsin Sanomat (Ehrnebo 2003: 3), mutta se ajettiin konkurssiin vuonna 2005. Viimeinen lehti ilmestyi 14.4.2005. (www.sr.se/sisuradio.) Lisäksi pieniä lehtiä ilmestyy useita kymmeniä, mutta ne tavoittavat vain pienen, marginaalisen joukon. (Korkiasaari ja Tarkiainen 2000: 316–320.)

Ruotsin yleisradio SR:n suomenkielinen radiokanava Sisuradio on toiminut jo yli 40 vuotta, ja se lähettää nykyään 110 tuntia viikossa suomenkielistä ohjelmaa tavoitteenaan ympärivuorokautinen palvelu (Roija, TS 26.3.2005). Lisäksi Ruotsin televisio näyttää päivittäin uutiset suomeksi ja viikoittain noin 1,5 tuntia muuta suomenkielistä ohjelmaa. Ruotsissa toimii myös Ruotsinsuomalainen kielilautakunta vuodesta 1975 ja kaksi merkittävää kaksikielistä aikuiskoulutuslaitosta, Axevallan ja Haaparannan ruotsinsuomalaiset kansankorkeakoulut (Andersson ja Kangassalo 2003: 69, 71). Suomea voi opis-

kella korkeakoulutasolla Tukholman, Uppsalan ja Uumajan yliopistoissa⁴, Luulajan teknillisessä yliopistossa opettajankoulutuksen puolella ja Mälardalenin korkeakoulussa Suomen kielen ja kulttuurin keskuksessa (Lainio 9.3.2006). Syksyllä 2006 Ruotsissa alkaa uusi koulutusohjelma, ruotsinsuomalaisille suunnattu suomenkielinen toimittajakoulutus (TS 22.4.2006).

3.2 Ruotsinsuomi

Ruotsinsuomella tarkoitetaan Ruotsissa säännöllisesti käytettävää suomea (Lainio 1995a: 5). Tämä termi on sinällään ollut kiistanalainen; ruotsinsuomalaiset itse vastustivat sitä aluksi. Viime vuosisadan lopulla se on kuitenkin yleistynyt ja saanut hyväksyntää. (Andersson ja Kangassalo 2003: 79.) Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, käsittääkö määritelmä sekä puhutun että kirjoitetun kielen, mutta tässä tutkimuksessa olen määrittellyt sen Sari Pesosen (2004) mukaan tarkoittavan sekä suomea, jota Ruotsissa puhutaan, että suomea, jota Ruotsissa kirjoitetaan. Joidenkin kriteerien mukaan ruotsinsuomi voitaisiin määritellä omaksi kielekseen, mutta kirjakielen normit ja yleinen asenneilma-
piiri eivät vielä tue tätä määritelmää (Lainio 1996b: 137). Ruotsinsuomi on siis yksi suomen variantti, ja sen puhujien joukossa on edustajia kaikista suomen päämurteista (Lainio 1995a: 5).

Useimmissa maissa suomi on vain yhden pienen vähemmistön kieli, Suomen lisäksi ainoastaan Ruotsissa sillä on lakiin perustuva virallinen asema (Jönsson-Korhola 2003: 21). Ruotsi ratifioi Euroopan neuvoston vähemmistökielisopimuksen ja puitesopimuksen kansallisista historiallisista vähemmistöistä 1.4.2000 alkaen. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että saamelaiset, ruotsinsuomalaiset, tornionlaaksolaiset, romanit ja juutalaiset tunnustettiin lailla ja saame, suomi, meänkieli (l. tornionlaakson suomi), romani chib ja jiddish saivat kotimaisen vähemmistökielen aseman. Lisäksi alueellisen kielen aseman saivat saame, suomi ja meänkieli Pohjois-Ruotsin alueella. (Andersson ja Kangassalo 2003: 30.) Suomen kielen hallintoalueen mahdollista laajenemista Mälarinlaakson kuntiin on selvitelty vuoden 2005 keväästä lähtien (Roija, TS 23.5.2005), mutta tämän tutkimuksen valmistuessa asiasta ei edelleenkään ole päätetty. Sisuradion toimit-

⁴ Laitokset on nykyään yhdistetty muihin laitoksiin, eivätkä ne ole itsenäisiä. Uumajassa tämä on kuitenkin yleinen ideologis-taloudellinen muutos eikä sinänsä koske ainoastaan suomea. (Lainio 9.3.2006.)

taja Juhamatti Pelkosen (28.4.2006) mukaan hallintoalueen laajeneminen on vaarassa, jos sosiaalidemokraattien valta päättyy syksyn 2006 valtiopäivävaaleihin.

Nykyään Ruotsissa on siis lakiin perustuva vähemmistöpolitiikka, joka on ennen kaikkea ruotsinsuomalaisten ja tornionlaaksolaisten kovan työn tulos (Korkiasaari ja Tarkiainen 2000: 461, 495). Ruotsinsuomalaisten ylin edunvalvoja Ruotsissa on Ruotsinsuomalainen valtuuskunta. Se edustaa kaikkia ruotsinsuomalaisia järjestöjä, ja ruotsalaisviranomaiset kuulevat sitä asiantuntijana. (Roiha, TS 25.4.2004.)

Ruotsin julkista sektoria kuitenkin supistettiin 1990-luvulla taloudellisista syistä, jolloin suuri osa suomenkielisistä palveluista ja toiminnoista lakkautettiin. Lakiin perustuvan erityisaseman saaminen vuonna 1994 ei ole käytännössä auttanut, monissa kunnissa siitä ei olla edes tietoisia. Supistuksista ja lakkautuksista ovat kärsineet esimerkiksi tulkkipalvelut, kunnallinen kouluopetus, päivähoito ja kirjastojen suomenkielisen kirjallisuuden osastot. Tästä syystä ruotsinsuomalaiset ovatkin lähteneet yksityistämisen tielle ja perustaneet kunnallisten ja valtiollisten laitosten puuttuessa yksityisiä laitoksia. (Andersson ja Kangassalo 2003: 70.) Esimerkiksi Tumbassa, Botkyrkan kunnassa, toimii kaksikielinen ruotsinsuomalainen vapaakoulu (Roiha, TS 17.2.2005). Vuonna 2000 voimaan tulleiden vähemmistölakien myötä suomenkielinen toiminta on kuitenkin jonkin verran vilkastunut ruotsinsuomalaisten oman aktiivisuuden ansiosta. (Andersson ja Kangassalo 2003: 70.)

Ruotsinsuomalaisten oma arvostus suomen kieltä kohtaan on myös kasvanut ruotsinsuomalaisten statuksen kohoamisen myötä (Ehrnebo 1996: 167). Ruotsinsuomen käyttö on lisääntynyt useasta syystä: 70-luvulla sitä lisäsi kouluopetuksen myötämielisyys ja 80-luvulla nuoriso alkoi arvostaa kaksikielisyyttään ja kykyään identifioitua sekä suomalaisiin että ruotsalaisiin. Nykyään ruotsinsuomella on arvoa eritoten henkisenä rikkautena ja tunteiden ilmaisemisen kielenä. (Lainio 1996a: 293–295.) Lisäksi suomi on tietyyssä määrin vakiintunut opetuskieleksi, mediakieleksi, julkiseksi puhekieleksi ja ainakin osittain myös muodollisten tilanteiden puhekieleksi perinteisen epävirallisen käytön lisäksi (Lainio 1995b: 3). Ruotsinsuomalaiset ovat alkaneet tehdä myös oman kielensä tutkimusta 80-luvulla, mistä voidaan esimerkkinä mainita Jarmo Lainion tutkimus *Spoken Finnish in Urban Sweden* (1989). Lisäksi lasten ja nuorten kieltä ovat tutkineet Leena Huss, Päivi Juvonen, Raija Kangasalo, Veli Tuomela, Anne Nesser ja Pirjo Janulf (Andersson ja Kangassalo 2003: 80).

Ruotsinsuomalainen tutkimus tänään -seminaarissa (RTT 2004) esiteltiin useita tekeillä olevia tutkimuksia ruotsinsuomesta. Tukholman yliopiston Suomen kielen laitoksella valmisteilla ovat esimerkiksi seuraavat neljä tutkimusta: Merja-Liisa Heikkinen (2004) tekee vertailevaa keskustelututkimusta tilanteista, joissa puhujat käyttävät suomea, ruotsia tai persiaa. Pesonen (2004) tutkii ruotsinsuomalaisen lehtikielen ominaispiirteitä erityisesti syntaktisesta näkökulmasta; hän on havainnut sijasyntaksin yksinkertaistumista erityisesti nuoremmilla informanteilla. Anu Muhonen (2004) tutkii koodinvaihtoa suomen ja englannin välillä sekä suomensuomalaisessa että ruotsinsuomalaisessa nuorisomediassa ja Merlijn de Smit (2004) tutkii ruotsin ja suomen kielten kontakteja vanhemmassa kirjakielissä.

Lainion mukaan ruotsinsuomen puhekielessä on edusteilla useita Suomen aluemurteita. Ruotsinsuomessa kohtaavat siis suomen ja ruotsin lisäksi Suomen eri aluemurteet. Murre-erot ovat kuitenkin tasoittuneet siten, että pohjoissuomalaiset murrepiirteet ovat heikentyneet ja Helsingin seudun puhekielen piirteet vastaavasti voimistuneet. Ruotsinsuomi on myös yleiskielistynyt sen myötä, kun sitä on alettu kirjoittaa enemmän ja käyttää koulussa ja viestimissä. Kehitystendenssi näyttää siis olevan samansuuntainen kuin suomensuomessakin. (Lainio 1989: 345–349.) Andersson ja Kangassalo huomauttavat, että ruotsinsuomessa on kuitenkin selkeästi havaittavissa esimerkiksi uusia ruotsalaisia lainasanoja, omia ruotsinsuomalaisia muodosteita sekä syntaktisia, idiomaattisia ja fonologisia vaikutteita ruotsin kielestä. Tämä koskee erityisesti toisen ja kolmannen polven ruotsinsuomalaisten käyttämää puhekieltä. (Andersson ja Kangassalo 2003: 81.)

Ruotsinsuomen ominaispiirteistä helpoimmin huomattavia ovat yleensä sanastomuutokset, kaikkein herkimpiä lainaamiselle ovat sisältösanat (substantiivit, adjektiivit ja verbit). Näitä on tutkinut mm. Lainio, joka jakaa sanastonmuutokset kolmeen pääryhmään. Ensimmäisenä ovat viralliset sanat ja ilmaisut, joihin kuuluvat esimerkiksi Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan suosittamat käännöslainat (esim. *maakäräjät* < *landsting*). Toisen kategorian muodostavat vanhat lainat, joista monet on jo kertaalleen lainattu suomensuomeen, mutta ne lainautuvat nyt tiedostamattomasti toistamiseen (*hantuuki* < *handduk* 'pyyheliina', *jaakata* < *jaga* 'jahdata', *satsata* < *satsa* 'panostaa', *systeri* < *syster* 'sisar'). Kolmantena ovat nuoremmat lainat (Lainio käyttää nimitystä *nuoremmat transferit*), jotka ovat täyttäneet leksikaalisen aukon siirtolaisten tullessa Ruotsiin. Nuoremmat lainat ovat Lainion mukaan syntyneet kahta tietä, joko niin että siirtolaisen

muuttaessa Ruotsiin ilmiö ja sana olivat jo olemassa Ruotsissa muttei Suomessa, tai niin että ilmiö ja sana ovat tulleet ensin Ruotsiin ja myöhemmin Suomeen (esim. *daagis* < *dagis*, *daghem* 'päiväkoti', *daagamma* < *dagamma* '[perhe]päivähoitaja' *fryys(s)i* < *frys* 'pakastin'). (Lainio 1995b: 7, 9–10.)

Ruotsinsuomalainen kielilautakunta perustettiin vuonna 1975 huoltamaan ja kehittämään suomen kieltä Ruotsissa. Sen toimialaan kuuluu muun muassa suomen kieltä koskevissa kysymyksissä neuvominen ja ruotsalais-suomalaisten sanastojen julkaiseminen. (Ehrnebo 1995b: 4–8; www.spraknamnden.se.) Yksi uusimmista sanastoista on vuonna 2004 julkaistu ruotsinsuomalaisille vammaisille tarkoitettu apuväliesanasto (Roiha, TS 12.6.2004). Lisäksi kielilautakunta julkaisee Kieliviesti-nimistä kielenhuoltolehteä. Kieliviesti on ilmestynyt vuodesta 1980 saakka neljä kertaa vuodessa. (Ehrnebo 1995b: 6.) Kieliviesti uudistui vuonna 2001. Nykyään siinä esitellään myös Suomessa ehdotettuja uudissanoja esimerkiksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen arkistoista (ks. Kieliviesti 1/2001–).

Kielilautakunnan määritelmän mukaan ruotsinsuomi on pidettävä niin lähellä suomen-suomea kuin mahdollista. Ruotsinsuomessa noudatetaan suomen kielen sääntöjä ja suositetaan Suomessa käytettävää termiä mikäli se on mahdollista. Jos termi on kuitenkin jo vakiintunut ruotsinsuomeen ennen kuin käsite tulee tunnetuksi suomensuomessa, termiä ei muuteta (esim. rusu *vapaa-ajankoti*, susu *koululaisten iltapäiväkoti*, ru *fritidshem*⁵). Oma terminologiaansa ruotsinsuomi tarvitsee myös silloin, kun Ruotsin ja Suomen yhteiskuntaa kuvaavat käsitteet eroavat toisistaan. Tällöin lautakunta yleensä suosittelee käännöslainaa, joka on helppo yhdistää ruotsinkieliseen alkuperäiskäsitteeseen (esim. rusu *vakuutuskassa* ru *försäkringkassa*, rusu *kotikielenopettaja* ru *hemspråkslärare*). (Ehrnebo 1995b: 4–8, 1995a: 13–14.) Kun käsittelen tämän tutkimuksen käännöslainoja, en tule huomioimaan sitä, ovatko ne kielilautakunnan suosituksia, koska tutkimukseni tarkoitus on tarkastella ruotsinsuomea nimenomaan siitä näkökulmasta, miten se poikkeaa suomensuomesta ja mikä voi aiheuttaa paluumuuttajalle ongelmia. Tähän kuuluvat myös käännöslainat, sillä vaikka ne ovat ruotsinsuomessa kenties suosituksien mukaisia ja siten hyväksyttäviä, suomensuomessa niillä on joko eri vastineensa tai ei tunnettua vastinetta lainkaan.

⁵ rusu=ruotsinsuomi, susu=suomensuomi, ru=ruotsi

Ruotsinsuomalaisten peruskoululaisten suomen kielen taitoa ovat tutkineet Pirjo Janulf (1998) ja Veli Tuomela (2001). Janulf (1998) on tutkinut toisen polven ruotsinsuomalaisten kielitaitoa ja kielenkäyttöä. Hän on havainnut, että kirjoituksessa esiintyy tiettyjä morfologisia poikkeamia (*puras* pro *puraisi*, *työskentellä* pro *työskennellä*, *kiipeä* pro *kiivetä*). Lisäksi puhekieliset elementit siirtyvät helposti kirjoitukseen (*mää sai(n)* pro *minä sain*). Objektin sijoissa esiintyy toisinaan hankaluuksia (*Se kanta yksi pu* pro *Se kantaa (yhtä) puuta*). Lisäksi pronominit *yksi*, *se* ja *ne* esiintyvät useasti artikkelinomaisesti, *se* lisäksi muodollisena subjektina⁶ (*Olipa kerran yksi vahva mies hänen nimensä oli Tarzan* pro *Olipa kerran vahva mies. Hänen nimensä oli Tarzan.* / *Kyllä se olisi hauskaa jos olisi hevonen* pro *Kyllä olisi hauskaa, jos olisi hevonen*). (Janulf 1998: 235–236, 238, 245–246, 265, 276.)

Tuomela (2001) on tutkinut kouluikäisten kaksikielisten ruotsinsuomalaisten puhetta. Hänen saamansa tulokset sivuavat Janulfin (1998) tuloksia. Tuomelan aineistossa esiintyy myös morfologisia poikkeamia (*veteeseen* pro *veteen*, *sulasi* pro *suli*) ja hankaluuksia objektin sijoissa (*sai toinen leikkikalu* pro *sai toisen leikkikalun*). Lisäksi hän on havainnut poikkeamia myös muissa sijoissa (*laittaa sen jääkaapille* pro *jääkaappiin*, *ostaa kaupassa* pro *kaupasta*), possessiivisuffiksin poisjäämistä (*minun tuolissa* pro *tuolissani*) ja leksikaalisia poikkeamia (*korkea mies* pro *pitkä mies*). Myös pitkien ja lyhyiden vokaalien/konsonanttien tuottaminen vaikuttaa Tuomelan tutkimustulosten mukaan hankalalta (*niimi* pro *nimi*, *soitta* pro *soittaa*, *kumitus* pro *kummitus*). (Tuomela 2001: 140, 142–143, 147, 150, 177.)

Mielenkiintoisen vertailukohteen tarjoaa myös Eeva Lähdemäen tutkimus suomenruotsalaisten tekemistä virheistä suomen ainekirjoituksessa. Hän on havainnut, että yleisimmät virhetyypit ovat kvantiteettivirheet, sanavirheet ja objektivirheet. Virheitä aiheuttaa myös ruotsin interferenssi, jonka seurauksena aineistossa esiintyy muun muassa käännöslainoja (*se on suuri turistinviehätys*, ru *turistattraktion*), vaillinaisesta ekvivalenssista johtuvia sanavirheitä (*elokuussa olen miettinyt mennä matkustelemaan* ru *tänkä* 'ajatella, miettiä'), ruotsin prepositioiden aiheuttamia suuntasijan sekaannuksia (*Eva ja minä jäämme kyllä täällä!* ru *Eva och jag stannar nog här!*) sekä *s-* ja *l-*sijojen sekaannuksia (*jo vauvana sain seurata äitiäni kaupalle*, ru *till butiken*). (Lähdemäki 1995: 195, 197, esimerkit sivuilta 67, 71, 94, 97.)

⁶ myös suomensuomen puhekielessä *se* esiintyy muodollisena subjektina.

4 KIELI MUUTOKSESSA

Kun kaksi kieltä (tai useampi kieli) joutuvat kontaktiin keskenään, ne yleensä vaikuttavat toisiinsa jollakin tavalla sekä yksilön puheessa että kirjoituksessa. Kielenkäyttäjät voi käyttää kumpaakin kieltä, vaihtaa kieltä kokonaan tai hänen käyttämänsä kielimuoto voi joutua muutokseen. Siirtolaiset joutuvat tilanteeseen, jossa heidän on valittava kahden kielen välillä: usein äidinkieli on tunteiden ja ajattelun kieli kun taas kansalliskieli liittyy siirtolaismaan kulttuuriin (Mantila 2003: 10–11). Käsittelen tässä luvussa kaksikielisyttä, kielikontakteja, kielen prosessointia ja kielen rappeutumista.

4.1 Yksikielisestä kaksikieliseksi

Kaksikielinen puhuja käyttää kahta elävää kieltä kommunikaatiovälineenä sekä puheessa että kirjoituksessa (Rüke-Draviņa 1969: 27). Kaksikielisyttä määriteltäessä keskeinen merkitys on ollut perinteisesti sillä, kuinka taitavasti yhden kielen puhuja kykenee tuottamaan täydellisiä merkityksellisiä lauseita toisella kielellä. Kuitenkin on erittäin ongelmallista, jopa mahdotonta määritellä sitä pistettä, jossa toisen kielen puhuja muuttuu kaksikieliseksi. Kielitaidon määrittelemiseksi Lyle F. Bachman esittää kommunikatiivisen kielikyvyn (‘communicative language ability’) mallin, jossa on kaksi päähaaraa, organisatorinen kompetenssi (‘organizational competence’) ja pragmaattinen kompetenssi (‘pragmatic competence’). Organisatorinen kompetenssi tarkoittaa kielipillistä ja tekstuaalista hallintaa, pragmaattiseen kompetenssin kuuluu illokutionaarinen ja sosiolingvistinen osaaminen. (Bachman 1990: 85–87.) Koska rajan määrittelemisen on vaikeaa, jotkut tutkijat tarkoittavat kaksikielisydellä vain vaihtoehtoista yhden tai useamman kielen käyttöä (Romaine 1989: 11).

D. H. Hymes esittää, että kielellisellä tuotoksella on kaksi puolta, lingvistinen performanssi ja lingvistinen kompetenssi. Edellinen käsittää kielellisiä koodausprosesseja (‘encoding’ ja ‘decoding’), kun taas jälkimmäisessä olennaista on kyky ymmärtää ja tuottaa infiniittinen määrä lauseita ja käyttää kieltä luovasti (‘energeia’). Monikieliset puhujat harvoin pitävät jokaista kieltään kommunikatiivisesti tasavertaisina. Yhtä varieteettia käytetään yhdessä tilanteessa ja toista vastaavasti toisessa. (Hymes 1972: 271–274.)

Kieli jakautuu usealle eri tasolle, joiden hallitseminen on olennaista kaksikieliselle puhujalle. Nämä tasot ovat fonologia/grafiikka ('graphic'), kielioppi, sanasto, semantiikka ja tyyli. Kaksikielisen fonologinen kyky voi olla hyvinkin eritasoinen hänen käyttämiseen kielissä, esimerkiksi jos toinen kieli on opittu vain lukemista varten, taito sen tuottamisessa ja kuullunymmärtämisessä voi olla hyvinkin heikko. Kieliopillisella tasolla vaikuttavana tekijänä voi olla myös se, että suullisessa ja kirjallisessa kielessä kyky voi olla eritasoinen. Semanttisella tasolla kaksikielinen voi kyetä ilmaisemaan tiettyjä asioita paremmin toisella kielistään. Toista kieltä on ehkä käytetty vain epämuodollisissa tilanteissa kuten kotona, kun taas toisella kielellä on vastaavasti helpompaa keskustella esimerkiksi koulutuksesta ja sen aiheista, jos koulutus on tällä kielellä hankittu. Samalla tavoin yksilön kyky käyttää kielen erilaisia tyyllisiä kategorioita vaihtelee kyvyn ja aiheen mukaan. (Romaine 1989: 12–13.)

Periaatteessa fonologian, kieliopin, sanaston, semantiikan ja tyylin taitamisen välillä ei ole yhteyttä. Kaksikielinen voi olla erittäin hyvä ääntämään toista kieltä, mutta osata sen kielioppia huonosti. Samalla tavoin hän, joka on taitava muodollisen kielen täsmällisessä tuottamisessa, voi olla kykenemätön hallitsemaan tyyllisiä variaatioita. Kuitenkin tietyt ominaisuudet kaksikielisyydessä liittyvät kiinteästi toisiinsa. Suzanne Romainen mukaan on erittäin epätodennäköistä, että ihminen, joka ei ymmärrä kieltä puhuttuna, kykenisi itse tuottamaan puhetta kyseisellä kielellä. (Romaine 1989: 13.)

Kaksikielinen henkilö kohtaa usein tilanteita, joissa hänen tulee valita käyttämänsä kieli. On olemassa tiettyjä kielenkäytön alueita ('domain'), joissa kaksikielinen yleensä käyttää vain toista kielistään. Tällainen alue on abstraktio, joka sisältää viittauksia ajankohtaan, tapahtumapaikkaan ja roolisuhteisiin. Alueita ovat esimerkiksi koti ja sukulaiset, ystäväpiiri, uskonto, työskentely ja koulutus. Taloudellinen, hallinnollinen, kulttuurinen, poliittinen tai uskonnollinen paine saattaa vaikuttaa kielenkäyttöön jokaisella alueella ja ohjata kaksikielistä suosimaan jommankumman kielen käyttöä toisen sijaan. (Romaine 1989: 29–30.) Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna voidaan usein puhua diglossiasta: toinen kieli on yleensä prestiisikieli, kun taas toinen kielistä on sosiaalisesti alempi variantti (Winford 2003: 27). Ylipäänsä muuttuessaan kaksikieliseksi puhuja kohtaa usein suuria konflikteja arvoissaan ja joutuu mukautumaan kaksikulttuurisiin vaatimuksiin (Lambert 1972: 336).

4.2 Kieltenväliset kontaktit

Donald Winford jakaa kieltenväliset kontaktitilanteet kolmeen pääryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvissa tilanteissa kieli säilytetään ('maintenance'), toisessa ryhmässä ovat tilanteet, jotka johtavat kielen vaihtoon ('shift') ja kolmannessa ryhmässä syntyy uusia kontaktikieliä. Yleensä kielikontaktitilanteet jakautuvat helposti edellä mainittuihin ryhmiin, mutta joissakin on kyse useammasta yhtä aikaa vaikuttavasta tekijästä. (Winford 2003: 11.)

Kielen säilyttämistilanteessa puheyhteisö ylläpitää oman äidinkielenä sukupolvesta toiseen. Kieli muuttuu lyhyellä aikavälillä tarkasteltuna vain vähän, ja muutokset johtuvat sen omasta sisäisestä kehityksestä ja/tai rajallisesta kontaktista toisen kielen kanssa. Kielen useat alajärjestelmät, kuten fonologia, morfologia, syntaksi, semantiikka ja perussanasto, säilyvät suhteellisen muuttumattomina. Kieleen saattaa tulla jonkintasoista vaikutusta siitä kielestä, jonka kanssa se on kontaktissa. Vaikutus voi olla sanastollista tai strukturaalista, ja siitä käytetään nimitystä lainaaminen, 'borrowing'. (Winford 2003: 12.)

Lainauksella tarkoitetaan puhujien itsensä tekemää vieraiden piirteiden yhdistämistä ryhmänsä äidinkieleen (Thomason ja Kaufman 1988: 37.) Lainauksellinen kieli siis säilytetään, ja muutoksen tekijöinä ovat kielen puhujat itse. Sanastollinen lainaaminen voi olla tilapäistä tai erittäin runsasta; samoin strukturaalisten piirteiden lainaaminen voi olla pientä tai hyvinkin merkittävää. Kielensäilyttämistilanteella tarkoitetaan myös kaksikielisiä yhteisöjä, joissa kahden kielen elementtien sekoitus on yleistä. Tästä käytetään nimitystä koodinvaihto, jolla tarkoitetaan samassa puheilmauksessa esiintyvää kahden kielen vaihtelua. (Winford 2003: 12, 14.) Käsittelen koodinvaihdon ja lainauksen määritelmiä tarkemmin luvussa 5.

Toisissa tilanteissa kieltenvälinen vuorovaikutus saattaa johtaa toisen kielen osittaiseen tai täydelliseen hylkäämiseen toisen kielen suosimiseksi. Joissakin tapauksissa kielenvaihto onnistuu ja kohdekieli ('target language', TL) omaksutaan sellaisenaan ja vaihtajaryhmän äidinkieli ('native language' L1) vaikuttaa kohdekieleen vain vähän tai ei ollenkaan. Näin on tilanne Winfordin mukaan esimerkiksi suurimmalla osalla kolmannen polven siirtolaisista Yhdysvalloissa: he ovat omaksuneet amerikanenglannin äidinkielisten tavoin. Kuitenkin monissa tapauksissa ryhmän L1-kieli vaikuttaa jollakin ta-

valla kohdekieleen. Kielenvaihdon yhteydessä puhutaan usein kielen rappeutumisesta ('attrition', 'decay'), joka johtaa kielikuolemaan ('language death'). (Winford 2003: 15–16.) Käsittelen kielen rappeutumista luvussa 4.4.

Kielensäilyttämisen ja kielenvaihdon lisäksi on kontaktitilanteita, joissa muodostuu uusia kieliä. Näitä kieliä kutsutaan yleensä nimillä pidgin, kreoli ja kaksikielinen sekakieli ('bilingual mixed language'). Niissä elementtien uudelleen strukturointi ja sekoitus on niin laajaa, ettei niitä voi laskea edellä käsiteltyihin kielikontaktitapauksiin. (Winford 2003: 18.) Pidgineitä ja kreoleja puhutaan pääasiassa kolmannen maailman valtioissa ja niihin liittyy tiiviisti sekä poliittisia että sosiaalisia kysymyksiä (Romaine 1994: 163). Pidginisaatio ja kreolisaatio eivät ole yhtenäisiä tai ennustettavissa olevia prosesseja, vaan kumpikin on puhujan, kontekstin ja kielellisiin universaaleihin liittyvä ilmiö (Romaine 1988: 313). Tämän tyyppiset kielikontaktit eivät olennaisesti liity tutkimukseni aiheeseen, joten en käsittele niitä sen tarkemmin.⁷

4.3 Virheet, lipsahdukset ja poikkeamat

Lapset ja toisen kielen oppijat tekevät virheitä ('error') käyttäessään kieltä, kun taas aikuiset äidinkieltään käyttävät tekevät lipsahduksia ('slip'), jotka he kykenevät itse korjaamaan. Virheen/lipsahduksen olemassaolo on mahdollinen vain, jos kieltä tarkastellaan jonkin normin kautta. Yleensä tämä normi on kielen standardimuoto. Ei kuitenkaan ole itsestään selvää, että aikuisten, lasten ja oppijoiden tekemät virheet/lipsahdukset olisivat keskenään eri alkuperää ja kvalitatiivisesti erilaisia. (Martin 1995: 38.) Tämän tutkimuksen ruotsinsuomalaisten kielessä esiintyvät poikkeamat muistuttavat useasti enemmän lasten ja (toisen kielen) oppijoiden tekemiä virheitä kuin suomensuomalaisten lipsahduksia. Tästä syystä käytän aineiston analyysissä termin poikkeama lisäksi myös termiä virhe.

Virheet lingvistisessä tuotoksessa voivat johtua muistin osa-alueiden (sisäänotto 'intake', varastointi 'storage', haku 'retrieval') toimimattomuudesta, kun taas onnistuneiden ja oikeiden muotojen tuottamisessa kaikki muistin osa-alueet toimivat tuottamisprosessissa hyvin. Oppijan tekemä virhe voi johtua sisäänoton ongelmista. Hänen saa-

⁷ Pidgineistä ja kreoleista lisää esimerkiksi teoksissa Winford 2003, Romaine 1988 ja Romaine 1994.

mansa syötös ('input') voi olla virheellistä, kuten esimerkiksi silloin, kun oppijat keskustelevat keskenään opittavalla kielellä. (Martin 1995: 40.) Myös ruotsinsuomalaisten kohdalla syötös on tavallaan virheellistä: (suomenkielinen) syötös on pääasiassa ruotsinsuomea, joka monessa kohdassa poikkeaa suomensuomesta ja on tämän tutkimuksen näkökulmasta virheellistä syötöstä.

Oppijan tekemä virhe voi johtua myös varastoinnin ongelmista. Tietyn (kielen)yksikön ('item') tulee olla varastoitu samalla tavoin kuin muut siihen rinnastettavat kielenyksiköt. Yksikkö voi muuttua varastoinnin aikana uuden materiaalin aiheuttaman interferenssin vuoksi. Yksikkö voi myös kadota, joko näennäisesti tai todellisesti ja tilapäisesti tai lopullisesti. Jos yksikkö ei ole käytettävissä tuotoksessa, kun sitä tarvitaan, tilapäisyyden tai lopullisuuden ero on hyvin pieni. (Martin 1995: 40.) Varastoinnin ongelmat vaikuttavat myös ruotsinsuomalaisten tuotokseen. Uusi aines, joka interferenssillään muuttaa yksikköä, voi olla ruotsinsuomi itse tai luonnollisesti myös valtakieli ruotsi. Näkemykseni mukaan yksiköt, jotka ovat aiemmin (Suomessa) esiintyneet ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisen kielenkäyttäjän muistin varastossa, ovat kadonneet yleensä vain tilapäisesti ja näin ollen elvytettävissä opetuksen avulla.

Sisäänoton ja varastoinnin ongelmien lisäksi virheet voivat johtua myös tuottamisen ('production') ongelmista (Martin 1995: 40). Pohdin tuottamisen ongelmia ruotsinsuomalaisilla erityisesti analysoidessani kirjoitettua aineistoa tämän tutkimuksen luvussa 7.

4.4 Kielen rappeutuminen

Michael Sharwood Smith (1994: 195) määrittelee termin kielen rappeutuminen ('attrition') seuraavasti: puhujan kompetenssi tai kontrolli L1- tai L2-kielessä käy läpi muutosta ja poikkeaa normista, kun puhuja ei enää käytä kyseistä kieltä reseptiivisesti tai produktiivisesti. Ossi Kokon mukaan L1-kielen rappeutumista tapahtuu, kun puhuja on kontaktissa L2-kielen kanssa ympäristössä, jossa L2-kieli on dominantti. Rappeutumisen nopeus voi vaihdella sekä puhujittain että kielentasoittain. (Kokko 1998: 153.) Lisäksi rappeutuminen on selektiivistä: kaikki elementit eivät ole rappeutumiselle yhtä alttiita (Altenberg 1991: 203).

Kokko toteaa, että kielen rappeutumiseen on löydettävissä kolme merkittävää syytä. Ensimmäinen näistä on syötöksen vähäisyys. Toisena pääsyynä on L2-kielen tuki; esimerkiksi inkerinsuomessa käytetään nykyään ilmausta *menin sairaalehen työlle viron tööle minema* muodon vaikutuksesta. Kolmantena syynä rappeutumiseen on tarve säilyttää kommunikaatiokyky mahdollisimman nopeilla ratkaisuilla. (Kokko 1998: 170.)

Kielen rappeutuminen käsittää useita eri vaiheita, jotka voivat tapahtua osittain päällekkäisesti. Winford (2003) esittää Herman Batibon jäsentämän viisivaiheisen mallin, joka kuvaa kielen rappeutumista kohti kielenvaihtoa: ensin puhuja on täysin yksikielinen perityssä kielessään ('ancestral language', AL). Tätä seuraa kasvavan kaksikielisuuden ajanjakso, jossa AL on dominoivana kielenä. Tässä vaiheessa AL-kieltä käytetään lähinnä ryhmien sisäisessä interaktiossa, kuten perheessä ja asuinympäristössä. Laajemmassa ryhmien välisessä kommunikaatiossa käytetään L2-kieltä. Kolmannessa vaiheessa kaksikielisyys jatkuu, mutta yhä useampi puhuja omaksuu L2-kielen ensisijaiseksi kielekseen. Sekä toisessa että kolmannessa vaiheessa esiintyy diglossiaa ja koodinvaihtoa. Diglossian vähittäinen katoaminen kertoo kielenvaihdon prosessin alkamisesta: L2 valtaa yhä useampia kielenkäytön alueita. Neljännessä vaiheessa yhteisön jäsenten AL-kielen tieto ja tuottamiskyky ovat rajoittuneet, ja viimeisessä vaiheessa AL on kokonaan korvattu L2:lla. (Mt. 258. < Batibo 1992⁸.)

Mitä pidemmälle kohti kielenvaihtoa vaiheissa edetään, sitä enemmän L2-kielen elementit tunkeutuvat AL-kieleen. L2:n sanasto ja rakenteet voivat siirtyä kieleen suoraan tai sen rakenteelliset mallit voivat levitä vähitellen. Esimerkiksi L2:n sanajärjestys, käänöslainat ja semanttiset laajentumat tulevat yhä yleisemmiksi L1-kielessä, jonka oma leksikko alkaa unohtua ja korvautua L2:n sanastolla. (Seliger ja Vago 1991: 7–10.)

Morfologian rappeutumista on yleisesti pidetty kielen sisäisenä ilmiönä; sen ajatellaan pääasiassa johtuvan L1-kielen kieliopista tai kielellisistä universaaleista (Seliger ja Vago 1991: 10.) Kuitenkin nykyisen tutkimuksen valossa näyttää siltä, ettei morfologinen interferenssi ole niin harvinaista kuin on oletettu. Jos kontaktissa olevat kielet ovat kumpikin morfologisesti rikkaita ja geneettisesti lähisukulaisia, morfologisia piirteitä siirtyy melko helposti. (Riionheimo 1998: 246.)

⁸ artikkelista Batibo, Herman 1992: *The Fate of Ethnic Languages in Tanzania*. Teoksessa *Language Death: Factual and Theoretical Explorations with Special Reference to East Africa*. Toim. Matthias Brenzinger. Mouton de Gruyter, Berlin, s. 85–98.

Helka Riionheimo esittää jatkumomallin morfologisen interferenssin tutkimiseen. Sen ääripäät taivutusmuodon tuottamisessa ovat sääntöprosessointi ('rule-processing') ja muistiprosessointi ('rote-processing'). Sääntöprosessoinnilla tarkoitetaan sitä, että sanamuoto tuotetaan yhdistämällä perusmuotoon affikseja säännön mukaisesti. Muistiprosessoinnissa morfologisesti kompleksinen sanamuoto on varastoituna valmiiksi muistiin leksikon osaksi. Kyseessä on kuitenkin jatkumo: molemmat prosessointitavat voivat vaikuttaa yhtä aikaa ja ne voivat mennä myös päällekkäin. Näiden kahden tuottamista- van lisäksi taivutusmuotoja muodostetaan myös analogian mallin mukaan. Suomen taivutus sijoittuu noin puoliväliin tätä jatkumoa. (Riionheimo 1998: 247–248, 253.)

Rappeutuvassa kielessä taivutettujen muotojen käyttö vähenee voimakkaasti, sillä monet puhetilanteet hoidetaan L2-kielellä. Käyttämättömyys vähentää varastoitujen muotojen (sanamuodot, vartalot, vartalon ja affiksin yhdistelmät) leksikaalista vahvuutta ja häiritsee siten muistiprosessointia. Tällöin tulee helpommaksi ja nopeammaksi muodostaa taivutusmuodot sääntöjen avulla perusmuodosta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkein yleisimmät sanamuodot säilyvät huolimatta niiden epäsäännöllisyydestä tai läpi-kuultamattomuudesta, mutta harvinaisemmat sanamuodot alkavat muuttua. Jos L1-kielessä on joku läpinäkyvä ja johdonmukainen sääntö, sitä käytetään todennäköisesti poikkeuksellisen säännön sijaan. Toinen vaihtoehto on uuden säännön syntyminen tai L2-kielen säännön käyttö. Koska kyseessä on jatkumo, ei voida olettaa, että kaikki taivutuskäytännöt menettävät produktiivisuutensa. Muutos koskee erityisesti muistiprosessin avulla tuotettuja sanoja, jotka eivät ole jatkuvassa käytössä. (Riionheimo 1998: 252.)⁹

Amerikansuomen rappeutumista tutkinut Pekka Hirvonen toteaa, että pitkien konsonanttien ja vokaalien lyheneminen yleistyy sitä mukaa, mitä useamman polven siirtolainen on kyseessä. Leksikaalinen interferenssi on voimakasta ensimmäisessä polvessa ja toisessa polvessa vielä voimakkaampaa. Kolmannessa polvessa leksikaalinen interferenssi laskee, mutta se on oletettavaakin, sillä he ovat lähes äidinkielisiä englannin puhujia. He puhuvat epätäydellisesti oppimaansa suomea, jossa on havaittavissa (opittua) interferenssiä jo pohjatasolla ('substratum interference'). Hirvonen olettaakin, että amerikansuomalaisilla kestää kahden sukupolven ajan tulla englanninkielisiksi. (Hirvonen 1998: 140–143, 149.)

⁹ Riionheimo (1998: 260–264) käsittelee esimerkkinä imperfektin muodostustavan rappeutumista inkerinsuomessa.

5 KOODINVAIHTO JA LAINAAMINEN

Tyypillisiä kontaktin aiheuttamia muutoksia ovat koodinvaihto ja lainaaminen. Näiden kahden ilmiön välisen rajan määrittelemisen on perinteisesti aiheuttanut vaikeuksia tutkijoille. Pääkriteerit, joita on sovellettu tähän tarkoitukseen, ovat ilmausten käyttöaste yksikielisten puhujien joukossa ja morfofonologinen integraatio. Ensimmäisen kriteerin mukaan vakiintuneet lainat ovat yleisesti käytössä yksikielisten puhujien joukossa, kun taas koodinvaihdot ovat ennemminkin hetkittäisiä ilmiöitä. Samat tutkijat väittävät kuitenkin, että frekvenssi ei ole ratkaiseva tekijä eikä koodinvaihdon ja lainaamisen ero ole kaksikielisille selkeä¹⁰. Morfofonologinen mukautuminen on myös kriteerinä ongelmallinen, sillä sekä lainaamisessa että koodinvaihdossa elementit voivat olla mukautuneita/mukautumatta matriisikielen ('matrix language', 'base language') tai lähtökieleen ('embedded language'). (Winford 2003: 107.) Tässä tutkimuksessa matriisikieli on suomi ja lähtökieli on ruotsi¹¹.

Kun toiset tutkijat pyrkivät erottamaan koodinvaihdon ja lainaamisen eri ilmiöiksi, toiset näkevät ne jatkumona, saman asian kahtena ääripäänä. Jatkumomallia kannattavat esimerkiksi Carol Myers-Scotton (1993: 176) ja Romaine (1989: 114): jatkumo koostuu kokonaisista vaihdetuista virkkeistä, lauseista ja muista diskurssin osista ja jatkuu yksittäisiin vaihdettuihin sanoihin asti.

Koodinvaihdolla tarkoitetaan sitä, että puhujalla on käytössään eri koodeja, joista hän käyttää aineksia puheessaan saman puhetapahtuman aikana (Grosjean 1982: 145). Joskus koodinvaihto tapahtuu puheenvuoron siirtyessä keskustelijalta toisella, joskus saman puhujan puheenvuorossa ja joskus samassa ilmauksessa (Milroy ja Muysken 1995: 7).

On olemassa enenevässä määrin todisteita siitä, että koodinvaihto on monikielisissä yhteisöissä universaali ilmiö (Franceschini 1998: 51). John J. Gumperz (1982: 59) määrittelee koodinvaihdon tapahtumaksi, jossa samassa puheyhteydessä kahteen eri kieliopilliseen systeemiin tai alasysteemiin kuuluvat puhejaksot ovat vastakkainasettelussa. Romaine (1989: 111) koodinvaihdollisessa diskurssissa nämä jaksot kuuluvat

¹⁰ Erottaako puhuja itse yleensäkin paljoa tietoisesti?

¹¹ Toisen kielen oppimisen tutkimuksesta poiketen tässä tutkimuksessa lähtökielellä tarkoitetaan sitä kieltä, jonka elementtejä esiintyy muutoin matriisikielisessä puheessa. Kyseessä ei siis ole opittava L2-kieli.

osana samaan puheaktiin ja liittyvät siihen prosodisesti, semanttisesti ja syntaktisesti. Koodinvaihtoa on tutkittu pääasiallisesti kahdesta eri näkökulmasta, kieliopillisesta ja sosiolingvivistisestä (Auer 1998: 3). Syntaktiset ja keskustelulliset tekijät vaikuttavat monesti limittäin ja päällekkäin analysoitaessa koodinvaihtotapausta (Halmari 1998: 163). Esitän seuraavassa joitakin näkemyksiä kummastakin lähestymistavasta.

5.1 Auer ja koodinvaihdon tyypit

Peter Auer (1995) lähestyy koodinvaihtoa keskusteluntutkimuksen näkökulmasta. Hänen mukaansa koodinvaihto ('code-alternation') on jaettavissa neljään eri tyyppiin.

Tyypissä yksi kielenpuhuja 1 vaihtaa A-koodista B-koodiin saman keskustelun aikana tai yhden ja saman oman puheenvuoronsa aikana ja puhuja 2 hyväksyy B-koodin keskustelun yksinomaiseksi kieleksi siitä eteenpäin. Tämäntyyppistä koodinvaihtoa esiintyy Auerin mukaan tyypillisesti keskustelutilanteissa, joissa aihe vaihtuu tai osallistujarakenne muuttuu. (Auer 1995: 115, 124–125.)

Tyyppiin kaksi kuuluu kielineuvottelu ('language negotiation'), jossa keskustelun osallistujat käyttävät kumpikin vuorollaan eri koodia, kunnes saavuttavat yksimielisyyden keskustelun kielestä. Kielineuvottelua esiintyy interaktiivisen jakson alussa tai ensimmäisen tyypin koodinvaihdon jälkeen, ja se saattaa kertoa myös siitä, että puhuja haluaa välttää toista kieltä. (Auer 1995: 125.)

Kolmannessa tyypissä puhuja vaihtaa koodia joko virkkeittäin tai lauseittain ilman, että kumpikaan koodeista on varsinaisena matriisikielenä. Puhuja voi jatkaa tällä tavalla ja jättää siten kielenvalinnan avoimeksi, tai hän voi lopulta valita kielen, jonka katsoo sopivammaksi tilanteeseen. Tämäntyyppinen koodinvaihto kertoo siitä, miten puhuja ensin yrittää hahmottaa tilannetta ja on riippuvainen sekä diskurssista että osallistujista. (Auer 1995: 126.)

Neljäs koodinvaihdon tyyppi tarkoittaa tapauksia, joissa varsinainen kommunikoinnin kieli ei vaihdu. Puhuja vaihtaa koodia vain hetkellisesti käyttämällä puheessaan yksittäisiä lähtökielen sanoja ja sanontoja matriisikielen joukossa. Auer käyttää tästä koodin-

vaihdon tyypistä nimitystä 'transfer'. Sitä voi esiintyä joko diskurssin tai osallistujien vuoksi, ja se voi osoittaa puhujan kaksikielisen kompetenssin. (Auer 1995: 126.)

5.2 Poplack ja koodinvaihdon strukturaaliset rajoitteet

Shana Poplack (1980) jakaa koodinvaihdon kolmeen eri tyyppiin. Hän käyttää tyypeistä nimityksiä sanontavaihto ('tag-switching'), lauseidenvälinen ('intersentential') vaihto ja lauseensisäinen ('intrasentential') vaihto. Sanontavaihdolla tarkoitetaan sitä, että muutoin yksikieliseen ilmaisuun upotetaan toisen kielen sanonta tai fraasi, esimerkiksi *you know, I mean* tms. Lauseidenvälisessä vaihdossa vaihto tapahtuu virkkeen tai lauseen rajalla siten, että kumpikin virke/lause ovat puhtaasti jommallakummalla kielellä. Lauseensisäisellä vaihdolla tarkoitetaan koodinvaihtoa, joka tapahtuu lauseen tai virkkeen rajojen sisällä. (Mt. 589–590, 615.) Poplack ym. (1987) esittävät myös, että koodinvaihtoa edeltää joskus liputus ('flagging'). Liputuksella tarkoitetaan vaihdettua sanaa edeltäviä muotoja, jotka jollain tavoin korostavat vaihtoa ja osoittavat sen esiintymisen. Liputusta ovat suomessa esimerkiksi sanat *sellainen, semmoinen, tuollainen, niin kuin, kuin*. (Mt. 39.)

Puhujan mahdollisuus vaihtaa koodia ilmauksessaan on strukturaalisesti rajallista. Koodinvaihdon mahdollistaa/estää ekvivalenssin rajoite ('equivalence constraint'), joka tarkoittaa sitä, että matriisikielen ja lähtökielen on oltava keskenään typologisesti samanlaisia koodinvaihdon tilanteessa: koodinvaihtoa voi tapahtua minkä tahansa kahden virkkeen elementtien välillä, jos ne ovat normaalisti järjestetty kummankin kyseessä olevan kielen kieliopissa samalla tavoin. Muualla koodinvaihtoa ei voi tapahtua. Jos ekvivalenssin kriteeri ei täyty, on kyseessä jokin muu kahden kielen kohtaamisen ilmiö kuin koodinvaihto. Esimerkiksi amerikansuomessa kohtaavat kielet suomi ja englanti ovat typologisesti erilaisia, ja tässä tapauksessa koodinvaihtoa yleisempää on lainaaminen. (Poplack ym. 1987: 33, 37.)

Poplack ja Marjory Meehan (1995) erottavat lainaamisen ja koodinvaihdon mukautumisen perusteella. Koodinvaihdoissa lähtökielen yksikkö sijoitetaan matriisikieleen, lainaamisessa se mukautetaan. (Mt. 200.) Lähtökielen yksiköt, jotka ovat integroituneet matriisikieleen fonologisesti, morfologisesti ja syntaktisesti, ovat hänen määritelmänsä

mukaan lainoja. Sen sijaan elementit, jotka eivät ole integroituneet yhdellä tai useammalla osa-alueella, edustavat koodinvaihtoa. (Poplack 1980: 583–584.) Vakiintuneet lainat toistuvat usein yksilön puheessa ja ovat laajalle levinneitä puheyhteisössä, sporadiset lainat eivät täytä levinneisyyskriteeriä. (Poplack ja Meechan 1995: 200). Lainaminen on koodinvaihtoa paljon produktiivisempi prosessi eivätkä sitä sido koodinvaihdon rajoitukset. (Poplack ym. 1987: 37.)

Poplackin näkemystä koodinvaihdon strukturaalisista rajoitteista on kritisoitu suomalaisten tutkijoiden piirissä. Se, että Poplack ym. (1987) sulkevat koodinvaihdon ulkopuolelle suurimman osan englanninkielisistä esiintymistä suomessa tulkitsemalla ne lainoiksi (‘nonce borrowing’), sisältää Martinin (2002) mukaan virheellisiä tulkintoja. Martin esittää, että näin Poplack saa universaaliksi ajattelemansa teorian sovitettua suomeen, mikä ei muutoin onnistuisi. (Mt. 295–296.)

5.3 Myers-Scotton ja matriisikielen kehys

Myers-Scottonin (1995) mukaan lauseidensisäistä koodinvaihtoa hallitsee joukko abstrakteja periaatteita, jotka näyttävät vaikuttavan koodinvaihtoon yhteisöstä riippumatta. Nämä periaatteet ovat siten todennäköisesti kognitiivisia. Myers-Scotton esittää niitä kuvaamaan matriisikielen kehysmallin (‘Matrix-language frame model’, MLF), jossa keskeisenä ajatuksena on se, että kaksi toisiinsa yhteydessä olevaa hierarkiaa ohjaa koodinvaihdollisten virkkeiden muodostamista. (Mt. 234–235.) Myers-Scottonin käsitys koodinvaihdosta on selvästi liberaalimpi kuin Poplackilla (vrt. luku 5.2; Poplack ym. 1987, Poplack ja Meechan 1995, Poplack 1980).

Ensinnäkin koodinvaihtoa ohjaa matriisikielen ja lähtökielen hierarkia. Kun kaksi kieltä kohtaa koodinvaihdossa, toinen niistä on dominoivampi. Siitä käytetään nimitystä matriisikieli (‘matrix language’, ML). Toinen kieli matriisikielen lisäksi on lähtökieli (‘embedded language’, EL). Toinen keskeinen hierarkia on systeemimorfeemien ja sisältömorfeemien välillä. Systeemimorfeemeja ovat esimerkiksi taivutusaffiksit; nominien ja verbien vartalot ovat sisältömorfeemeja. (Myers-Scotton 1995: 235.)

Systeemimorfeemit ovat tärkeitä, koska ne muodostavat olennaiset kehykset: vain yksi systeemimorfeemien lähde voi kontrolloida keskeisen kehyksen muodostamista yhdessä tilanteessa. Myers-Scottonin mukaan lauseidensisäisessä koodinvaihdossa matriisikieli voittaa aina sekoitettujen elementtien kehyksen muodostamisessa ja antaa ilmaukseen systeemimorfeemit. Lähtökieli voi antaa sekoitettuihin aineksiin vain sisältömorfeemit ja toisinaan syntaktisesti irrelevantteja systeemimorfeemeja, jotka tyypillisesti liittyvät vain lähtökielen sisältömorfeemeihin. Lähtökielen saarekkeita ('EL islands'), joissa on lähtökielen sisältömorfeemi ja systeemimorfeemi, esiintyy myös lauseidensisäisessä koodinvaihdossa. Lähtökielen ainekset ovat koodinvaihdossa aina jollain tavoin upotettuja matriisikielen raameihin. (Myers-Scotton 1995: 235.)

Muista malleista poiketen MLF-mallissa oletetaan, että syy koodinvaihtoon on leksikaalisissa kielentuottamisprosesseissa. Kieliopilliset rakenteet syntyvät mentaalisen leksikon yksikköjen ('lemmas') tuottamien sääntöjen mukaan. Koodinvaihdossa jompikumpi kielistä aktivoi nämä yksiköt sen perusteella, millaisen viestin puhuja haluaa tuottaa. Kun tuottamissysteemi tunnistaa yksikköjen lähteen, toinen kielistä nousee morfosyntaktiseksi kehykseksi. Ainoastaan aktivoituneiden yksikköjen tuottamat morfosyntaktiset prosessit aktivoituvat, muut estyvät. Siten pintarakenteen lekseemit morfosyntaktisessa kehyksessä ovat seurausta abstraktisen tason yksiköiden valinnasta. (Myers-Scotton 1995: 235–236.)

Kaikki lähtökielen sisältömorfeemit eivät voi vapaasti esiintyä koodinvaihdossa. Lähtökielen sisältömorfeemin täytyy olla kongruenssissa matriisikielen vastaavan sisältömorfeemin kanssa, jotta koodinvaihto voi tapahtua. Myers-Scotton tarkoittaa kongruenssilla kahdentyyppistä yhtäläisyyttä: Ensinnäkin, jos lähtökielen sisältömorfeemin vastapari matriisikielessä on systeemimorfeemi, koodinvaihtoa ei voi tapahtua. Toiseksi lähtökielen sisältömorfeemin täytyy olla matriisikielen sisältömorfeemin kanssa yhtäläinen myös alakategorioiden piirteissä, erityisesti verbien ja prepositioiden tehtävässä ja nominien ja adjektiivien reseptiossa. (Myers-Scotton 1995: 246–247.)

5.4 Kovács ja lauseidensisäisen koodinvaihdon jatkumo

Magdolna Kovács (2001) tarkentaa Poplackin (1980) määritelmiä tähdentämällä, että koodinvaihto on terminä yläkäsite. Sanontavaihto voidaan liittää laajempaan määritelmään: se on osa virkkeenulkoista ('extrasentential', 'emblematic') koodinvaihtoa, johon kuuluu myös esimerkiksi diskurssimerkit, 'discourse markers'. (Kovács 2001: 62–63.) Tämän ryhmän koodinvaihdot erottuvat muista sillä, että ne eivät kuulu tiukasti virkkeeseen. (Milroy ja Muysken 1995: 8.)

Kovács on luonut australiansuomen ja australianunkarin tutkimustaan varten lauseidensisäisen koodinvaihdon jatkumomallin ('Distance-Based Continuum Model of Code-Switching'), jonka perusteena on etäisyys matriisikiielestä. Määrävinä tekijöinä mallissa ovat ilmaisun sujuvuus ja kieliopillinen mukautuminen/mukautumattomuus matriisikielen. Jatkumossa on viisi koodinvaihdon päätyyppiä: sujuvat vaihdot ('smooth switches'), liputetut vaihdot ('flagged switches'), siirretyt koodit ('transferred codes'), paljaat muodot ('bare forms') ja vaihdetut saarekkeet ('switched islands'). (Kovács 2001: 187–188.)

Sujuvilla vaihdoilla tarkoitetaan sitä, että vaihdettu koodi mukautuu täydellisesti matriisikielen kielioppiin eikä sitä edellä mikään erityinen merkittäjä, joka viestittäisi tulevasta vaihdosta (Kovács 2001: 188). Sujuvat vaihdot ovat todennäköisimpiä tapauksissa, joissa matriisikieli ja lähtökieli eivät ole keskenään konfliktissa (Poplack 1980: 586). Liputetuissa vaihdoissa koodinvaihtoa edeltää liputus eli epärointisignaali (tauko, toisto tms.) tai determinantti. Siirretyssä koodissa operoi matriisikielen kieliopinvastainen muoto, paljaassa muodossa on kysymys molempien kyseessä olevien kielten kieliopinvastaisuus. (Kovács 2001: 190, 192, 194.) Termin paljaat muodot Kovács lainaa Myers-Scottonilta (1993: 112–116), joka tarkoittaa sillä muotoja, joissa ei operoi kummankaan kielen kielioppi, vaan muoto jätetään merkitsemättä. Vaihdetut saarekkeet (Myers-Scotton 1993: 78) tarkoittavat tapauksia, joissa operoi lähtökielen kielioppi (tai tuplamerkkaustapauksissa, 'double marking', kummankin kyseessä olevan kielen kielioppi).

Kovácsin (2001, 2002) jatkumomalli kuvaa siirtolaiskielestä erkaantumisen jatkumolla, jossa koodinvaihdon kautta enemmistökieli saa yhä enemmän ja enemmän sijaa. Kovács havainnollistaa jatkumoa seuraavalla esimerkillä¹²:

- a. Hän meni paikalliseen *pupiin*.
- b. Hän meni paikalliseen PUBIIN.
- c. Hän meni (siihen) paikalliseen PUB.
- d. Hän meni siihen LOCAL PUB.
- e. Hän meni LOCAL PUB.
- f. Hän meni TO THE LOCAL PUB.
- g. ?(HE WENT TO THE LOCAL PUB.) (Kovács 2002: 245.)

Tyyppi a edustaa Kovácsin mukaan lainausta äänneasunsa vuoksi, hän pitää fonologista mukautumista lainaamisen ja koodinvaihdon erottimena. Tyypissä b on jo kysymys koodinvaihdosta, sillä *pub*-sanana äänneasu on alkuperäiskielen mukainen. Tyypit a ja b ovat yleisimmät ensimmäisen polven siirtolaisilla, toisella polvella esiintyy tapauksia tyypistä b tyypisiin f. (Kovács 2002: 245.) Kovácsin näkemys eroaa olennaisesti Poplacin näkemyksestä, sillä Poplackin tulkinnan mukaan tyypissä b olisi kyseessä laina (ks. luku 5.2; Poplack 1980, Poplack ym. 1987, Poplack ja Meechan 1995).

5.5 Lauttamuksen jatkumomalli

Timo Lauttamus (1990, 1992) esittää jatkumomallia myös koodinvaihdon erottamiseksi lainaamisesta. Lauttamuksen jatkumo etenee päinvastaiseen suuntaan Kovácsin jatkumon (luku 5.4; Kovács 2001, 2002) kanssa. Luokiteltaessa strukturaalisella jatkumolla esiintyviä yksittäistapauksia keskeisenä kriteerinä on operoiva kielioppi (Lauttamus 1990: 8–9). Lauttamuksen jatkumo jakautuu neljään kategoriaan, jotka ovat koodinmuutos ('code-change'), koodinsekoitus ('code-mixing'), sporadinen laina ('nonce loan') ja integroitunut laina ('integrated loan'). Jatkumon kaksi yläkäsitetä ovat koodinvaihto ja lainaaminen. Koodinmuutos ja koodinsekoitus edustavat koodinvaihtoa, sporadinen laina ja integroitunut laina lainaamista. Jatkumon ääripäät ovat koodinmuutos ja integroituneet lainat. Koodinmuutoksen vastineet jäävät täysin mukautumatta matriisikielen, kun taas integroituneet lainat mukautuvat täydellisesti. (Lauttamus 1990: 18–20, 1992: 8–9.)

¹² Kovácsin koodinvaihdon esimerkeissä ei ilmaista ääntämistapaa. Hän kirjoittaa koodinvaihdoiksi tulkitsemansa ilmaukset isoilla kirjaimilla lähtökielen kirjoitusasun mukaan.

Koodinmuutokset ovat tyypillisesti lauseita tai kokonaisia lausekkeita, jotka eivät ole millään tavalla mukautuneet matriisikieleen. Niissä operoi Lauttamuksen mukaan lähtökielen kielioppi ja ne tapahtuvat yleensä pintarakenteen konstituenttien rajoilla. Koodinmuutoksessa matriisikielen kielioppi on merkittävässä vastakkainasettelussa lähtökielen kieliopin kanssa. Koodinsekoitus ilmenee yleensä yksittäisten sanojen, erityisesti substantiivien, esiintymisenä matriisikielen joukossa. Tyypillistä koodinsekoituksessa on, etteivät sanat ole mukautuneet morfologisesti eivätkä syntaktisesti matriisikieleen, vaan lähtökielen kielioppi säilyy operoivana kielioppina. (Lauttamus 1990: 23–26, 1992: 9–10.) Kuitenkin typologisesti lähekkäisten kielten kohdatessa koodinsekoituksessa on läsnä kolme kielioppia: lähtökielen, matriisikielen ja välikielen kieliopit (‘IL grammar’). Välikielen kielioppi muodostuu matriisikielen ja lähtökielen kieliopin päällekkäin menevistä osista. (Lauttamus 1990: 30.)

Lauttamuksen jatkumossa lainaamisella tarkoitetaan sitä, että puhuja integroi vierasperäisiä elementtejä äidinkieleensä, mutta äidinkielen perusrakenne pysyy muuttumattomana (Lauttamus 1992: 7). Lainaamisessa operoivana kielioppina on matriisikielen kielioppi. Toisin kuin koodinvaihdossa lainatut elementit vaihtuvat sujuvasti matriisikieleen, eikä niitä yleensä edellä epäroinnista viestiviä taukoja tai muita liputusilmiöitä. Sporadiset eli spontaanisyntyiset lainat ovat sellaisia, joissa vierasperäinen sana on mukautunut matriisikieleen sekä morfologisesti että syntaktisesti. Koska fonologista mukautumista ei tapahdu, sporadisessa lainassa operoi koodinsekoituksen tavoin välikielen kielioppi. (Lauttamus 1990: 29–30.)

Integroituneet lainat eroavat sporadisista siten, että ne ovat mukautuneet matriisikieleen myös fonologisesti. (Lauttamus 1990: 32, 1992: 10.) Tosin niiden ääntämisessä puhujittain saattaa esiintyä jonkin verran vapaata vaihtelua (amerikansuom. [maksaa] *ränttiä~rännä* engl *rent* ‘vuokra’). Integroituneissa lainoissa operoi siis matriisikielen kielioppi, eli ne edustavat Lauttamuksen mukaan strukturaalisen jatkumon toista ääripäätä toisen ääripään ollessa koodinmuutokset. (Lauttamus 1992: 11.)

5.6 Koodinvaihdon keskustelullisia funktioita

Koodinvaihtoa on tutkittu usein myös keskustelullisena elementtinä. Jotkut tutkijat rajaavat koodinvaihdon tarkoittamaan vain tapauksia, joissa puhuja käyttää useampaa koodia hyvän kielitaitonsa vuoksi (esim. Poplack 1980: 581). Toiset määrittelevät koodinvaihdoksi myös tapaukset, joissa puhuja vaihtaa koodia paikatakseen tietämättömyyttään. Tätä esiintyy yleisesti L2-kielisessä puheessa, mutta tutkijat ovat huomioineet myös siirtolaisten L1-kielisessä puheessa vastaavia tapauksia, joissa kompetenssin heikentymisen vuoksi esiintyy koodinvaihtoa. (Winford 2003: 108–109.)

Koodinvaihdon keskustelullisia funktioita esittää muun muassa Auer (1995: 121). Auer esittää kahdeksan eri funktiota. Kovács (2001: 113–127) muokkaa Auerin listaa tutkimuksessaan ja päätyy yhdeksään eri funktioon Auerin kahdeksan sijaan. Funktiot ovat rinnakkain esitettyinä seuraavassa asetelmassa.

Auerin (1995: 121) funktiot

- 1) raportoitu puhe ('reported speech')
- 2) muutos osallistujarakenteessa ('change in participant constellation')
- 3) parenteesi ('parenthesis or side comments')
- 4) toisto ('reiteration')
- 5) aktiviteettityypin vaihto ('change of activity type')
- 6) aiheenvaihto ('topic shift')
- 7) sanaleikki ('puns, language play, shift of 'key'')
- 8) topikalisaatio ('topicalisation, topic/comment structure')

–

–

–

Kovácsin (2001: 113–127) funktiot

- 1) raportoitu puhe
- 2) muutos osallistujarakenteessa
- 3) parenteesi tai sivuhuomaus
- 4) toisto
-
- 5) keskustelunaiheen vaihto
-
- 6) topikalisaatio
- 7) diskurssimerkit ('discourse markers')
- 8) metalingvistinen puhe
- 9) ”osaan myös tämän toisen kielen” -ilmaisu

Raportoidulla puheella Auer tarkoittaa suoria tai epäsuoria lainauksia, joissa lainattu ilmaus sanotaan sen alkuperäisellä kielellä. Toistossa on kysymys siitä, että puhuja haluaa selventää, painottaa tai täsmentää sanomaansa koodinvaihdon avulla. (Auer 1995:

121.) Metalingvistikissä puheessa puhuja pyytää apua oikean sanan tai ilmauksen löytämiseen ja paljastaa sitä kautta tutkijalle aukon sanastossa tai morfologiassa. Lisäksi koodinvaihdoilla voidaan ilmaista myös kaksikielistä identiteettiä, mikä on Kovácsin mukaan yleistä kaksikielisissä ryhmissä; puhuja käyttää koodinvaihtoa ilmaisemaan tiettyyn joukkoon kuulumista. (Kovács 2001: 125–126.)

5.7 Koodinvaihto ja lainaaminen kielenmuutoksen jatkumolla

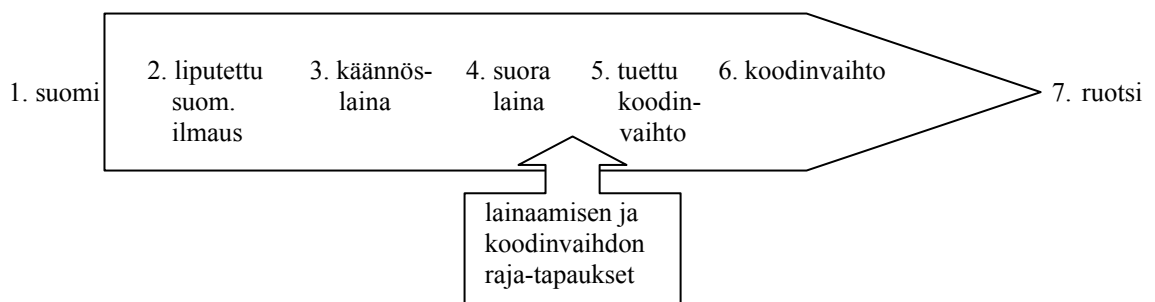
Koodinvaihdon ja lainaamisen erottaminen toisistaan on tässä tutkimuksessa paikoin hyvin hankalaa, sillä suomen ja ruotsin väliset kontaktit ovat ja ovat olleet hyvin erilaisia kuin esimerkiksi edellä esiin tulleet kontaktit suomen ja englannin välillä. Suomessa on yli 4000 ruotsalaista lainasanaa (Häkkinen 2003: 48), jotka on mukautettu vakiintuneiden periaatteiden mukaan. Lainio toteaa, että ruotsinsuomen ja suomensuomen sanaston erottaminen toisistaan on välillä hankalaa, sillä moni ruotsinsuomen sana on käytössä myös suomensuomessa. Yhtenä erottavana tekijänä voi toimia käytön määrä: Ruotsissa tiettyä sanaa voidaan käyttää useammin ja myös käyttäjiä voi olla useampia kuin Suomessa. Kielten rajat eivät siis ole ehdottomia vaan pikemminkin jatkumoitteita. (Lainio 1995b: 5, 11.) On olemassa myös suomenruotsi, joka eroaa ruotsinruotsista esimerkiksi fonologisesti ja jota opitaan koulussa. Lisäksi ruotsinsuomi on täysin erilaisessa kontaktissa suomensuomeen kuin useimmat muut siirtolaissuomet sekä maantieteellisestä näkökulmasta katsottuna että kielellisesti kielenhuollon vuoksi (ks. Ruotsin-suomalainen kielilautakunta, luku 3.2).

Käsittelen tässä tutkimuksessa koodinvaihtoa ja lainaamista saman jatkumon osina. Käytän jatkumosta nimitystä puhutun kielen muutoksen jatkumo. Määrittelen esiintyvät tapaukset sillä perusteella, kuinka etäällä ne ovat suomensuomesta. Käytän pohjana Kovácsin (2001) etäisyysperusteista jatkumomallia ja Lauttamuksen (1990, 1992) jatkumomallia. Yhdistän mallissani Lauttamuksen idean operoivasta kieliopinista (ks. luku 5.5 ja Lauttamus 1990: 29–30) Kovácsin fonologisen mukautumisen määritelmään (ks. luku 5.4 ja Kovács 2002: 245).

Koodinvaihdon ja lainaamisen erotan toisistaan pääasiallisesti operoivan kieliopin eli morfologisen mukautumisen perusteella: koodinvaihto noudattaa lähtökielen morfolo-

giaa ja laina matriisikielen morfologiaa. Aineistossani esiintyy nominatiivimuotoja, joista ei voi päätellä operoivaa kielioppia. Näissä käytän apuna fonologista mukautumista, sillä se ei ole täysin irrallaan morfologisesta mukautumisesta, vaan nekin muodostavat jatkumon (Martin 2002: 294). Näin ollen tässä tutkimuksessa nominatiivimuoto, joka on fonologisesti lähempänä ruotsia kuin suomea, on koodinvaihto, kun taas suomeen fonologisesti mukautunut nominatiivi edustaa lainaa. Näiden väliin jäävät vielä lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapaukset, joissa fonologinen muoto on kummankin kielen mukainen.

Tämän tutkimuksen puhutun kielen muutoksen jatkumo (kuvio 1) jakautuu seitsemään päävaiheeseen. Koska kyseessä on jatkumo, tapaukset voivat sijoittua jatkumolla myös minkä tahansa kahden vaiheen väliin. Tästä esimerkkinä ovat edellä mainitsemani lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapaukset. Myös liputus eli epäröintisignaali (tauko, toisto tms.) tai determinantti¹³ (Kovács 2001: 190) kertoo etäisyydestä matriisikieleen. Liputusta voi esiintyä missä tahansa jatkumon vaiheessa, ja liputus voi jossain tapauksissa olla myös vaihdetun sanan jäljessä. Liputettu laina tai koodinvaihto on tulkintani mukaan aina lähempänä matriisikieltä kuin liputtamaton (eri mieltä tästä on Kovács 2001: 210), sillä liputtaessaan puhuja viestii olevansa tietoinen siitä, että hän käyttää toisen kielen elementtejä puheessaan. Puhuja voi toki olla tietoinen myös silloin, kun hän ei liputa, mutta tässä tutkimuksessa tietoisia, liputtamattomia koodinvaihtoja ei juurikaan esiinny.

KUVIO 1. Puhutun kielen muutoksen jatkumo.

Jatkumon lähtövaiheessa puhuja käyttää ”puhdasta” sujuvaa suomea ilman liputusta. Toisessa vaiheessa puhujalle vaikeita ilmauksia edeltää liputus, mutta liputusta seuraa

¹³ Determinantti korostaa vaihtoa jollain tavoin. Determinanteja ovat esimerkiksi *sellainen*, *semmoinen* ja *niin kuin*, ks. esim. Poplack 1980: 39.

kuitenkin oikea suomalainen ilmaus. Kolmannen vaiheen ilmaus on käännöslaina. Neljännessä vaiheessa ilmaus on lainattu suoraan ilman kääntämistä, mutta mukautettu morfologisesti suomeen. Viidennessä vaiheessa kyseessä on tuettu koodinvaihto: morfologista mukautumista ei tapahdu, mutta oikeaa sijaa tms. ilmaistaan toisen matriisikielen sanan avulla. Kuudennessa tapauksessa koodinvaihto ei saa tukea mistään matriisikielen sanasta vaan noudattaa lähtökielen kielioppia ja se voi olla yksittäinen sana tai kokonainen lauseke. Viimeisessä vaiheessa puhuja tuottaa kokonaisia lauseita ja virkkeitä ruotsiksi suomen sijaan; tosin tämän vaiheen koodinvaihtoa ei esiinny tässä tutkimuksessa. Jatkumon vaiheita voi havainnollistaa seuraavalla esimerkillä:

1. Hän työskentelee Ruotsissa *perhepäivähoitajana*.
2. Hän työskentelee Ruotsissa *niinku... perhepäivähoitajana*.
3. a) Hän työskentelee Ruotsissa ...*niinku... päivä-äitinä*.
b) Hän työskentelee Ruotsissa *päivä-äitinä*.
4. a) Hän työskentelee Ruotsissa ...*niinku... (t/daakmamma*na.
b) Hän työskentelee Ruotsissa *(t/daakmamma*na.
5. a) Hän työskentelee Ruotsissa ...*niinku... daagmamma-työssä*.
b) Hän työskentelee Ruotsissa *daagmamma-työssä*.
6. a) Hän työskentelee Ruotsissa ...*niinku... som daagmamma*.
b) Hän työskentelee Ruotsissa *som daagmamma*.
7. *Hon jobbar i Sverige som dagmamma*.

Lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapauksen lisäksi myös muiden päävaiheiden välillä voi esiintyä rajatapauksia. Esimerkit 8 ja 9 kuvaavat muita mahdollisia rajatapauksia. Esimerkki 8 sijoittuu jatkumon vaiheiden 2 ja 3 väliin: puhuja aloittaa käännöslainalla, mutta vaihtaa sen suomalaiseen ilmaukseen. Esimerkki 9 sijoittuu vaiheiden 3 ja 4 väliin: puhuja aloittaa suoralla lainalla, mutta vaihtaa sen käännöslainaan.

8. Hän työskentelee Ruotsissa *niinku... päivä... perhepäivähoitajana*.
9. Hän työskentelee Ruotsissa *niinku... daag... päivä-äitinä*.

Puhuttu kieli ei koskaan ole irrallaan kirjoitetusta kielestä. Kirjoitetussa kielessä tapahtuu samankaltaisia muutoksia kuin puhutussakin kielessä. Se rappeutuu sisäisesti, ja siihen vaikuttaa myös valtakieli puheen koodinvaihdon, lainaamisen ja epäröinnin taivoin. Koska käytän tässä tutkimuksessa aineistona myös kirjoitettua kieltä, luon luvussa 7.5 myös kirjoitetun kielen muutoksen jatkumon. Luvussa 8.1 yhdistän jatkumot kuviksi, joka kuvaa kielen kokonaismuutosta.

6 PUHUTTU RUOTSINSUOMI MUUTOKSEN JATKUMOLLA

Suurin osa tämän tutkimuksen puhekielisestä aineistosta löytyvistä kielenpiirteistä, jotka poikkeavat suomensuomesta, liittyy tavalla tai toisella sanastoon. Ilmiö on tyypillinen myös muissa ulkosuomalaisissa puhemuodoissa, esimerkiksi amerikansuomessa. Pertti Virtaranta toteaa, että aihepiirillisesti tarkasteltuna tällainen poikkeava sanasto liittyy usein juuri asioihin ja ilmiöihin, joihin kielenpuhujalla on tutustunut vasta siirtolaiseksi tultuaan. Kuitenkin sanojen joukossa on myös sellaisia, joiden lainaamiseen ei ole edellä mainittua syytä. (Virtaranta 1993: 74, 81.) Sanaston muutokset ovat myös merkki kielen alkavasta rappeutumisesta. Kielen oma leksikko alkaa unohtua ja korvautua L2-kielen sanastolla, ja käänöslainat sekä semanttiset laajentumat yleistyvät. (Seliger ja Vago 1991: 7–10.)

Tarkastelen informanttieni suomensuomesta poikkeavaa sanastonkäyttöä luvussa 5.7 esittelemälläni puhutun kielen muutoksen jatkumolla ja palaan lopuksi pohtimaan poikkeavan sanaston aihepiirejä. Puhutun kielen muutoksen jatkumo (kuvio 1, luku 5.7) jakautuu seitsemään päävaiheeseen ja tapaukset voivat sijoittua jatkumolla myös kahden vaiheen väliin. Liputusta voi esiintyä missä tahansa jatkumon vaiheessa. Liputettu laina tai koodinvaihto on tulkintani mukaan aina lähempänä matriisikieltä kuin liputtamaton, sillä liputtaessaan puhuja viestii olevansa tietoinen siitä, että hän käyttää toisen kielen elementtejä puheessaan. Palaan tietoisuuteen/tiedostamattomuuteen pohtiessani koodinvaihdon ja lainaamisen keskustelullisia funktioita luvussa 6.8.

Käsittelen seuraavassa jatkumon osat liputettu suomalainen ilmaus, käänöslainat, suorat lainat, lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapaukset, tuettu koodinvaihto ja koodinvaihto. Jaottelen esiintymät aihepiireittäin, sillä teen lopuksi päätelmiä siitä, millainen sanasto on alttiina muutoksille. Lopuksi käsittelen myös keskustelullisia funktioita sekä informanttien puheessa esiintyviä jatkumon ulkopuolisia erikoisuuksia. Merkitsen esimerkkeihin kursivilla ne sujuvasta suomensuomesta poikkeavat ilmaukset, joita käsittelen kunkin esimerkin yhteydessä; esimerkeissä voi siis esiintyä myös muita suomensuomesta poikkeavia ilmauksia, joita ei ole kursivoitu. Litteraatiomerkit esitetään liitteessä 4 ja esimerkit litteraatioista liitteessä 5.

6.1 Liputettu suomalainen ilmaus

Lauttamuksen (1992: 9) mukaan ennen koodinvaihtotilannetta esiintyy usein liputusta (Lauttamus käyttää termiä epäröintisignaali), kuten *ää* ja *niinku*. Kovács (2001: 190) lisää liputukseen myös toiston tai sanaa edeltävän tauon. Nämä signaalit ilmentävät todennäköisesti leksikaalista hakua tai puheenprosessoitio Ongelmia (Lauttamus 1992: 9). Aineistossani esiintyy huomattava määrä (141 kpl) erilaisia liputukseksi tulkitsemiani elementtejä myös tilanteissa, joita ei kuitenkaan seuraa koodinvaihto. Liputus sinällään on kuitenkin merkittävää tämän tutkimuksen kannalta, sillä vaikka koodi ei vaihdu, kyseisessä kontekstissa esiintyvien sanojen tai ilmausten voidaan katsoa kuuluvan niiden ilmausten joukkoon, jotka ovat tämän tutkimuksen ruotsinsuomalaisille hankalia tuottaa. Esitän seuraavassa lyhyesti, mitä tarkoitan liputuksella tämän aineiston käsittelyssä.

Aineistossani esiintyvät liputusilmiöt voidaan jakaa kahteen päätyyppiin. Toisessa tyyppissä liputus liittyy sanan (esimerkki 1¹⁴), merkitykseltään läheisen sanan (2) tai sananosan toistoon tai vastaavasti pitkään taukoon ennen sanan sanomista (3):

1. *yksityistö... yksi... yksityisyrit... täjillä* (N1P)
2. *täällä ko opiskelee ni saa... opiskelu... tuk... tai tätä... la... rahaa* (N3P)
3. *vuokrattii siältä ja/ tämmönen...// yksityinen...// opas* (N4P)

Ensimmäisessä esimerkissä N1 hakee sanaa *yksityisyrittäjillä* toistamalla sen alkua. Toisessa esimerkissä N3 ei löydä sanaa *opintotuki*, vaan hakee sitä sanojen *tuki*, *laina* ja *raha* kautta päätyen viimeiseen. Kolmannessa esimerkissä N4 etsii sanoja *yksityinen* ja *opas*; tässä tapauksessa epäröinti ilmenee tauotuksen kautta.

Toiseen päätyyppiin kuuluva liputus on sanastollista: informantti käyttää erillistä sanaa tai ilmausta, jolla hän viestittää epäröinnistään. Tällaisia sanoja aineistossa ovat *niinku* (esimerkki 4), *tota* (5), *ööö* (6), pronominin toisto (7) ja monisanainen epäröinnin ilmaisu (8):

4. *mä en saa äänestää edu... e... niinku valtiopäivävaaleissa* (N1P)
5. *sit laiva oli siäl vaa sit soli irronnu kato tota... rannast* (N4P)

¹⁴ Jos sulkeissa on pelkkä numero, se tarkoittaa tästä eteenpäin esimerkin numeroa.

6. N2: Se on aina se/ sese/ polku semmonen/ etä se niinkö...ööö...silleen... //
LI: Niinko kannustaa?
N2: Kannustaa justii joo// (N2P)
7. nyt tällähekkellä on... ruotsi on kaikista mukavint ko siis ko/ nyt ko on ky...
on silleej jännä kato ku tekee *niitä*... *niitä niitä*...tehtäviä (N2P)
8. N3: -- metallihommis täällä//
LI: Minkä alan metallimiehi?
N3: Rakennuk... *mitä niit sanotaa*... rakennuksilla// (N3P)

Kyseisissä esimerkeissä liputus kiistatta johtuu nimenomaan sanastollisista tekijöistä ja on siten merkittävää tämän tutkimuksen kannalta. Palaan pohtimaan liputuksen syitä tarkastellessani poikkeavan sanaston luonnetta luvussa 6.7.

6.2 Käännöslainat

Lauri Hakulinen (1969: 13) määrittelee käännöslainat sanoiksi ja sanontatavoiksi, jotka kielenkäyttäjät siirtää enemmän tai vähemmän suoraan omaan kieleensä vieraan kielen ilmausta jäljittelemällä. Tutkimassani aineistossa esiintyy yhteensä 25 käännöslainatapaa. Suurin osa tutkimukseni käännöslainoista on substantiiveja, mutta joukossa on myös muutama verbitapaus ja kokonainen lause. Käännöslainat voivat olla sujuvia tai niitä voi edeltää liputus.

6.2.1 Liputetut käännöslainat

Liputettuja käännöslainoja on aineistossa seitsemän. Ne voidaan jakaa neljään ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat työelämään ja koulutukseen liittyvät käännöslainat, toiseen yhteiskuntaan liittyvät käännöslainat, kolmanteen vapaa-ajan ja harrastusten sanasto, neljänteen ruokakulttuurin käännöslainat.

Työelämään ja koulutukseen liittyviä liputettuja käännöslainoja on aineistossa kaksi (esimerkit 9–10):

9. välil mä on aattellu et mää voisi/ ainaki/ joo/ jonnekki *enne... sai... enneaikaiseläkkeelle* semmone et... // (N3P)

10. et... samanaikaisesti ne kevääl tekee nää... (huokaisee)... kirjalliset om mum mielestä (yskäisee) tehty ei oo enää kun yks koe jäljellä ja sitten on tätä *harjotusta...* *työharjotusta* (N7P)

Esimerkissä 9 N3 käyttää *varhaiseläkkeen* merkityksessä sanaa *ennenaikaiseläke*, ru *förtidspension*. N7 kertoo esimerkissä 10 poikansa opiskelusta ja lähestyvistä ammattiin valmistumisesta. Hän käyttää suomensuomalaisen *työharjoittelu*-sanan asemesta käännöslainaa (*työ*)*harjoitus*, ru *arbetslivsträning*. Tässä käännöksessä virheen aiheuttaa vaillinainen ekvivalenssi (ks. Dufva 1995: 70), sillä ruotsin *träning* merkitsee sekä 'harjoittelua' että 'harjoitusta'.

Yhteiskuntaan liittyviä liputettuja käännöslainoja on aineistossa myös kaksi, kuten esimerkki 11:

11. tiedän että monet... ööö... suomesta päin soittaa kello sen ja sen jälkeen että siellä varmaav vaihtuu *puhelintaksa*/ (N7P)

Esimerkissä 11 N7 käyttää *puhelumaksun* sijaan sanaa *puhelintaksa*. Käännös on kuitenkin vain osittainen, sillä myös ruotsin *samtalstaxa*-sanan alkuosa sisältää merkityksen 'puhelu'. N7 käyttää käännöksessään kuitenkin sanaa *puhelin*.

Vapaa-ajan ja harrastusten sanastoa esiintyy liputettuina käännöslainoina myös kaksi tapausta (esimerkit 12–13):

12. LI: Mitä sä telkkarist tykkäät kattoo?
N6: Soon see ni *jakso se/ kotikatu //* (N6P)
13. N4: Sit hänel o valkoset/ tassut sis valkoset sukat ja sitte nämä... mitähän ne muute on sit suomeks ku non ninku semmone... dam... tämmöne niinku... semmone... ne *tyynynt* (näyttää kämmentään)//
LI: Noon noi polkuanturat.
N4: Täh/ suomeks?
LI: Mmm.
N4: Ihan totta?
LI: Joo.
N4: En ois tiä... joo polkua... ni ne o hänel om musta nehä o/ yleensä/ vaaleenpunaset// (N4P)

Esimerkissä 12 on taas kysymys vaillinaisesta ekvivalenssista. N6 kertoo katsovansa satelliittikanavalta suomalaista *Kotikatu-sarjaa*. Hän käyttää *sarjan* asemesta sanaa *jakso*. Ruotsin *serie* merkitsee sekä 'sarjaa' että 'jaksoa'. Esimerkissä 13 informantti N4 kertoo kissansa värityksestä. Hän ei tunne sanaa *polkuantura* ja yrittää kääntää sanaa

ruotsista. Ruotsin *trampdyna* voisi olla vapaasti käännettynä ’astumistyynty’ (*trampa* ’astua’ + *dyna* ’tyyny’), ja informantti tekeekin käännöksen *tyynynt*.

Ruoka-kulttuuriin liittyviä liputettuja käännöslainoja on aineistossa vain yksi (esimerkki 14):

14. ruattis syär(h)ä lihapullia ja *prinssimakkaroita* niiku jotka niinku muistuttaa nakkimakkaroita (N1P)

Esimerkki 14 liittyy ruotsalaiseen juhlapöytään. Informantti N1 kääntää sanan *prinskorv* suoraan muotoon *prinssimakkara* (oikea käännös olisi *prinssinakki/prinssinmakkara*). Lisäksi hän selittää haastattelijalle, millaisesta ruokalajista on kysymys. Tässä tapauksessa liputus on käännöslainan jäljessä (ks. luku 5.7). N1 käyttää *prinssinakista* myös ruotsinkielistä sanaa.

6.2.2 Sujuvat käännöslainat

Sujuvia käännöslainoja esiintyy aineistossa 18 kertaa. Ne jakautuvat työelämän ja koulutuksen sanastoon (8 kpl), yhteiskuntaan (4 kpl), perinteisiin (3 kpl) ja muihin tapauksiin (3 kpl).

Työelämään ja koulutukseen liittyviä sujuvia käännöslainoja esiintyy aineistossa kahdeksan kertaa. Näitä edustavat esimerkit 15–16:

15. mä tosiaaa viihdyin *päivä-äitinä* (N3P19)
 16. sanoin itteni irti töistä ja/ mä olin ollu siellä kaks/ yli kaks vuotta/ *mä sanoin itteni ylös* (N5P1)

Esimerkissä 15 N3 kertoo työurastaan Ruotsissa. Hän käyttää käännöslainaa sanasta *dagamma* ’perhepäivähoitaja’. Aikaisemmin puheessaan N3 on käyttänyt ilmausta *perhepäivä-äiti*, joka on tavallaan yhdistelmä kummankin kielen sanasta. Esimerkissä 16 N5 käyttää ensin suomensuomen ilmausta *sanoa itsensä irti*, mutta toistaa sen käännöslainana (ru *säga upp sig*). Myöhemmin N5 käyttää pelkkää käännöslainaa.

Yhteiskuntaan liittyvässä sanastossa on neljä sujuvaa käännöslainaa, kuten esimerkit 17–18:

17. mä oli kakskytse... kaksytkahexsa kummä oman *asuntosopimuksen* sain/ ja se oli ensimmäst kertaa elämäs ku mul oli käytös puhelin (N1P)
18. mä tunne yhen toisen naisen ko o ollu siäl autokoulus hän oli neljäkyt ku hän *otti ajokorti* (N4P)

Informantti N1 käyttää ilmausta *asuntosopimus*, ru *bostadskontrakt*, tarkoittaessaan vuokrasopimusta esimerkissä 17. Esimerkissä 18 N4 käyttää käännöstä ruotsin ilmauksesta *ta körkort*, vaikka suomeksi *ajetaan ajokortti* tai *suoritetaan autokoulu*. Ilmaus on N4:n puheessa yksinomainen.

Perinteisiin liittyviä sujuvia käännöslainoja esiintyy aineistossa kolme kertaa. Näitä edustavat esimerkit 19–20:

19. hänel oli tasa tarkkaa mitä syädää pitkäperjantaina mitä syädää siiv välil *lavvantaiaattona/* mitä syädää sit/ pääsiäispäivänä/ ja mitä syädää toisen pääsiäispäivänä (N3P)
20. *heitellään* tietysti raketteja ilmaan // (N7P)

Esimerkki 19 on osittain käännöksen kautta syntynyt ilmaus. Ruotsissa pitkäperjantain ja ensimmäisen pääsiäispäivän välistä päivää kutsutaan nimellä *påskaftonen*, joka merkitsee suoraan käännettynä ’pääsiäisaatto’. Suomessa päivästä käytetään joko nimitystä *pääsiäislauantai* tai *lankalauantai* (www.finlit.fi). N3 yhdistää ruotsin *aaton* ja suomen *lauantain* ilmauksessaan. Esimerkissä 20 N7 käyttää suomensuomalaisesta oudolta kuulostavaa verbiä *heitellä*. Suomessa raketteja *ammutaan*, mutta ruotsissa niitä ’heitetään’ (*kasta fyrverk*).

Muita sujuvia käännöslainoja on aineistossa kolme. Näitä edustavat esimerkit 21–22:

21. tressattii hirveesti ko... täyty kaikkie/ kavereitte ja sukulaiste tykön käydä/ mut sit *mä niinko yhtäkkii pudotin kaikki pois* et...// se on/ se o tosiaa nyt me voidaa...// kerran kaks käydä// niinko just/ miähen kotona ja/ noil ko me mennää ehkä ja sikku lähdetää siältä mut et/ ja sit velipojan tykönä et// (N3P)
22. et se saadaaj joka paikkaa se [ilotulitus]/ et meilläki/ tumpas asutaa ni/ sinänsä piäni kylä ni/ kyl siäl o mones paikkaa et/ joka kentällä mis o vähänki *kenttä* ni ihmiset kokoontuu ja ampuu näitä// (N3P)

Esimerkissä 21 N3 kertoo, että aikaisemmin Suomessa käydessään hän vieraili kaikkien tuttujen ja sukulaisten luona väsymykseen saakka, mutta sitten teki päätöksen luopua tästä häntä stressaavasta tavasta. Hän ilmaisee sen sanomalla *pudotin kaikki pois*, joka on käännös ilmauksesta *droppa bort* 'jääda pois'. Esimerkissä 22 N3 käyttää sanaa *kenttä* puhuessaan 'aukeasta, tasaisesta maa-alasta', jossa ihmiset kokoontuvat ampumaan uudenvuodenraketteja. Tässä käännöksessä virheen aiheuttaa taas vaillinainen ekvivalenssi, ruotsin *plan* tarkoittaa mm. 'tasoa, pintaa ja kenttää', suomen *kenttä* lähinnä 'pelikenttää', 'leikkikenttää' tms. Käännöksessä sanan merkitys kapenee ja muuttuu siten virheelliseksi.

6.3 Suorat lainat

Lainauksella tarkoitetaan sitä, että puhuja integroi vierasperäisiä elementtejä äidinkielenensä, mutta äidinkielen perusrakenne pysyy muuttumattomana (Lauttamus 1992: 7). Erotan tässä tutkimuksessa lainauksen koodinvaihdosta ensisijaisesti morfologisen mukautumisen perusteella: laina on morfologisesti mukautettu matriisikielen (suomeen), kun taas koodinvaihdon tapauksissa morfologia noudattaa lähtökielen (ruotsin) mallia. Jos morfologia noudattaa kumpaakin kieltä, vedän rajan fonologisen mukautumisen perusteella.

Suomeen lainattuihin konsonanttiloppuisiin nomineihin on useimmiten lisätty vartalovokaali *-i*, jota edeltävä soinniton klusiili *-s* tai joskus muukin konsonantti on yleensä geminoitunut (ISK: 60). Maija Grönholm on tutkinut ruotsalaisten lainasanojen mukautumista Turun murteessa. Hän toteaa, että ruotsin ja suomen vokaalit ovat kvaliteetiltaan melko erilaisia. Pääsääntöisesti suomen vokaalit ovat avonaisempia ääntämykseltään kuin niitä vastaavat ruotsin vokaalit. Ruotsin vokaalit on Turun murteen lainoissa korvattu yleensä lähimmällä vastaavalla vokaalilla. Sananalkuiset yksinäiskonsonantit on yleensä korvattu lainasanoissa lähimmällä vastaavalla konsonantilla. Soinnillinen klusiili (*g*, *b*, *d*) on korvautunut lähes aina vastaavalla soinnittomalla klusiililla (*k*, *p*, *t*), mutta säilymätapauksiakin esiintyy¹⁵. Ruotsin *f* on yleisesti ottaen säilynyt lainoissa. Sanansisäisissä tapauksissa *d* on yleensä korvautunut *r*:llä tai *t*:llä, *g* ja *b* edustuvat yleensä vastaavina soinnittomina tapauksina, *f* on usein

¹⁵ Käsitakseni mukaan omassa sukupolvessani tavataan myös sananalkuista *b*:tä, esim. *bussi*, *banaani* (ks. myös ISK: 41).

säilynyt. (Grönholm 1988: 189, 192, 216–217, 225–226.) Käsittelen aineistossani esiintyvien nominatiivitapausten esimerkit yksitellen muutoksen/säilymisen näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen aineistossa on yhteensä 34 tapausta, jotka olen tulkinnut lainoiksi. Myös lainat voidaan jakaa liputettuihin (10 kpl) ja sujuviin (24 kpl).

6.3.1 Liputetut suorat lainat

Liputettuja lainoja on yhteensä 10. Aihepiirit ovat koulutus ja työelämä, ruoka, harrastukset, kansallisuudet ja ihmisennimitykset.

Koulutuksen ja työelämän sanastoon liputetuista lainoista liittyy viisi. Näitä edustavat esimerkit 23–25:

23. kyl mä kouluu kävin mut emmä ruvennu... emmä ruvennu... no tääl sanotaa *semppamaa*/ emmä ruvennu sit niiko/ ei must ollu semmoseeks opiskelijaks koskaa (nauraa) (N3P)
24. ku mnä meni ensin sinne... *rehapeliteerinkiin* ninkö seo... kuntoutukseen... (N2P)
25. sit mä oon ollu tämmöessä *hemsamariittina* vähän aikaa niinku tom... kot... kotiaavustajana (N5)

Esimerkin 23 tulkitsen lainaksi siitä syystä, että N3 ilmaisee puheessaan käyttävänsä tietoisesti lainasanaa *kämpa* 'kamppailla, taistella, sotia, puolustaa', vaikka *tsempata/semppata* on käytössä myös suomensuomen puhekielessä esimerkin kaltaisessa merkityksessä. Esimerkissä 24 N2 mukauttaa morfologisesti ruotsin sanan *rehabilitering* 'kuntoutus'. Esimerkissä 25 N5 käyttää ruotsin sanaa *hemsamarit* 'kotiaavustaja', myös se on morfologisesti mukautunut.

Ruokasanastoon liittyy kaksi liputettua lainaa (esimerkit 26–27):

26. aina/ nää *prinssi*... *korvit/ nakit/ prinssinakit* (N3P)
27. ni ne ny on ne *prinskorvit* on....(tuhauttaa ja naurahtaa) no nakki...(N2P)

N3 käyttää esimerkissä 26 ruotsin sanaa *korv*. Hän mukauttaa yhdyssanan alkuosan fonologisesti suomeen (tai kääntää sen), mitä N2 taas ei tee esimerkissä 27. Kummatkin

mukauttavat sanan morfologisesti suomeen. Sana *prinskorv* (’prinssinakki, prinssinmakkara’) esiintyy usean informantin puheessa lainana, osa tapauksista kuuluu sujuviin lainoihin (ks. 6.3.2, esimerkki 40) ja osa käännöslainoihin (luku 6.2.1, esimerkki 14).

Harrastuksiin liittyy vain yksi liputettu laina (esimerkki 28):

28. sit mää kaikkee tei ja pelasin jalkapalloa/ ja et mentiin matkoille niin *mä*
tot... (nili)... matsi... ootas nyt... peleihin (N1P)

N1 käyttää esimerkissä 28 ensin sanaa *matsi*, ru *match* ’ottelu’, mutta vaihtaa sen sanaksi *peleihin*. Korjaamisen vuoksi olen tulkinnut kyseisen sanan lainaksi, vaikka se esiintyy myös suomensuomessa.

Kansallisuuteen liittyy myös yksi liputettu laina (esimerkki 29):

29. suomes ku niinku menee sinne lapualle ja juttelee niitten kavereitten kas ni/ niil on aina sellasia niinkun/ ryhmiä kehen ne kohristaa/ ennen oli romaanit jotka varasti ja nyt on *esl... estlantilaiset* (N1P)

N1 käyttää esimerkissä 29 kansalaisuutta ilmaisevaa nimitys *estlantilaiset* joka on tavallaan lainaus sekä sanoista *Estland* (’Viro’) että *estländare*, ’virolainen’ (vrt. ru *England*, su *englanti, englantilainen*).

Ihmisenimityksiin liittyy yksi liputettu laina (esimerkki 30):

30. meit olivas sielä vaan neljä henkeä niinnin/ m(i)nä sitte kato ku mul oli see/ kato se *bos... busse* mikä oli m... mu... tual... tulle... mua... möö... m... mua myöhemmim (N2P)

Esimerkissä 30 N2 käyttää ruotsin sanaa *buse* ’jätkä’. Tulkitsen tapauksen lainaksi, koska sanan sisällä on tapahtunut fonologista mukautumista. Ruotsin *u* ääntyisi tässä tapauksessa lähes *y:n* kaltaisena (myös tästä on esimerkkejä aineistossa, ks. luku 6.6.1, esimerkki 58). Kuitenkin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta se on mukautunut lainasanoissa aina *u:ksi* (Grönholm 1988: 204). Lisäksi sanansisäinen yksinäis-*s* on kahdentunut. Sananalkuinen *b* on säilynyt, mutta se on säilynyt joskus myös Turun murteen lainasanoissa, kuten olen luvussa 6.3 esittänyt. Lisäksi mukautumista on kuitenkin tapahtunut säilymistä enemmän, ja siten kyseessä on laina.

6.3.2 Sujuvat suorat lainat

Loput lainoista (24) ovat sujuvia. Olen jakanut sujuvat lainat seitsemään ryhmään. Nämä ovat koulutus ja työelämä (6), harrastukset ja vapaa-aika (6), valtionnimet (3), koti (2), ruoka (1), yhteiskunta (1) ja muut (5).

Koulutukseen ja työelämään liittyy sujuvia lainoja kuusi. Näitä edustavat esimerkit 31–33:

31. ei ne sitten/ ne/ sano et jotain tämmöst postijakelu/ homma arkistoimista ja semmosta/ et se *arkkiivihomma* ei sovi mulle ku siin o hirvee pöly/ (N5)
32. sim mä oon kans *vikarieerannu* kum mä olin kans konttorii siivoomas// (N6)
33. N4: Jos ajate et putkimiäs ni se tänäpäivän semmost o et se hoite et se korjaa tai putsaa noit putkia van siin on kaikki nää että/ ne... *koplaa* noita... *kopla*/ mä aina yritäv vähäm miättii et mä en niin kauheesti sotkis ruatsii//
LI: Saa sotkee, ei haittaa.
N4: Nii/ ni tuata... näitä... mmm... lattialämmityksiä (N4P)

Esimerkissä 31 N5 käyttää myös sekä lainaa *arkiv* 'arkisto' että suomensuomen sanaa. Myöhemmin hän käyttää yksinomaan lainasanaa. Esimerkissä 32 N6 käyttää verbiä *vikarieerata*, ru *vikariera* 'olla sijaisena'. Esimerkissä 33 N4 käyttää ruotsin verbiä *koppla av* 'yhdistää', se on yksinomainen verbi tässä tarkoituksessa hänen puhuessaan miehensä putkimiehen työstä. Vaikka esimerkissä esiintyy epäröintiä, se liittyy kuitenkin tulkintani mukaan sanaan *lattialämmitys*.

Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyy sujuvista lainoista kuusi. Näitä edustavat esimerkit 34–36:

34. *lainsanssi* mikä se on suomeksi rivitanssi eik oo (N7P)
35. LI: Mitä sä kuntosalil yleensä teet?
N5: Mmm... noo.. mää/ niitä koneitten kanssa/ nostelen niinku/ eri tai käytän eri koneita ja/ juoksen tai *kävelen paanoilla* ja pyöräilen (N5P)
36. kyl se täytyy sanoo et kyl urheilussaki emmä ny sitä nii kauheesti seuraa mut et kyl se o hirveev vaikee *heijat* ruatsii (N3P)

N7 käyttää kahdesti sanaa *lainsanssi* (ru *linjedans*, käytetään puheessa myös *lainsans*, engl *line dance*), kunnes hän keksii suomenkielisen sanan (esimerkki 34). Sen jälkeen hän käyttää suomenkielistä sanaa, tosin epäröiden. N5 mukauttaa esimerkissä 35 ruotsin

sanan *löpbana* 'juoksumatto' loppuosan muotoon *paana*. N3 pohtii urheilua esimerkissä 36 ja toteaa hänelle olevan vaikeaa *kannustaa* ruotsia, *heijat ruotsii* (*heja på* 'kannustaa').

Sujuvia lainoja on käytetty valtionnimissä kolme kertaa, ja ne liittyvät kaikki samaan valtioon kuin esimerkissä 37:

37. häne äiti on syntynyt *eestissä* (N4P)

N4 käyttää puheessaan yksinomaan *Eesti*-varianttia suomensuomen *Viro*-variantin asemesta (esimerkki 37). *Eesti*-sana on käytössä myös suomensuomessa, ja monet käyttävät sitä virheellisesti *Viro*-variantin asemesta. Tämä varmasti on vaikuttanut siihen, että N4 on ottanut sanan leksikkoonsa, mutta uskon myös ruotsin *Estland*-sanauksen tuen vaikuttavan käytön yksinomaisuuteen ja siitä syystä käsittelen sitä lainana.

Kotiin liittyviä sujuvia lainoja esiintyy aineistossa kaksi kertaa (esimerkit 38–39):

38. sit kaikki pee... noi ammeet ja... ja *kuutsit* ja kaikki tämmöset// (N4P)

39. mennään hakee *fryyssistä* sitä ja tarkotetaan pakastinta/ (N7P)

Esimerkissä 38 N4 kertoo miehensä työstä putkimiehenä. Olen tulkinut sanan *kuutsit* tarkoittavan *tiskialtaita*, ru *diskho*. N7 kertoo haastattelijalle ruotsinsuomen sanastosta esimerkissä 39 käyttäen tietoisesti sanaa *fryyssi*, ru *frys* 'pakastin'.

Ruokasanastoa on lainattu sujuvasti vain kerran (esimerkki 40):

40. ruattalaaseen kuuluu silli/ *prinskorvi*/joka muistuttaa *nakkii selasii lyhkäsii*/ (N1P)

N1 mukauttaa *prinskorv*-sanauksen *i*-loppuiseksi esimerkissä 40 ja selittää vielä haastattelijalle, mitä tarkoittaa. Fonologisen mukautumisen perusteella tämä on laina.

Yhteiskuntaan liittyvää sanastoa on lainattu sujuvasti myös kerran (esimerkki 41):

41. mutta m(i)nä kuulin että hän on käyttäny *narkkia* joskus (N2)

Esimerkissä 41 N2 mukauttaa ruotsin sanan *knark* 'huumausaine' fonologisesti suomeen yksinkertaistamalla alun konsonanttiyhtymän. Sana on mukautunut suomeen myös morfologisesti.

Muita sujuvia lainoja esiintyy aineistossa viisi kertaa. Näitä edustavat esimerkit 42–43:

42. LI: Et iham mukava asunto niinku?
 N6: Joo iha hienosti sieltä... sieltä näky// se on... tie meni siitä ihan keittiön ikkujen alta siitä meni/ autoja aina sit *piipromooli* meni siitä etempäi sit oli huoltoasema siinä ja// (N6P)
43. meil on niim paljo/ eripuolilla ihmisiä ni että joihim me halutaan pitää kontaktia että me/ ajellaaj ja käyää *helsaamassa* (N5P)

Esimerkissä 42 N6 kertoo ensimmäisestä asunnostaan Ruotsissa. Ikkunan alta kulki *autolautta*, ru *bilpräm*. Sana on mukautunut suomeen fonologisesti. Esimerkissä 43 N5 käyttää ruotsin verbiä *hälsa på* 'tervehtiä'. Verbi on morfologisesti mukautunut suomeen.

6.4 Lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapaukset

Olen jo luvussa 5.7 pohtinut lainaamisen ja koodinvaihdon erottamisen ongelmia tässä tutkimuksessa. Aineistossa on nominatiivitapauksia, joista on mahdoton päätellä, ovatko ne fonologisesti mukautuneet suomeen vai noudattavatko ne ruotsin fonologiaa. Lisäksi aineistossa on muutama keskenjätetty laina/koodinvaihto ja yksi epäselvä tapaus. Kutsum näitä lainaamisen ja koodinvaihdon rajatapauksiksi.

On mahdollista, että osa rajatapauksista kuuluisi sujuviin lainoihin, osa puolestaan koodinvaihtoihin. Jatkumoajattelu mahdollistaa kuitenkin sen, että voin sijoittaa nämä tapaukset selvien lainojen ja koodinvaihtojen väliin. Mahdollisissa jatkotutkimuksissa rajatapaukset voi kuitenkin joutua määrittelemään toisin.

Rajatapauksia esiintyy aineistossani yhteensä 6 kertaa. Käsittelen rajatapaukset kolmessa ryhmässä sillä perusteella, miksi olen tulkinut ne rajatapauksiksi. Ryhmät ovat fonologisesti kummankin kielen mukaiset tapaukset (3 kpl), keskeneräiset sanat (2 kpl) ja epäselvät tapaukset (1 kpl).

Fonologisesti kummankin kielen mukaisia tapauksia esiintyy aineistossani kolme, kuten esimerkeissä 44 ja 45:

44. et se o ainoo et meil o mökki siällä et se o semmone... *mostel* (nauraa) semmone pakko (N3P)
45. em minää koskaa esittele itse et mä oon ruotsinsuomalaine mää itse aena itse et *mä o suo... mä oo finne* (nauraa) (N2P)

Esimerkissä 44 N3 käyttää ruotsin sanaa *måste*, jonka merkitys on suomeksi 'olla pakko, pakko'. N3 toistaa ilmauksensa siten, että siinä esiintyy oikea suomalainen sana. Sana *finne* esiintyy informanttien N2 ja N4 puheessa tilanteessa, jossa informantti miettii omaa identiteettiään (esimerkki 45). Muutoin he käyttävät sanaa *suomalainen*. Siinänsä mielenkiintoista on, että yksikään informanteista ei käytä spontaanisti itsestään nimitystä *ruotsinsuomalainen*, vaikka he sanovat pitävänsä sitä neutraalina ja informatiivisena. Esimerkeissä 44 ja 45 sanojen ruotsalainen ääntämys ja mahdollinen ruotsinsuomalainen ääntämys ovat yhtenäiset. Koska sanat ovat lisäksi nominatiivissa, niitä ei voi yksiselitteisesti sijoittaa kumpaankaan ryhmään, koodinvaihtoon tai lainaamiseen.

Sanan keskeneräisyys vaikeuttaa määrittelemistä kahdessa tapauksessa (esimerkit 46–47):

46. mä usko et ne eip pysty *si...* erottaa sitä... et jos o ruotsalaine vaa se olis vaan se siirtolainen niitte muite joukossa (N3P)
47. hauskaa/ joo ko silloha pitää nyt *tre...* kaikki ku oli nuori ni piti olla hauskaa (N4P)

Esimerkeissä 46 ja 47 informantti ikään kuin aloittaa koodinvaihtoa (esimerkissä 46 *skilja* 'erottaa' ja esimerkissä 47 *trevlig* 'hauska') mutta koska sana lopetetaan kesken, ei ole mahdollista päätellä, olisiko sana kuulunut koodinvaihdon vai lainaamisen pariin. Jatkumolla esimerkit 46 ja 47 sijoittuvat jonnekin vaiheiden 2 (liputettu suomalainen ilmaus) ja 6 (koodinvaihto)välille (ks. luku 5.7).

Aineistossa on myös yksi epäselvä tapaus (esimerkki 48):

48. aina on syksyllä sitte ku tulee uudet oppilaat niin on todella raskasta saa ain oppiin/ oppiin talon tavoille että see että on *veejii* niim pelkästään see että teet sitä omaa työtäs mikä on samalla aut... auttas niinku perään sellasten... pualiaikuisten perään jotka luulee olevansa aikuisia kuiteski haluaa käyttäytyä välillä ku lapset ni/ sillan on niinku raskasta// ja/ sitten tosiaan// työntekijä/ sillan kun sitä työtä teet ni kaikkee tällästä ni sillan on raskasta/ olla vastuussa tämmösistä niin/ (N7P)

N7 kertoo esimerkissä 48 työstään, joka on käsitykseni mukaan jonkinlaisen kouluavustajan työtä. Hän käyttää sanaa *veejii*¹⁶, jota en kuitenkaan ole pystynyt jäljittämään. Näin ollen sanasta on mahdotonta tehdä päätelmiä.

6.5 Tuettu koodinvaihto

Koodinvaihdossa vaihdettu ilmaus noudattaa lähtökielen morfologiaa ja fonologiaa. Tarkoiton tuetulla koodinvaihdolla sitä, että vaikka vaihdettu sana itsessään noudattaa lähtökielen morfologiaa, (matriisikielen) lauseyhteyden oikeaa sijaa tms. ilmaistaan toisen matriisikielen sanan avulla. Myös Kovácsin (2001: 148) aineistossa on tästä esimerkkejä: *On löytynyt semmosta serum, mitä jos, jos saa sen äkkiä, niin se, se on all right*. Lauseyhteydessä vaadittu partitiivi ilmenee edellisestä ilmauksesta *semmosta*.

Aineistossani on neljä tapausta, jotka määrittelen tuetuksi koodinvaihdoksi. Ne liittyvät kahteen aihepiiriin, työelämään ja ruokakulttuuriin.

Työelämän sanastoon liittyy kaksi tuetun koodinvaihdon tapausta (esimerkit 49 ja 50):

49. N4: Mikko on töis hotellis tuolla/ salossa/ --//
 LI: Mitä hän siällä tekee?
 N4: Hän on siällä... tos.... infossa... *resepsuun*//
 LI: Nii just.
 N4: *Resepsuun... re...* vastaanotossa//
 LI: Joo, joo vastaanotos.
 N4: Hyvä (nauraa)// (N4P)

50. *sillon ku mä osasin vielä sitä keitering... työtä/ niin anna on ollu siellä tarjoilees ja siel baarissa ja mä oon siellä/ hyörin keittiössä/ (N7P)*

Esimerkissä 49 informantti N4 kertoo haastattelussa veljensä työstä hotellin *vastaanotossa* ja käyttää ensin ruotsinkielistä sanaa *reception* ennen kuin löytää suomalaisen vastineen. Vaikka ruotsinkielinen sana ei esiinny inessiivissä, sitä edeltävä ilmaus *infossa* ja sen jälkeen tuleva oikea muoto *vastaanotossa* ovat molemmat kyseisessä sijassa. Esimerkissä 50 N7 kertoo omasta työurastaan, hän on perheineen pitänyt *pitopalvelua*. N7 ei kuitenkaan löydä suomalaista ilmausta, vaan vaihtaa koodia. Lauseyhteydessä vaadittu partitiivimuoto esiintyy ilmauksessa *työtä*.

¹⁶ Kyseessä on mitä ilmeisimmin kirjainyhdistelmä *VJ*.

Ruokakulttuuriin liittyy myös kaksi tuettua koodinvaihtoa (esimerkit 51–52):

51. sit niil om pihat sillai et ne voi pitää *grillning/festejä* tai/ et no krillailla siinä ja olla ja jutella/ naapurien kans (N5P)
52. joo joo iha ja semmone *vakuum/* pak... pakkauksee laitettu (N4P)

Esimerkissä 51 N5 kertoo tyttärensä asuinympäristöstä. Hän käyttää sanan *grilljuhlat* asemesta yhdistelmää *grillning/fest*. Oikeampi ruotsin sana olisi *grillfest*, ja koska N5 pitää tauon ennen *festejä*-ilmauksen sanomista, vaikuttaa siltä, että hän käyttää yhdysosan loppuosaa vain koodinvaihdon morfologisen mukauttamisen tukena. Esimerkissä 52 N4 käyttää ruotsin vastinetta sanalle *tyhjiö* niin ikään yhdyssanan osana (ru *vakuumförpackning* 'tyhjiöpakkaus'). Yhdyssanan osien välillä on tauko, ja edellisen esimerkin tavoin vaikuttaa siltä, että yhdyssanaa käytetään nimenomaan oikean sijan ilmaisemiseksi. Tätä päätelmää tukee se, että koodinvaihtoa edeltävä pronomini ei esiinny odotetussa sijassa.

6.6 Koodinvaihto

Koodinvaihtoa, jossa vaihdettua sanaa ei tueta morfologisesti toisen (matriisikielen) sanan avulla, esiintyy aineistossani yhteensä 19 kertaa. Näistä lähempänä tuettua koodinvaihtoa ovat liputetut koodinvaihdot (8 kpl), kauempana siitä sujuvat koodinvaihdot (11 kpl) (ks. myös luku 5.7).

6.6.1 Liputetut koodinvaihdot

Liputetut koodinvaihdot voidaan jakaa aihepiireittäin neljään ryhmään. Nämä ovat koulutus (4 kpl), työelämä (2 kpl), yhteiskunta (1 kpl) ja perinteet (1 kpl).

Koulutukseen liittyviä liputettuja koodinvaihtoja on aineistossani yhteensä neljä. Näitä edustavat esimerkit 53–54:

53. mä oli jo/ ajatellu mut sit (--) alkaa semmoseen kurssiin ku... *venska föör anra språk//* (N6P)

54. mä oli jo/ ajatellu mut sit (--) alkaa semmoseen kurssiin ku... venska föör anra språk//
mutta sittem multa oli hukassa semmonen... mikskä ny... mul on kyllä ollu sinä vuonna
joskus/ yheksän... yheksänkymmentä/ ollu silloj jo se... *ansöökning*... kirjoitus // (N6P)

Esimerkissä 53 N6 vaihtaa koodia kokonaisen lausekkeen ajaksi (*svenska för andra språk* 'ruotsi toisena kielenä'). Vaikka sananalkuinen *sv*-yhdistelmä onkin yksinkertaistunut asussa *venska*, kyseessä on kuitenkin selkeä koodinvaihtotapaus ilmaisussa operoivan kieliopin (ruotsi) perusteella. Esimerkissä 54 N6 kertoo, ettei kuitenkaan voinut hakea edellisen esimerkin kurssille, sillä hän oli hävittänyt aikaisemmin suorittamansa 'tasokoekirjoituksen' (*ansökningstest* 'tasokoe ruotsin kurseille' puhuttaessa ruotsista toisena kielenä).

Työelämän sanastoon liittyy liputetuista koodinvaihtoista kaksi (esimerkit 55–56):

55. niil oli semmonen ku *pereedskaapling*... ja sen alla minäki menin sinne// (N6P)
56. N2: -- kato se on *pärsuunliasistent* ninkö/ sää tiät mitä/ mikä/ sis... sis... mikä se nyt on suomeks... henkilökohtanen aut... auttaja tai//
LI: Avustaja.
N2: Avustaja nii// (N2P)

Esimerkissä 55 N6 kertoo olleensa työllistettynä (*beredskapsarbete* 'työllisyystyö'). Vaikka sananalkuinen *b* on mukautunut *p*:ksi, pidän tapausta koodinvaihtona sen muun fonologisen asun ja lauserakenteen vuoksi. Esimerkissä 56 N2 käyttää sanaa *personlig assistent* 'henkilökohtainen avustaja' ruotsin fonologian mukaisena.

Yhteiskuntaan liittyviä liputettuja koodinvaihtoja esiintyy aineistossa yksi (esimerkki 57):

57. kunnalla on semmonen... *poliis* että ne/ antaa opiskeluun vapaata (N7P)

Esimerkissä 57 N7 käyttää sanan *politiikka* asemesta ilmausta *poliis* (ru policy 'toimintatapa'). Vaikka muoto on nominatiivissa, ääntämyksellinen sananloppuinen pitkä -*ii*- viittaa ruotsin fonologiaan ja on siten koodinvaihto.

Perinteisiin liittyviä liputettuja koodinvaihtoja esiintyy aineistossa myös yksi (esimerkki 58):

58. N5: -- virvotaan ja varvotaan ja/
 LI: Mmm, ai et täälläki virvotaa?
 N5: Joo//
 LI: Joo.
 N5: Siis no/ se on ehkä/ hirveev vähäm mut sit lapsek käy kysymäs että/ ää/
kuudis tai pyysi (nauraa)// (N5P)

Esimerkissä 58 N5 kertoo Ruotsin pääsiäisperinteistä. Hän käyttää ruotsin ilmausta *godis eller bus* 'karkki tai kepponen'. Vaikka ilmaus on osittain käännetty suomeksi ja osittain myös fonologisesti mukautettu, se on tulkittavissa koodinvaihdoiksi, koska siinä operoi myös ruotsin kielioppi. Lisäksi se edustaa yhtä Auerin (1995: 121) keskustelullisista funktioista. Palaan keskustelullisiin funktioihin luvussa 6.8.

6.6.2 Sujuva koodinvaihto

Sujuvaa koodinvaihtoa esiintyy aineistossani 11 tapauksessa. Tapaukset ovat jaettavissa aihepiireittäin kolmeen ryhmään. Ryhmät ovat koulutus ja työ (6 kpl), abstraktitarkoitteiset sanat (4 kpl) ja harrastukset ja vapaa-aika (1 kpl).

Koulutukseen ja työelämään liittyy aineistoni sujuvista koodinvaihdoista kuusi. Näitä edustavat esimerkit 59–60:

59. tää o vähäv väärä linja mulle tää *daatta kakkonen* kuitenkin että// (N5P)
60. hän o vähä erilainen hän on käyny sitä *säärskuulania* ni/ elikkä/ ku on... se on niinku... vähän/ vammanen sillai ja puhevikane// (N6P)

N5 käyttää viidesti sanaa *daatta* puhuessaan tämänhetkisestä opiskelustaan *ATK*-linjalla (esimerkki 59). Virallisesti oppilaitos käyttää suomeksi jälkimmäistä nimitystä. Esimerkissä 60 N6 käyttää ruotsin sanaa *särskola* 'erityiskoulu'. Vaikka hän taivuttaa sen partitiivissa, kyseessä on kuitenkin koodinvaihto, koska sanassa operoi myös lähtökielen kielioppi (ts. määräinen muoto *skolan*).

Abstraktitarkoitteisia sujuvia koodinvaihtoja esiintyy aineistossani neljä. Näitä edustavat esimerkit 61–62:

61. LI: Elikkä sää harrastat ainaki matkustamist?
 N4: Joo ehdottomasti et se on.... oikee *elskade*// (N4P)

62. niil o ollu/ on ollu/ henkisesti köyhää se elämä ni nee ei/ ne ei tosiaanka ne vaa/ ku ne sais laiskotella ni/ ja sit kummiski kaikki olis vaa se olis *trookiit* (N3P)

Esimerkissä 61 N4 toteaa matkustamisen olevan hänelle *älskad* 'rakastettu, armas'. Esimerkin perusteella näyttää siltä, että N4 käyttää sanasta ruotsinmukaista määräistä muotoa *älskade* eli operoivana kielioppina on ruotsin kielioppi. Esimerkissä 62 informantti N3 käyttää ruotsin sanaa *tråkigt* 'ikävä, kurja', siteeratessaan kasvattilapsiaan. Ilmaus noudattaa lähtökielen fonologiaa.

Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvään sanastoon kuuluu sujuvista koodinvaihtoista yksi (esimerkki 63):

63. LI: Jos on suami-ruatsi-maaottelu, ni kumpaa sä kannatat?
N2: No *he... heija (byi) suomea//* (N2P27)

Esimerkissä 63 N2 kertoo kannattavansa Suomea urheilussa (*heja på* 'kannustaa'), mutta hän sanoo asian hieman epäselvästi. Kuitenkin morfologinen muoto vaikuttaa olevan lähempänä ruotsin mukaista muotoa kuin luvussa 6.3.2 lainana käytetty esimerkki 36.

6.7 Jatkumolla esiintyvä sanasto aihepiireittäin

Aineistossani esiintyvät sanastolliset poikkeamat suomensuomesta voidaan jakaa kahdeksaan pääryhmään. Kutsun ryhmiä seuraavilla nimillä:

1. koulutus ja työelämä
2. harrastukset ja vapaa-aika
3. yhteiskunta
4. perinteet ja ruokakulttuuri
5. kansallisuus, kieli ja valtio
6. ihmiset
7. luonto ja ajan kulku
8. abstraktitarkoitteiset sanat

Jatkumolle sijoittuvia sanastollisia poikkeamia esiintyy aineistossani yhteensä 229 kertaa. Ne jakautuvat esittämiäni aihepiirien mukaisiin ryhmiin taulukon 1 mukaisesti.

TAULUKKO 1. Sanastolliset poikkeamat aihepiireittäin

Ryhmä	liputettu- ja suom. ilmauksia	käännös-lainoja	lainoja	rajatapauksia	tuettuja koodin-vaihtoja	koodin-vaihtoja	esiintymiä yhteensä
koulutus ja työelämä	48	10	11	1	2	12	84
harrastukset ja vapaa-aika	19	2	7	-	-	1	29
yhteiskunta	21	6	1	-	-	1	29
perinteet ja ruokakulttuuri	21	4	3	-	2	1	31
kansallisuus, kieli ja valtio	3	-	4	2	-		9
ihmiset	6	-	1	-	-		7
luonto ja ajan kulku	8	1	-	-	-		9
abstraktitarkoitteiset sanat	14	2	4	3	-	4	27
muut	1	-	3	-	-		4
kaikki ryhmät yhteensä	141	25	34	6	4	19	229

Kuten taulukosta on nähtävissä, eniten poikkeavuutta esiintyy aineistossani koulutukseen ja työelämään liittyvässä sanastossa (84/229). Seuraavaksi suurin ryhmä on perinteet ja ruokakulttuuri (31/229). Harrastuksiin ja vapaa-aikaan (29/229) sekä yhteiskuntaan (29/229) liittyvät tapaukset ovat aineistossani yhtä yleisiä. Abstraktitarkoitteisissa sanoissa esiintyy poikkeuksia 27 tapauksessa. Kansalaisuus, kieli ja valtio sekä luonto ja ajankulku -ryhmiin liittyy kumpaankin 9 tapausta. Ihmisiin liittyviä poikkeavia ilmauksia on aineistossa 7. Tapauksia, jotka eivät kuulu mihinkään edellä esitetyistä ryhmistä (”muut”), esiintyy aineistossa vain 4.

Koulutuksen ja työelämän sanastoon liittyvien esiintymien määrä on erittäin looginen, suurin osa tämän aihepiirin sanastosta on sellaista, mihin informantti on tutustunut vasta siirtolaiseksi tultuaan (ks. luku 6). Sinänsä mielenkiintoista on, että vaikka jokainen tämän tutkimuksen informanteista on saanut peruskoulutuksensa Suomessa ennen siirtolaiseksi tuloaan, myös heidän Suomen koulutukseensa liittyvässä sanastossa esiintyy poikkeavuutta (esimerkki 64):

64. LI: Sää sanot et sää olet käyny peruskoulun Suomessa, ootko sää käyny ihan suomenkielisen?
 N1: Joo suomenkielesen see oli silloin aikuus... eiku toii *reaalskuula* ootas ny... keskikoulu/
 LI: Ahaa.
 N1: Se oli sitä että se ei ollu enää se ei ollu viellä sillon peruskoulusysteemi// (N1P)

Syitä tähän voi olla monia. Tärkein varmasti lienee se, että usealla informantilla on lapsia, jotka käyvät tai ovat käyneet kouluaan Ruotsissa. Näin informantin oma alkuperäinen koulusanasto on osittain korvautunut ruotsin tai ruotsinsuomen sanastolla suomen-suomalaisen sanaston unohtuessa. Tätä tulkintaa tukee myös se, että N4:llä, jolla ei ole lapsia, esiintyy vain kaksi koulutukseen liittyvää sanastollista poikkeamaa. Myös se, että informantit opiskelevat kaikki tällä hetkellä paikassa, jossa henkilökunta ja opetussuunnitelmien laatijat ovat ruotsinsuomalaisia, vaikuttaa varmasti osaltaan sanaston muuttumiseen.

Perinteisiin ja ruokakulttuuriin liittyvän sanaston poikkeavuus on hyvin ymmärrettävää. Informantit elävät Ruotsin kulttuurissa ja vaikka eivät itse varsinaisesti noudattaisikaan ruotsalaisia perinteitä, ovat ne vahvasti arjessa läsnä joka tapauksessa sekä sanaston tasolla että tietysti sisällöllisestikin (esimerkki 65).

65. LI: Mitä ruakaa sä tykkäät laittaa?
 N6: (--)// yks ma... makaroniruoka *mikä se nyt on* niit on...// *eikä tuu niinko yhtään tuu mielee/ lasanjea//* (N6P)

Yhteiskunta-otsikon alle olen valinnut kaikki sanat, jotka liittyvät jollakin tavalla yhteiskunnallisiin asioihin ja sosiaaliseen asemaan. On ymmärrettävää, että näiden aihepiirien sanastossa esiintyy poikkeavuutta, sillä kyseessä on enemmän tai vähemmän arkipäiväiset asiat (esimerkki 66):

66. ja sit meil on tosiaan ni nyt on kaks semmost...// *niinku* kasvattilasta (N3P)

Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvän poikkeavan sanaston esiintyminen aineistossa johtuu myös varmasti siitä, että se liittyy tutkimuksen informanttien arkeen ja elämään Ruotsissa hyvin olennaisena osana. Vaikka Ruotsissa on mahdollista harrastaa myös suomenkielisissä ryhmissä, silloinkaan ei voi välttyä valtakielen terminologialta. Myös informanttien lasten harrastukset vaikuttavat sanastoon (esimerkki 67).

67. LI: Miten tota, jääkiekon seuramaksut täällä, onk ne kauheen kalliit?
 N2: On ne kyllä ne on aika kalliita niinkö/ voi laskea että kö yks *termiini* joka on niinkö silleen/ se maksaa yli kolme tonnia// (N2P)

Abstraktitarkoitteisten sanojen ryhmään olen poiminut aineistostani substantiivit, joiden tarkoite/merkitys ei ole käsin kosketeltava asia tai esine, adjektiivit jotka merkitsevät tunnetilaa ja verbit, joiden merkitys on kuvaileva tai joissa verbin ilmaisema tekeminen tapahtuu abstraktilla tasolla (esimerkki 68):

68. eikä mul ei ollu mitää poikaystävä mitä mä oli aina ninku *singel* vaan (N4P)

Kansallisuus, kieli ja valtio -aihepiiriin kuuluvat sanat käsittelevät aineistossani pääasiassa Suomen, Ruotsin ja Viron kansallisuuksia ja kieliä (esimerkki 69). Poikkeavuus suomalaisissa ja ruotsalaisissa nimityksissä selittyy pitkälti sillä, että informantit ovat siirtolais- ja vähemmistökieliasemansa vuoksi joutuneet paljon tekemisiin näiden sanojen kanssa Ruotsissa asuessaan. Se, miksi Viron ja virolaisuuden nimityksissä on poikkeavuutta suomensuomesta¹⁷, voitaisiin ajatella johtuvan maan historiasta. Viro on noussut maailmankartalle tavallaan vasta Neuvostoliiton hajoamisen ja oman itsenäistymisensä jälkeen, jolloin tämän tutkimuksen informantit ovat eläneet jo Ruotsissa, joten on täysin loogista, että he käyttävät ruotsinmukaisia nimityksiä.

69. N5: Siin oli sitten/ sillai että siin oli... *tallinna... tai siis tuolta...niinkun... mikä tää nyt on... no tallinnaks mää vaan sanon* et mutta kuitenkin et sieltä päin oli//
 LI: Virosta.
 N5: Virosta niinkun/ yksi/ hiihtämässä// (N5P)

Luontoon ja ajankulkuun liittyvä poikkeava sanasto koostuu eläimiin ja luontoon liittyvistä sanoista sekä kuukausien nimistä. On sinänsä yllättävää, että kuukausien nimissä ilmenee poikkeavuutta. Se, voidaanko nämä poikkeumat tulkita tahattomiksi lipsahduksiksi, jää tässä tutkimuksessa selvittämättä. On kuitenkin huomiota herättävää, että N4 ei muista omaa syntymäkuukauttaan (esimerkki 70).

70. sit mä täytin seitsemäntoist tos/ se *kesäk... heinäkuul* lopussa (N4P)¹⁸

Ihmiset-ryhmään kuuluvat sanat ovat ihmisennimityksiä, ruumiinosien nimityksiä ja sukulaissuhteisiin liittyviä sanoja (esimerkki 71).

¹⁷ Myös suomensuomalaiset käyttävät *eesti*-varianttia, ks. luku 6.3.2, esimerkki 37

¹⁸ Ruotsinmukaiset kuukaudennimet *juni* ja *juli* ovat keskenään hyvin läheisiä. Ne sekoittuvat melko helposti ei-äidinkielen puheessa, ja kenties tämä sekoittuminen on vaikuttanut myös esimerkin 70 ilmaukseen.

71. *mul leikattii toi.... eiku tää/ olkapää* (N4P)

Mielestäni myös ihmiset-ryhmään kuuluvien sanojen esiintyminen poikkeavissa tapauksissa on melko yllättävää. Ryhmään kuuluvat sanat ovat tavallaan hyvin intiimeitä merkityksessään, ja voisi luulla tällaisten sanojen säilyvän muuttumattomana. Poikkeavia tapauksia esiintyy tässä aihepiirissä kuitenkin hyvin vähän, ja se tavallaan tukeekin säilymisajatusta. Se, että tapauksia kuitenkin esiintyy, on tosin tietyllä tavalla odotettavaa: informantit keskustelevat näistä aiheista monesti ruotsiksi, esimerkiksi esimerkissä 71 informantti on joutunut käymään lääkärillä vaivojensa vuoksi, ja lääkäripalvelut hoidetaan todennäköisesti valtakielellä.

Ryhmien ulkopuolelle jää vain hyvin vähän sanoja. Muita poikkeavia sanoja on yhteensä neljä. Niistä kaksi liittyy kulkuvälineisiin ja kaksi kotiin (esimerkki 72).

72. *hän tuli hakkee/ kuarma-autol et tai semmosel lava-autol/ kaverinsa kanssa* (N3P)

Edellisiä sanaryhmiä tarkastelemalla voidaan tulla siihen tulokseen, että suomensuomi heikkenee sellaisessa sanastossa, jota ruotsinsuomalaiset tarvitsevat ja käyttävät paljon. Tällaisissa arjen tilanteissa siirtolainen ei voi välttyä valtakielen vaikutukselta, sillä hän tarvitsee myös sen terminologian ja konventiot selviytyäkseen ja pysyäkseen mukana yhteiskunnassa. Samanlaisia tutkimustuloksia on saanut myös Kovács (2001: 96) australiansuomea tutkiessaan, koodinvaihtoa ja lainaamista esiintyy sanoissa, jotka koskevat työelämää ja ammatteja, sosiaalista elämää, perhettä, luontoa, liikennettä, ruokaa, vaatetusta, ihmissuhteita, valtion ja kansallisuuden nimiä sekä vapaa-aikaa. Palaan pohtimaan sanastollisten muutosten aihealueita pohtiessani paluumuuttajille suunnatun suomenopetuksen sisältöjä luvussa 9.2.

6.8 Keskustelullisia funktioita

Monen tutkijan mukaan koodinvaihto on nimenomaan keskustelussa esiintyvä tapahtuma (esim. Auer 1995, Auer 1998), joten sitä esiintyisi todennäköisesti runsaammin, jos aineiston keruu olisi suoritettu toisella tavalla. Kahden henkilön välinen haastattelutilanne, jossa haastattelija ei kuulu haastateltavan kanssa samaan ryhmään (tässä tutki-

muksessa ruotsinsuomalaisiin), ei välttämättä ole paras lähtökohta koodinvaihdolle (Kovács 2001: 113).

Kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta tilanne on ideaali: näin tietoiset ja tarkoitukselliset koodinvaihdon tapaukset jäävät minimiin ja puheessa esiintyvistä tapauksista voi päätellä helpommin, mitkä sanastolliset/kielelliset asiat ovat sellaisia, joissa mahdollinen paluumuuttaja voisi tarvita kertausta sopeutuakseen Suomen yhteiskuntaan uudelleen. Sanastolliset aukot ilmenevät koodinvaihdon lisäksi myös muissa tämän tutkimuksen jatkumon tapauksissa. Siitä syystä käsittelen keskustelullisissa funktioissa myös muita puhutun kielen muutoksen jatkumolla esiintyviä tapauksia.

Tässä tutkimuksessa kiinnostavia ovat eritoten tapaukset, joissa puhuja käyttää jatkumolla esiintyvää ilmausta paikatakseen tietämättömyyttään (ks. Winford 2003: 108–109), eivätkä niinkään tapaukset, joissa puhuja käyttää jatkumon ilmausta hyvän kielitaitonsa vuoksi (esim. Poplack 1980: 581, ks. myös luku 5.6.)

Käsittelen seuraavassa jatkumolla esiintyviä tapauksia Kovácsin (2001: 113–127) käyttämien funktioiden mukaan (ks. myös luku 5.6). Funktiot ovat raportoitu puhe, muutos osallistujarakenteessa, parenteesi tai sivuhuomautus, toisto, keskustelunaiheen vaihto, topikalisaatio, diskurssimerkit, metalingvistinen puhe ja ”osaan myös tämän toisen kielen” -ilmaisu. (Mt. 113–127.) Tämän tutkimuksen aineistosta on helposti löydettävissä kolme funktiota: metalingvistinen puhe, raportoitu puhe ja toisto. En laske tapausten määrää, eikä tarkoitukseni ole myöskään jakaa koko aineistoa tiettyihin funktioihin, sillä se ei ole keskeistä työssäni. Sen sijaan haluan osoittaa tiettyjä aineistossa esiintyviä tapauksia, jotka tukevat muita päätelmiäni puhutusta kielestä.

Tässä tutkimuksessa suurin osa jatkumon tapauksista, joissa funktio on selvästi havaittavissa, kuuluvat metalingvistisen puheen funktioon. Puhuja voi pyytää keskustelukumppanilta apua oikean sanan tai ilmauksen löytämiseen, ja keskustelu voi jatkua ilman ajatuskatkosta (Kovács 2001: 125). Metalingvistinen puhe on selvä indikaattori sanastollisista aukoista, jotka voivat aiheuttaa ongelmia paluumuuttajille. Metalingvististä puhetta esiintyy kaikissa jatkumon osissa. Esimerkissä 73 on kyseessä liputettu suomalainen ilmaus, N7 pyytää apua sanan *lähiö* löytämisessä. Esimerkissä 74 N7 keksii oikean sanan käytettyään ensin lainaa, mutta pyytää sille vahvistusta. Esimerkin 75 koodinvaihdossa N2 hakee sanaa *henkilökohtainen avustaja*.

73. N7: Me muutettiin sinne... mmm... mikskä se sanotaan ku on kaupungin ulkopuolella ei... ei o niinku tai kuuluu kaupunkiin koivistonkylä sen ni... paikannimi oli mutta että se on niinkö...//
LI: Niinko lähiö?
N7: Lähiö varmaaj joo// (N7P28)
74. *lainsanssi* mikä se on suomeksi rivitanssi eik oo (N7P46)
(ks. myös luku 6.3.2, esimerkki 34)
75. N2: -- kato se on *pärsuunliasistent* ninkö/ sää tiät mitä/ mikä/ sis... sis... mikä se nyt on suomeks... henkilökohtanen aut... auttaja tai//
LI: Avustaja.
N2: Avustaja nii// (N2P16) (ks. myös 6.6.1, esimerkki 56)

Muut keskustelulliset funktiot ovat aineistossani selvästi harvinaisempia. Jatkumolla esiintyy muutama raportoidun puheen tapaus. Esimerkkien 76 ja 77 koodinvaihdossa on kummassakin kyseessä haastattelun ulkopuolisen henkilön siteeraus.

76. N5: -- virvotaan ja varvotaan ja/
LI: Mmm, ai et täälläki virvotaa?
N5: Joo//
LI: Joo
N5: Siis no/ se on ehkä/ hirveev vähäm mut sit lapsek käy kysymäs että/ ää/
kuudis tai pyysi (nauraa) (N5P26) (ks. myös luku 6.6.1, esimerkki 58)
77. niil o ollu/ on ollu/ henkisesti köyhää se elämä ni nee ei/ ne ei tosiaanka ne vaa/ ku ne sais laiskotella ni/ ja sit kummiski kaikki olis vaa se olis *trookiit* (N3P40)
(ks. myös luku 6.6.2, esimerkki 62)

Jatkumon tapauksissa esiintyy joskus myös toistoa keskustelullisena funktiona. Esimerkissä 78 N3 sanoo ensin ruotsinkielisen ilmauksen (jatkumolla rajatapaus) ja vaihtaa sen sitten suomeksi. Esimerkissä 79 N5 tekee toisinpäin: hän aloittaa suomen ilmauksella ja käyttää myöhemmin käänöslainaa.

78. et se o aino et meil o mökki siällä et se o semmone... *mostel* (nauraa) semmone pakko (N3P9) (ks. myös luku 6.4, esimerkki 44)
79. sanoin itteni irti töistä ja/ mä olin ollu siellä kaks/ yli kaks vuotta/ *mä sanoin itteni ylös* (N5P1) (ks. myös 6.2.2, esimerkki 16)

Selkeästi tietoisesti tuotettuja ilmauksia ovat edellisistä esimerkeistä ainoastaan 76 ja 77. Jatkumolla esiintyvät tapaukset kertovatkin enneminkin sanaston aukoista kuin hyvän kielitaidon vuoksi (vrt. Poplack 1980: 581) esiintyvistä epäsuomalaisuuksista. Sanaston aukot kertovat puolestaan siitä, että suomensuomen näkökulmasta katsottuna ruotsinsuomi on alkanut rappeutua (ks. Seliger ja Vago 1991: 7–10).

6.9 Pohdintaa

6.9.1 Informanttiryhmän sisäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä

Kielen rappeutumisen nopeus voi vaihdella sekä puhujittain että kielentasoittain (Kokko 1998: 153). Tämän tutkimuksen informanttien välillä onkin huomattavia eroja siinä, kuinka paljon heidän puheessaan esiintyy elementtejä edellä käsittelemistäni puhutun kielen muutoksen vaiheista. N6:lla esiintyy yhteensä vain 15 tapausta, jotka sijoittuvat jatkumolla ”puhtaan” sujuvan suomen ulkopuolelle. Eniten esiintymiä on N7:llä, mutta niistä suurin osa (51/64) edustaa vaihetta liputettu suomalainen ilmaus, joka on lähimpänä sujuvaa suomea. Vaikka haastattelut ovat ajallisesti samanpituisia, N4:llä sanamäärä on muita suurempi, sillä hän puhuu hyvin nopeasti. Tämä heijastuukin runsaina poikkeamina sujuvasta suomesta, eritoten epäröinteinä ennen suomalaista ilmausta (30/52). Kaikkien informanttien tulokset ovat nähtävissä taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Informantit puhutun kielen muutoksen jatkumolla.

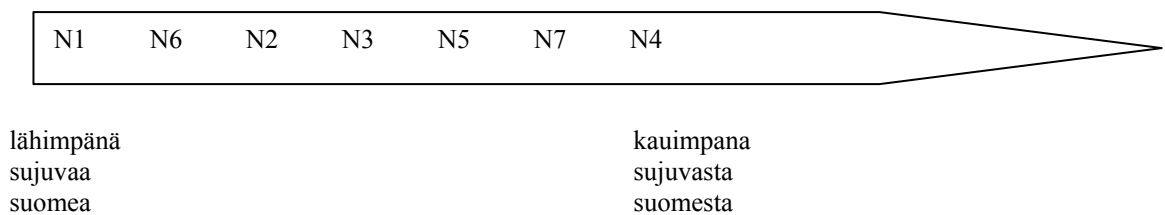
informantti	liputettu suom. ilmaus	käännös-laina	laina	rajatapaukset	tuettu koodinvaihto	koodinvaihto	yht.
N1	13	2	3	-	-	1	19
N2	14	-	5	1	-	2	22
N3	18	6	4	2	-	2	32
N4	30	6	9	2	2	3	52
N5	9	4	5	-	1	6	25
N6	6	1	4	-	-	4	15
N7	51	6	4	1	1	1	64
yhteensä	141	25	34	6	4	19	229

Informanttien kieli sijoittuu eri tavoin myös jatkumon eri vaiheisiin. Kuten taulukosta 2 voi havaita, N4 käyttää eniten suoria lainoja, kun taas N5 käyttää eniten koodinvaihtoja. Vähiten koodinvaihtoa ja suoraa lainaamista esiintyy N1:llä (yht. 4 tapausta). Koska tapausten kokonaismäärä ei kerro yksiselitteisesti sitä, kuinka lähellä/etäällä informanttien puhe on sujuvasta suomesta ja miten informanttien ”suoritukset” suhteutuvat toisiinsa, olen laskenut jokaiselle informantille kokonaispistemäärän, joka perustuu ilmausten kokonaismäärän lisäksi ilmauksen etäisyyteen suomesta. Olen määritellyt jokai-

selle jatkumon vaiheelle oman kertoimensa, joka kasvaa vaiheittain etäisyyden kasvaessa. Kertoimet ovat seuraavat:

liputettu suomalainen ilmaus x 1
 käänöslaina x 2
 suora laina x 3
 rajatapaukset x 3
 tuettu koodinvaihto x 4
 koodinvaihto x 5

Kun informanteilla kussakin vaiheessa esiintyneiden ilmausten kokonaismäärä kerrotaan kyseisen vaiheen kertoimella ja saadut luvut per informantti lasketaan yhteen, (laskutoimitukset liite 3, taulukko 1) informantit muodostavat kuvion 2 mukaisen jatkumon. Tässä ryhmässä eniten suomensuomen mukaista puhetta tuottaa N1, kun taas N4:n puhe on ryhmän sisällä kauimpana suomensuomesta.

KUVIO 2. Informanttiryhmän sisäinen puhutun kielen muutoksen jatkumo

6.9.2 Muita huomioita informanttien puhumasta kielestä

Informanttien puheessa esiintyy edellä käsittelemieni piirteiden lisäksi myös joitakin muita erikoisuuksia, jotka eivät sovellu jatkumolla käsiteltäviksi. En ole laskenut niitä mukaan varsinaiseen aineistooni ja sen vuoksi esittelen ne seuraavassa lyhyesti. Jatkumon ulkopuoliset erikoisuudet voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä koostuu poikkeavista sanamuodoista (25 tapausta), toinen ryhmä poikkeavista lauseista (24 tapausta), kolmanteen kuuluvat poikkeavat sijamuodot (13 tapausta). Näiden lisäksi mainitsen lopuksi piirteistä, joita en ole käsitellyt tässä tutkimuksessa lainkaan.

Poikkeavat sanamuodot jakautuvat neljään päätyyppiin. Eniten esiintyy uudismuodosteita (11 tapausta, esimerkki 80), kontaminaation kautta muodostuneita ilmauksia on 7 (esimerkki 81), merkityksen muutoksia 4 (esimerkki 82) ja merkityksen siirtymiä 3 (esimerkki 83).

80. LI: No miten totanoini ku, ku sä menet suameen, ni oleksä siäl ihan täysin suomalaisine vai tuaksä ruatsii jotenki mukanas?
 N3: Tulee/ sanoja/ *kiäli...* *kiälisanoi* tulee semmossii/ mitä me/ täällä/ puhutaa suomalaiset keskenää tulee semmossii ruatsalaisii sanoja/ sekotettaa niitä...// ni ei kaikkia jo enää tiädä/ sen kuvittelee vaa pistää sin iin perrää ja kuvittelee et mä puhu suamee (N3P)
81. sanotaanko suomeks *hieromaterapeutti* (N7P)
82. N3: Onha siit aikoa ko mä oo suames ollu mut/ just see et et [vappuna] oli sitä kauheesti sitä...// ööö... *kirpputori...* krääsää semmosta/ eiks se/ e... onks se vielä?
 LI: On joo.
 N3: Joo et toreilla on ja sillai? (N3P)
83. sää syät et/ kolmen/ *aterian* lounaan (N7P)

Esimerkissä 80 informantti N3 kertoo haastattelijalle omaa näkemystään ruotsin-suomesta ja toteaa siinä käytettävän *kielisanoja*. Kontekstin avulla sanan on toki täysin tulkittavissa, mutta sen alkuperä ja synty jää tuntemattomaksi. Amerikansuomessa käytetään sanaa *kielinen*, joka tarkoittaa ”jotakin muuta kieltä kuin suomea (yleensä englantia) puhuva, muunkielinen, toiskielinen” (Virtaranta 1992: 88). Tämän amerikkansuomen sanan kautta tarkasteltuna *kielisanana* voisi siis tarkoittaa muunkielistä, toiskielistä sanaa (tässä tapauksessa lähinnä ruotsinkielistä), jota informantit käyttävät puheessaan, toisin sanoen koodinvaihtoa tai lainaamista.

Kontaminaatiolla tarkoitetaan sitä, että kielenkäyttäjän mieleen nousee samaan aikaan kaksi sanaa, jotka ovat assosiativisessa suhteessa toisiinsa. Nämä kaksi eri sanaa sekoittuvat toisiinsa siten, että tuloksena syntyy sana, jota ei yleiskielessä hyväksytä. (NS.) Esimerkissä 81 kyseessä on todennäköisesti kontaminaatio sanoista *aromaterapeutti* + *hieroja/hierontaterapeutti*.

Esimerkissä 82 sanan merkitys on muuttunut. N3 puhuu Suomen vappumarkkinoista. Hän käyttää sanaa *kirpputori* tässä merkityksessä, mikä todennäköisesti johtuu ruotsin sanojen *marknad*, ’markkinat’ ja *loppmarknad*, ’kirpputori’ läheisyydestä toisiinsa. Esimerkin 83 merkityksen siirtymä on melko lähellä merkityksen muutosta, N7 ajattelee todennäköisesti sanaa *ruokalaji*, mutta koska puheenaiheena on ’aterian suuruus’, hän käyttää vahingossa sanaa *ateria*.

Poikkeavissa lauseissa esiintyy sanontojen outoa käyttöä (7 tapausta, esimerkki 84), sanontojen kontaminaatiota (7 tapausta, esimerkki 85), uudismuodosteita (5 tapausta, esimerkki 86), yliyleistystä (3 tapausta, esimerkki 87) ja puutteellisia rakenteita (2 tapausta, esimerkki 88).

84. N4: Kyl mä usko et töitä aina löytyy/ se ei o ihmiselle kyl hyvä olla paikallaa tiäksä niinku orottaa et joo et se kirje tulee siält postiluukusta ja/ saiskohaj jotai vai ei/ ei oo taaskaa mitää/ että *se menee kyl tonne nuppii//*
LI: Nii, niihä se menee joo.
N4: Mmm/ nii/ se ei o kyllä hirvittävä hauskaa// (N4P)
85. mutta ku eii... *ei aika kerkee* (N1P)
86. Mä oikeen pelekään ku äiti ol ny pääsiäisenä täälä *ja noo kirjottanu taloo mun nimille* et mä saan se vanha hökkelö ku mun pitää sinne mennä (N1P)
87. mä kävin... ensin kansakoulun keskikoulun ja sitten menin Karkun evankeeliseen opistoon jok oli... *ja luin siellä kolmen neljä lukukautta lukiota...* (N1P)
88. LI: Entä tota... Mites paluu?
N1: *Ei mua huvita takasi//* (N1P)

Esimerkissä 84 N4 käyttää oudossa merkityksessä sanontaa, joka oman käsitykseni mukaan normaalisti tarkoittaa, että ihminen 'tulee ylpeäksi'. Esimerkissä 85 N1 käyttää ilmausta, joka voisi olla kontaminaatio muodoista *ei ole aikaa + ei kerkiä*. Esimerkissä 86 N1 käyttää sanontaa, jota en ole pystynyt jäljittämään. Esimerkissä 87 N1 *lukee lukiota* eli hän opiskelee eri oppiaineita lukiossa, hän yliyleistää yhdistelmän *lukea + partitiivi*, suomeksi me *luemme historiaa ja englantia*, mutta *käymme lukiossa/lukiota*. Esimerkissä 88 lause on vaillinainen. Siitä puuttuu verbin infinitiivi *mennä/muuttaa/palata* tms.

Poikkeavat sijamuodot jakautuvat neljään tyyppiin. Ruotsinmukaista sijaa on käytetty viidessä tapauksessa (esimerkki 89), sijainniltaan läheinen sija on siirtynyt neljässä tapauksessa (esimerkki 90), kolmessa tapauksessa on käytetty adessiivia muun sijan asemesta (esimerkki 91), yhdessä tapauksessa poikkeavuus liittyy kongruenssiin (esimerkki 92).

89. ehkä se oli *netiltä* sen katonu niinku / (N5P)
90. mää oon/ *peruskoulutuksesta* ja suamesta ni mä o ompelija (N3P)
91. se oli ninko seuraavas kadukulmassa/ tai *korttelilla* (N3P)
92. ruattalaaset sy... laittaa paljo *sitä lihapullia* joka juhlaan (N1P)

Sijan korvautuminen L2-kielen sijalla antaa viitteitä morfologisen rappeutumisen alkamisesta (Riionheimo 1998: 252). Tässä tutkimuksessa kontaktissa olevat kielen suomi ja ruotsi ovat morfologisesti hyvin erilaisia (ks. mt. 246), joten ruotsinmukaisen sijan käytön vähäisyys on hyvin ymmärrettävää. Tapauksia kuitenkin esiintyy, kuten esimerkiksi 89: N5 lainaa ruotsin sijaa ilmauksesta *på internet*. Esimerkissä 90 on kysymyksessä sijan siirtyminen; kahden eri sijan tuottaminen samassa yhteydessä on monimutkaisempaa kuin yhden sijan tuottaminen, ja näin ollen sija mukauttaa läheisen sijan kaltaiseksi (Metsä-Heikkilä 1980: 390; Dufva 1992: 67). N3 käyttää ilmausta *kadun päästä* sen sijaan että käyttäisi oikeampaa muotoa *kadun päässä*. Elatiivimuoto esiintyy myöhemmin lauseessa sanassa *asunnosta*, josta sen voidaan tulkita siirtyneen jo aiempaan yhteyteenkin. Esimerkissä 91 N3 käyttää adessiivia inessiivimuodon *korttelissa* asemesta. Esimerkissä 92 N1 tekee kongruenssivirheen: hän käyttää yksikön kolmannen persoonan demonstratiivipronominia monikollisen sanan kanssa.

Ryhmänsisäisen puhutun kielen muutoksen jatkumon (luku 6.9.1, kuvio 2) ulkopuoliset puheen erikoisuudet jakautuvat informanttien välillä taulukon 3 mukaisesti. Erikoisuuksia esiintyy eritoten N1:llä, N4:llä ja N7:llä. N4 ja N7 ovat myös ryhmänsisäisellä puhutun kielen jatkumolla etäimmällä suomensuomesta, joten erikoisuuksien runsas esiintyminen heidän puheessaan tukee päätelmää heidän kielensä muutoksesta. Sen sijaan N1 sijoittuu jatkumolla lähimmäs suomensuomea, vaikka muita poikkeuksia hänen puheessaan esiintyy eniten. N1:n puheen erikoisuudet keskittyvät kuitenkin pääasiassa niihin tyypeihin, joissa suomalaisetkin tekevät lipsahduksia (ks. Dufva 1992). N1:llä esiintyvässä poikkeavassa sanastossa ei ole esimerkiksi yhtään uudismuodostetta eikä merkityksen muutosta, vaan suuri osa tapauksista liittyy kontaminaatioon ja merkityksen siirtymiseen. On mahdollista, että jos aineistoa käsiteltäisiin toisella tavalla, N1 sijoittuisi jatkumolla (kuvio 2) toiseksi N6:n jälkeen, mutta se ei olennaisesti muuttaisi tutkimuksen kokonaistuloksia.

TAULUKKO 3. Muita erikoisuuksia informanttien puheessa.

informantti	poikkeava sanamuoto	poikkeava lause	poikkeava sijamuoto	yhteensä
N1	5	10	5	20
N2	3	2	-	5
N3	2	1	3	6
N4	3	10	2	15
N5	1	-	1	2
N6	1	-	-	1
N7	10	1	2	13
yhteensä	25	24	13	62

Aineistossa on myös tapauksia, joita en ole käsitellyt tutkimuksessani. Andersson (28.4.2006) esittää¹⁹, että tietyt johdokset unohtuvat ulkosuomessa ja toisten merkitys vastaavasti laajenee. Tämänkin tutkimuksen aineistossa on havaittavissa tiettyjen johdosten epäsuomalaiselta vaikuttavaa käyttöä puheessa (esim. *aurinko paistelee pro paistaa*, N5P). Samantyylinen poikkeama on *yhteyksiä*-monikkomuodon runsas käyttö (*kyl mää siihe [isään] sillai pirän yhteyksiä* (pro yhteyttä), N5P). Lisäksi tiettyjä suomensuomessakin esiintyviä lainasanoja käytetään lähes yksinomaisesti (esim. *tykätä pro olla jotain mieltä, traditio pro perinne*). Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että informantit ovat säilyttäneet alkuperäisen suomalaisen murteensa suhteellisen hyvin. Joillakin se esiintyy jopa voimakkaana, kuten N1:n eteläpohjalainen murre:

mu siskoo kyllä haluaas jotta mä soittaasin kerrav viikos ja puhuusin ne kolome neljä tuntia mutta siihen ei rahat riitä (N1P)

Informanttien puheessa esiintyy myös runsaasti sellaisia vanhoja murre sanoja, joita nykypuhujat eivät välttämättä enää tunne. Tämä voisi osaltaan aiheuttaa paluumuuttajalle ongelmia: vaikka hänen käyttämänsä murre on joskus voinut edustaa sujuvaa suomea, hänen puhettaan ei välttämättä nykyään ymmärrettäisi kaikkialla Suomessa. Murrepiirteiden säilymistä ja muuttumista ruotsinsuomessa on tutkinut erityisesti Lainio (1989).

¹⁹ Anderssonin (28.4.2006) havainnot koskevat tässä tapauksessa metsäsuomea.

7 KIRJOITETTU RUOTSINSUOMI MUUTOKSEN JATKUMOLLA

Käsittelen tässä luvussa ruotsinsuomalaisten uudissanaston tuntemusta (luku 7.1), tekstin hahmottamista ja täydentämistä (luku 7.2), nominien taivutusta (luku 7.3) ja itse tuotettua tekstiä (luku 7.4). Saamieni tulosten perusteella esitän kirjoitetun kielen muutoksen jatkumon (luku 7.5), joka kuvaa informanttien kirjoittaman suomen etäisyyttä suomensuomesta. Informantit sijoittuvat jatkumolle ryhmänsisäisen järjestyksen perusteella. Puhekielisen aineiston tavoin esitän myös kirjoitetun aineiston esimerkeissä sujuvasta suomensuomesta poikkeavat muodot kursiiivilla.

7.1 Uudissanatehtävä

Kirjallisen testin osio 2 (liite 1) on Siitosen laatima tunnistamis- ja selitystehtävä nykysuomen sanoista. Tehtävässä on kaksi osaa, sanojen tunnistaminen ja sanojen selittäminen. Siitonen on teettänyt testin sveitsinsuomalaisilla ja saksansuomalaisilla siirtolaisilla (Siitonen 2005b), ja vertaan omia ruotsinsuomalaisilta saamiani tuloksia Siitosen tuloksiin. Informanttieni lisäksi olen teettänyt tehtävän suomalaisella verrokkiryhmällä toukokuussa 2004. Verrokkiryhmä koostuu 60-40-luvuilla syntyneistä naisista, jotka työskentelevät terveydenhuoltoalan yrityksen palveluksessa. Heistä kukaan ei ole suorittanut ylempää korkeakoulututkintoa, ja he kuuluvat pääosin terveydenhoitoalan ammattiryhmään. Lisäksi joukossa on muutama toimistotyöntekijä. Verrokkiryhmään kuuluu yhteensä 33 henkilöä. Siitonen on artikkelissaan (2005b) viitannut verrokkiryhmäni ja ruotsinsuomalaisten informanttieni vastauksiin tutkimukseni käsikirjoituksessa.

7.1.1 Vaikeimmat ja helpoimmat sanat

Tehtävän ensimmäisessä osassa on annettu taulukossa 32 sanaa, joiden kohdalle pitää merkitä a) onko nähnyt tai kuullut sanan ja b) tietääkö tai arvaako sanan merkityksen tai eikö keksi merkitystä ollenkaan. ”Arvaan, mitä merkitsee” -vaihtoehto on sinällään mielenkiintoinen, sillä arvauksen oikeellisuutta on mahdoton päätellä sanoista, joita ei tarvitse selittää. Jokainen informanttini on tunnistanut ja ymmärtänyt täydellisesti seitsemän annetuista sanoista. Nämä sanat ovat *hyväksyntä*, *puhelinkortti*, *lisuke*, *riittä-*

mättömyys, rimmata, syömishäiriö ja valikoiva. Muiden sanojen kohdalla esiintyy runsaasti hajontaa. Informanttien vastaukset ovat nähtävissä liitteenä 3 olevasta taulukosta 2.

Suomensuomalainen verrokkiryhmä koostuu 33 henkilöstä. Testin 32 sanasta jokainen verrokkiryhmän jäsen on tunnistanut ja ymmärtänyt yhdeksän sanaa. Nämä ovat *asumisoikeusasunto, hedelmöityshoito, ikäsyrrjintä, jälkiehkäisy, kierrätyskeskus, nörtti, pinssi, syömishäiriö ja työpiste*. Myöskään sanoille *hyväksyntä, lisuke, puhelinkortti, pullamössösukupolvi, riittämättömyys, romppu, sinnitellä, sisäistetty, tunneäly* ja *valikoiva* ei ole annettu yhtään ”En keksi, mitä voisi merkitä” -vastausta, mutta muutama on arvannut merkityksen. Kaikissa tapauksissa vastausten kokonaismäärä sanaa kohden ei ole 33, sillä merkintä on eräissä kohdissa epäselvä. Kaikki annetut vastaukset on esitetty liitteenä 3 olevassa taulukossa 3.

Toiset sanoista ovat merkitykseltään läpinäkyvämpiä kuin toiset (ks. 7.1.3 ja Siitonen 2005b: 348–349). Tämä on huomioitu tehtävänannossa siten, että varman merkityksen (sanakirjamerkitykset liitteessä 2) ollessa tuntematon informanteilla on ollut mahdollisuus rastittaa joko ruutu ”Arvaan, mitä merkitsee” tai ”En keksi, mitä voisi merkitä”. Olen asettanut sanat vaikeusjärjestykseen sillä perusteella, kuinka moni informantti on vastannut ”En keksi mitä voisi merkitä”. Olen valinnut näistä kahdeksan sanaa, joissa on eniten ”En keksi...” vastauksia. Käytän näistä nimitystä vaikeimmat sanat. Esitän ne taulukossa 4 suomalaisen verrokkiryhmän ja Siitosen tutkimuksen saksan- ja sveitsinsuomalaisten²⁰ vaikeimpien sanojen kanssa. Taulukossa 5 esitän kaikkien ryhmien kahdeksan helpointa sanaa, jotka on määritelty ”Tiedän, mitä merkitsee” -vastausten lukumäärän perusteella. Kaikki ruotsinsuomalaiset ovat vastanneet ”Tiedän...” yhdeksään sanaan, mutta aakkosjärjestyksen vuoksi sana *valikoiva* ei esiinny luettelossa.

²⁰ Siitonen on jakanut kummankin siirtolaisryhmän kahtia muuttovuoden perusteella: Sveitsi I (n=50), muuttovuodet 1957–1984; Sveitsi II (n=10), muuttovuodet 1987–2000; München I (n=18), muuttovuodet 1966–1979; München II (n=13), muuttovuodet 1987–1999. Käytän näitä nimityksiä tarkastelussani.

TAULUKKO 4. Vaikeimmat sanat. Sanan jäljessä ”En keksi...” -vastausten antaneiden määrä.

ruotsin-suomalaiset (n=7)	Sveitsi I (n=50)	Sveitsi II (n=10)	München I (n=18)	München II (n=13)	suomalainen verrokkiryhmä (n=33)
hymiö 7 opo 5 pinssi 4 ajonestin 3 emolevy 3 karpaasi 3 postilaatikko-yhtiö 3 romppu 3	opo 41 hymiö 36 karpaasi 35 emolevy 30 rimmata 26 romppu 24 nörtti 23 ajonestin 15	hymiö 4 karpaasi 3 emolevy 2 rimmata 2 ajonestin 1 nörtti 1 opo 1 tilaviini 1	hymiö 17 karpaasi 16 opo 14 nörtti 12 emolevy 10 pinssi 10 romppu 9 rimmata 2	hymiö 9 karpaasi 6 nörtti 3 pinssi 3 ajonestin 2 opo 2 postilaatikko-yhtiö 2 rimmata 2	karpaasi 4 emolevy 3 hymiö 3 oikeutus 3 ajonestin 2 postilaatikko-yhtiö 2 opo 1 ovensuu-kysely 1

Kaikkien kuuden ryhmän välinen hajonta on hyvin vähäistä: jokaisen ryhmän kahdeksan vaikeinta sanaa kuuluu 13 sanan joukkoon. Pelkkien siirtolaisten välillä hajontaa on vielä vähemmän ja sanoja kertyy yhteensä vain 11.

TAULUKKO 5. Helppoimmat sanat. Sanan jäljessä ”Tiedän...” -vastausten lukumäärä.

ruotsin-suomalaiset (n=7)	Sveitsi I (n=50)	Sveitsi II (n=10)	München I (n=18)	München II (n=13)	suomalainen verrokkiryhmä (n=33)
hyväksyntä 7 kiipeilyseinä 7 lisuke 7 puhelinkortti 7 riittämättömyys 7 rimmata 7 sinnitellä 7 syömishäiriö 7	puhelinkortti 48 syömishäiriö 46 valikoiva 45 kiipeilyseinä 43 työpiste 40 riittämättömyys 38 hyväksyntä 35 ikäsyryjintä 34	hyväksyntä 10 ikäsyryjintä 10 kierrätyskeskus 10 puhelinkortti 10 riittämättömyys 10 syömishäiriö 10 työpiste 10 valikoiva 10	puhelinkortti 17 kierrätyskeskus 17 syömishäiriö 17 kiipeilyseinä 16 lisuke 15 valikoiva 15 riittämättömyys 14 ikäsyryjintä 13	hyväksyntä 13 ikäsyryjintä 13 kiipeilyseinä 13 puhelinkortti 13 riittämättömyys 13 syömishäiriö 13 työpiste 13 valikoiva 13	hedelmöityshoito 33 ikäsyryjintä 33 kierrätyskeskus 33 kiipeilyseinä 33 nörtti 33 pinssi 33 syömishäiriö 33 työpiste

Kaikkien kuuden ryhmän välinen hajonta on edelleen hyvin vähäistä: sanoja kertyy yhteensä 15. Siirtolaisryhmien välillä hajontaa on edelleen vähemmän, yhteensä 12 sanaa. Yhteisiä parhaiten tunnettuja sanoja siirtolaisten parissa *puhelinkortti*, *riittämättömyys* ja *syömishäiriö*. Myös *valikoiva* kuuluu parhaiten tunnettuihin sanoihin, sillä myös jokainen ruotsinsuomalainen on tiennyt sen merkityksen (ks. liite 3, taulukko 2), vaikka se ei aakkosjärjestyksen tähden ole taulukossa 5. Kuten Siitonen (2005b: 351) toteaa,

suomensuomalaisten vastaukset poikkeavat mielenkiintoisella tavalla siirtolaisten vastauksista: heillä on parhaiten tunnettujen sanojen joukossa kaksi sanaa, *pinssi* ja *nörtti*, jotka esiintyvät siirtolaisten vaikeimmissa sanoissa. Kiinnostavaa on myös se, että ruotsinsuomalaisilla helpoimmissa sanoissa esiintyvä *rimmata* kuuluu muiden siirtolaisten vaikeimpien sanojen ryhmään. Selitys on yksinkertainen, sana on lainattu suomeen ruotsin sanasta *rimma* ’sopia yhteen’.

Taulukosta 6 on nähtävissä, kuinka monen sanan on tiennyt jokainen kussakin ryhmässä ja kuinka moneen on annettu ainakin yksi ”En keksi...” -vastaus. Ruotsinsuomalaisten sanastontuntemus on keskimäärin samaa luokkaa kuin Sveitsi II (muuttovuodet 1987–2000) ja München II (1987–1999), vaikka he ovat kaikki muuttaneet Ruotsiin ennen edellä mainittujen ryhmien rajavuotta lukuun ottamatta informanttia N2, joka on muuttanut vuonna 1987. Näin olisi oletettavampaa, että he muistuttaisivat suorituksessaan ryhmiä Sveitsi I ja München I, jotka ovat muuttaneet siirtolaisiksi ennen vuotta 1987. Näin ei kuitenkaan ole.

TAULUKKO 6. Kaikkien tuntemat ja yhdellekin vieraat sanat määrällisesti ryhmittäin.

Sanojen määrät	ruotsinsuomalaiset (n=7)	Sveitsi I (n=50)	Sveitsi II (n=10)	München I (n=18)	München II (n=13)	Suomalainen verrokkiryhmä (n=33)
kaikki tietävät	6	0	12	0	8	11
joku ei keksi	14	30	9	22	12	8

7.1.2 Sanojen selitys

Tehtävän toisessa osassa on valittu erilleen edellisestä 32 sanan luettelosta viisi sanaa, jotka pitää selittää omin sanoin. Sanat saa ohjeen mukaan sijoittaa myös lauseeseen, jos selittäminen tuntuu vaikealta. Sanat ovat *hymiö*, *karpaasi*, *opo*, *romppu* ja *sinnitellä*. Suomensuomalaisen verrokkiryhmän jäsenistä kymmenen ei ole vastannut jokaiseen kohtaan. Näistä viisi ei ole osannut selittää sanaa *karpaasi*, kolme sanaa *hymiö* ja yksi sanaa *opo*. Yksi ei ole osannut selittää kumpaakaan sanoista *karpaasi* ja *hymiö*. Muut 23 ovat selittäneet jokaisen sanan.

Tämän tutkimuksen informanteista yksikään ei ole osannut selittää sanaa *hymiö*, suomensuomalaisella verrokkiryhmällä selitykset ovat hyvinkin tarkkoja, ja niistä vain yksi on sanakirjamerkityksen vastainen: *hymyjen takahuone, hymyjen pimiö, viittomakielinen huulio=hymy*.

Sanan *karpaasi* on selittänyt ruotsinsuomalaisista kolme (esimerkit 93–95):

- 93. Isometsä on *karpaasien* mies. ? (N3K)
- 94. Kaksi suom. mieshiihtäjää Jari Isometsä ja Myllylä jotka puhuivat *karpaasista*. (N5K)
- 95. Minä olen sitkeä *karpaasi* sanoi opas mummo Pietarissa. (N6K)

Näistä vastauksista on nähtävissä, ettei sanan merkitys ole informanteille täysin selvä. N3 ja N5 liittävät sanan hiihtoon, niin kuin se on viime aikoina Suomessa totuttakin liittämään. Kuitenkin vastaukset osoittavat selvästi, että sanan merkityssisältö ei ole täysin avautunut informanteille. N6 puolestaan liittää sanan Venäjään, kuten myös Siitosen (2005b: 355) tutkimuksessa vastaajat ovat tehneet. N6 yhdistää sanan naissukupuolen edustajaan, joten sanan todellinen merkitys ei tunnu olevan N6:lle selvä.

Myös suomensuomalaisen verrokkiryhmän vastauksissa esiintyy variaatiota sanan *karpaasi* selityksissä. Selitykset lähenevät kuitenkin sanakirjamerkitystä, ja vain yksi vastauksista on tulkittavissa osittain vääräksi: vastaaja, joka on esittänyt aiemmin tuntevansa sanan merkityksen, selittää sen tarkoittavan *vaalea viikinki*. Tulkinta on mielestäni väärä, toisaalta tähänkin selitykseen liittyy voimakkaasti mielikuva isokokoisuudesta ja alkukantaisesta voimasta. Ruotsinsuomalaisten tavoin viisi vastaajista liittää sanan myös Venäjään.

Sanaa *opo* ei ole osannut selittää kuin yksi informantti, N2 (esimerkki 96). N2 on informanttiryhmän nuorin (ks. 2.2) ja hän on asunut Suomessa ennen Ruotsiin muuttoaan 20 vuotta. Sana voi siis olla tuttu hänelle jo kouluajoilta Suomesta.

- 96. luulen, että se on opinto ohjaaja. (N2K)

Suomensuomalaisen verrokkiryhmän jäsenistä 30 selittää *opon* 'opinto- tai oppilaanohjaajaksi'. Lisäksi kahdessa näistä vastauksista sille on annettu myös toinen merkitys,

'ostopalveluosoitus'²¹ Vastauksista kolmessa selitys on väärä: *kirja, opettaja ja vanhemmat kuolleet*. On ilmeistä, että kahdessa viimeisessä voi olla kysymys väärinlukemisesta, miksei ensimmäisessäkin (vrt. *opus*).

Sanalle *romppu* ei ole löytänyt selitystä kolme informanttia, N1, N2 ja N6. Muilla informanteilla on sanalle selitys (esimerkit 97–100):

- 97. tietokoneessa (N3K)
- 98. tietokoneessa käytettävä disketti, tai kioski rakkautta, eli poketti kirjat, Harlekin tai vastaavat (N5K)
- 99. ”tietokoneen kovalevy”? (N7K)
- 100. huono, jotakin negatiivista (N4K)

Tietokoneeseen sanan ovat yhdistäneet siis informantit N3, N5 ja N7. N3:n vastaus on jättää laajan tulkintavaran, joten jää epäselväksi, tietääkö hän sanan täsmällisen merkityksen. N7:n vastaus *tietokoneen kovalevy* on yksiselitteisesti väärä vastaus, ja mielenkiintoinen on myös N5:n vastaus: sen alkuosa lähenee sanakirjamerkitystä, mutta loppuosa ei viittaa nykysuomessa tunnettuun merkityssisältöön. Vastausta ei myöskään voida tulkita lukuvirheeksi puhekielen sanasta *romsku* 'romaani' (PS), sillä sanan liittäminen tietokonesanastoon viittaa sanan tulleen luetuksi oikein. N4:n vastaus (vrt. *romu*) sen sijaan on kiistatta sanakirjamerkityksen vastainen, mutta samanlaisia merkityksiä on annettu myös Siitosen (2005b: 355) siirtolaisryhmissä. Tehtävän edellisessä osassa N7 toteaa tietävänsä sanan merkityksen, N3, N4, N5 ja N6 ilmoittavat arvaavansa sanan merkityksen.

Suomensuomalaisesta verrokkiryhmästä 21 käyttää selityksessään ilmauksia *cd-rom, tietokoneen levy(ke), disketti* tai *tietokoneeseen tuleva lisämuisti*. Kaksi vastaajaa kirjoittaa pelkästään *cd-levy*. Viidessä vastauksessa mainitaan tietojen tallentaminen. Vastaus on periaatteessa väärä, sillä *CD-ROM*-sanana liite *ROM* (Read Only Memory) tarkoittaa lukumuistia, elektronista muistia, jota ohjelma voi lukea mutta johon käyttäjä itse ei voi tallentaa tietoa (SSSK 2001: 388). Kahdessa vastauksessa selityksenä on *tietokoneen kovalevy*, yhdessä *tietokoneen osa*. Kahdessa vastauksessa sille annetaan merkitys *romaani*, mikä voi olla lukuvirheen seurausta.

²¹ sanakirja ei tunne tätä merkitystä, mutta uskon sen olevan mahdollinen vastaajien ammattislangissa: *ostopalveluosoitus* liittyy terveydenhoitoalaan.

Sanalle *sinnitellä* on selitys kaikilla informanteilla. Jokaista selitystä voi pitää sanakirjamerkitystä vastaavana tulkintana. Tehtävän edellisessä osiossa kaikki informantit ovat ilmoittaneet tietävänsä sanan merkityksen. Selitykset tälle sanalle ovat kaikki sisällöltään samantyyllisiä lukuun ottamatta N2:n vastausta, joka on hieman laajempi ja sisältää myös toisen merkityksen (esimerkki 101):

101. Se on sitä, ettei anna periksi, vaan seisoo lujasti sanojensa takana eikä anna periksi. Sitä voi *sinnitellä* eri tavoin. Lapsesta sanotaan usein, että hän *sinnittelee*. Voittaja *sinnitteli* itsensä maaliin, vaikka oli tosi väsynyt. (N2K)

Suomensuomalaisessa verrokkiryhmässä *sinnitellä* on selitetty jokaisessa vastauksessa ’loppuun asti yrittämiseksi’. Kuitenkin yksi vastaajista on antanut saman lapsen käytökseen liittyvän lisämerkityksen kuin N2: ...*lapsi sinnittelee* (=oikuttelee, kiukuttelee). Itse en tunne tätä merkitystä, mutta koska se esiintyy myös suomensuomalaisen verrokkiryhmän vastauksissa, ei tämä merkityksen laajentuma/hämärtyminen voi olla tulkittavissa siirtolaisuudesta johtuvaksi.

7.1.3 Ruotsinsuomalaisille vaikeiden sanojen analyysi

Siitonen (2005b) olettaa, että testin sanoista vaikeimpia ovat merkitykseltään läpinäkymättömät ei-yhdyssanat *karpaasi*, *nörtti*, *opo*, *rimmata* ja *romppu*. Ongelmia voivat tuottaa myös johtimelliset *hymiö* ja *sinnitellä*. Lainasanana *pinssi* Siitonen olettaa olevan helppo samoin kuin suurimman osan yhdyssanoista lukuun ottamatta *asumisoikeusasuntoa*, joka kuuluu tämän päivän suomalaiseen kulttuuriin, ja *emolevyä* sen *emo*-alkuosan vuoksi. (Mt. 348–349.)

7.1.3.1 Ei-yhdyssanat

Johdos *hymiö* sanasta *hymy* on tuottanut vaikeuksia ruotsinsuomalaisille. Vain N3 ilmoittaa nähneensä sanan, mutta muiden tavoin hänkään ei keksi sanalle merkitystä. Sana on merkitykseltään hyvin läpinäkymätön, ja on siis varsin oletettavaa, ettei sen merkitystä voi tuntea, jollei sitä ole nähnyt käyttöyhteydessään.

Sana *opo* on lyhenne sanasta *opinto-ohjaaja* ja kuuluu kouluslangiin. Koska koulumaailma on muuttunut hyvin paljon niistä ajoista, jolloin informanttini kävivät kouluun Suomessa, on selvää, ettei tämäntyylinen sana voi kuulua heidän tuntemiinsa sanoihin. Lähes kaikilla informanteillani on myös lapsia, jotka käyvät/ovat käyneet kouluun Ruotsissa, ja käsitteillä on siellä luonnollisesti toisenlaiset nimet (ks. myös luku 6.7).

Siitonen (2005b: 353) on olettanut, että *pinssi* (engl. mon. *pins*) olisi kansainvälisenä lainasanana siirtolaisille tuttu. Kuitenkaan hänen tutkimuksensa saksan- ja sveitsinsuomalaiset eivät ole tunteneet sanaa. Ruotsinsuomalaisista kolme on nähnyt sanan ja tietää sen merkityksen, loput eivät uskalla edes arvata. Tämänkin sanan merkitys on hyvin läpinäkymätön.

Sana *karpaasi* lienee alun perin lainautunut suomeen ruotsista (Siitonen 2005b: 348–349), ja siten voisi ainakin teoriassa olettaa ruotsinsuomalaisten tunnistavan tämän sanan paremmin verrattuna muihin siirtolaisiin. Näin ei kuitenkaan ole, vaan ruotsinsuomalaistenkin selitykset jäävät arvauksen tasolle.

Sana *romppu* on osattu ruotsinsuomalaisten informanttien parissa yhdistää kolmessa vastauksessa tietokoneeseen. Kuitenkaan täysin oikeaa vastausta ei anna kuin N5. Lisäksi hänkin antaa sille myös väärän merkityksen (esimerkki 107). Jos sanaa ei ole nähnyt käyttöyhteydessään, on mahdotonta tietää sen tulevan sanasta *CD-ROM*. Edelleen vaikeuksia aiheuttaa myös se, että sanan virallisen version *CD-ROM*²² merkitys on myös asiaan perehtymättömälle suomensuomalaiselle kenties epäselvä.

7.1.3.2 Yhdyssanat

Yhdyssana *ajonestin* koostuu kahdesta johdoksesta, joiden taustalla on sanat *ajaa* ja *estää*. Siitonen (2005b: 352) olettaa taustasanojen tuttuuden vuoksi sanan olevan äidinkielisille helppo. Kuitenkin hän toteaa, että sananosien rajan erottaminen saattaa

²² CD-alkuisia lyhenteitä on useita, ja kaikki sisältävät toisistaan poikkeavia merkitysvivahteita, esim. CD-R = Compact Disc Recordable (myydään tyhjänä aihiona, tietoa voidaan lisätä, kunnes levy täyttyy, mutta aikaisempaa ei voi poistaa), CD-RW = CD ReWritable (kuten CD-R, mutta voidaan tyhjentää ja käyttää uudelleen). (fi.wikipedia.org, 31.4.06.)

tuottaa hankaluuksia. Näin on käynyt myös ruotsinsuomalaisille; he todennäköisesti mieltävät alkuosan nominatiiviksi ja loppuosan *nesteeseen* liittyväksi. Vaikka kolme informanteista on nähnyt sanan, vain yksi tietää sen merkityksen. Kolme informanteista ei uskalla edes arvata sanan merkitystä.

Myös *postilaatikkoyhtiön* Siitonen (2005b: 349) arvioi helpoksi sanaksi. Olen itse asiasta osittain eri mieltä. Yhdyssanan osat *postilaatikko* ja *yhtiö* ovat toki tuttuja sanoja, mutta yhdistettynä niiden merkitysvivahte 'vilpillisestä perustamis-tarkoituksesta' ei mielestäni ole mitenkään itsestään selvää. Myös informanttini ovat tätä mieltä, sillä heistä kolme ei keksi sanalle merkitystä.

Siitonen (2005b: 349) olettaa yhdyssanan *emolevy* tuottavan vaikeuksia sen alkuosan vuoksi. Ruotsinsuomalaisista kolme ei ole nähnyt sanaa eikä osaa arvata sen merkitystä. Jos *emolevyä* ei ole nähnyt sen käyttöyhteydessä, sen merkitystä on mielestäni hyvin hankala hahmottaa.

7.1.4 Sanojen tunnistus yksilötasolla

Testin 32 sanasta eniten on nähnyt tai kuullut informantti N5. Hän tietää myös eniten sanojen merkityksiä. Vähiten sanoja ovat nähneet N1 ja N4. Eniten ”En keksi, mitä voisi merkitä” -vastauksia on antanut myös N1, kun taas vähiten ”En keksi, mitä voisi merkitä” -vastauksia on antanut N4. N4:llä on myös eniten arvauksia, kun taas N1 ei ole uskaltanut arvata kertaakaan. Kaikkien informanttien vastaukset ovat nähtävissä taulukossa 7.

TAULUKKO 7. Sanojen tunnistaminen ja ymmärtäminen yksilötasolla.

informantti	Olen nähnyt/kuullut	En ole nähnyt/kuullut	Tiedän, mitä merkitsee	Arvaan, mitä merkitsee	En keksi, mitä voisi merkitä
N1	19	13	19	0	13
N2	25	7	21	2	9
N3	26	6	19	10	3
N4	19	13	20	11	1
N5	28	4	24	5	3
N6	21	11	17	7	8
N7	26	6	18	10	4
Keskimäärin	23 sanaa	9 sanaa	20 sanaa	6 sanaa	6 sanaa

Kun verrataan tiedettyjen sanojen määrää eri siirtolaisryhmien välillä (taulukko 8), voidaan havaita, että ruotsinsuomalaiset muistuttavat taas enemmän myöhemmin muuttaneiden siirtolaisten ryhmiä Sveitsi II ja München II kuin ryhmiä, jotka ajallisesti ovat asuneet siirtolaisina yhtä kauan kuin ruotsinsuomalaiset.

TAULUKKO 8. Kunkin siirtolaisryhmän eniten ja vähiten sanoja tietävät

Ryhmä	ruotsin-suomalaiset (n=7)	Sveitsi I (n=50)	Sveitsi II (n=10)	München I (n=18)	München II (n=13)
eniten ”Tiedän...” -vastauksia (n sanassa)	28	28	30	28	32
vähiten ”Tiedän...” -vastauksia (n sanassa)	19	2	18	7	17

Sanan merkityksen keksiminen on tuottanut eniten vaikeuksia Sveitsi I -ryhmän edustajalle, kuten taulukosta 9 voi havaita. Ruotsinsuomalaiset muistuttavat tässä poikkeuksellisesti eniten München I -ryhmää, joka on muuttanut siirtolaiseksi suunnilleen samoihin aikoihin heidän kanssaan. Kuitenkin keskimäärin ”En keksi...” -vastaus on annettu kuudessa sanassa (taulukko 7), joten yhtäläisyydet myöhemmin muuttaneiden kanssa nousevat taas esille.

TAULUKKO 9. Kunkin siirtolaisryhmän eniten ja vähiten ”En keksi...” -vastauksia antavat.

Ryhmä	ruotsin-suomalaiset (n=7)	Sveitsi I (n=50)	Sveitsi II (n=10)	München I (n=18)	München II (n=13)
eniten ”En keksi...” -vastauksia (n sanassa)	13	26	6	12	5
vähiten ”En keksi...” -vastauksia (n sanassa)	1	0	0	0	0

7.1.5 Pohdintaa

Sanasto on yksi kielen osa-alueista, johon ulkomailla oleskelu vaikuttaa selkeästi. Siihen kiinnitetään yleensä ensimmäiseksi huomiota, sillä sanastonmuutokset ovat kielenpiirteistä helpoimmin havaittavissa (Siitonen 2005b: 347). Sanat eivät kulkeudu ajantasaisesti ja nykysuomalaisen yleisen tendenssin mukaan siirtolaissuomiin kovinkaan nopeasti. Kulkeutumiseen vaikuttaa olennaisesti suomensuomalainen media, sen saataavuus ja käyttö ulkosuomalaisten parissa.

Ruotsinsuomalaisten suoritus muistuttaa hyvin monessa kohdassa nimenomaan Siitosen myöhemmin muuttaneiden siirtolaisten suoritusta eikä niiden, jotka ovat asuneet siirtolaisina heidän kanssaan keskimäärin yhtä kauan. Siitonen (2005b: 357) toteaa, että parhaiden vastaajien suoritukseen voi vaikuttaa läheinen yhteys suomen kieleen. Tämä on hyvin ilmeistä verrattaessa siirtolaisryhmien suoritusta: ruotsinsuomalaisilla on suomen kieleen (ja Suomeen) muita ryhmiä parempi yhteys. Siihen vaikuttaa jo maantieteellinen läheisyys; lisäksi Ruotsissa on Sveitsiä ja Saksaa parempi mahdollisuus olla tekemisissä suomensuomen kanssa. Oma roolinsa on myös ruotsinsuomalaisella kielenhuollolla, joka osaltaan pyrkii edesauttamaan suomensuomen uudissanojen leviämistä. Näin ollen sanastontuntemus säilyy lähempänä suomensuomea kuin muilla siirtolaisilla.

Mielenkiintoisen lisänsä sanastontuntemuksen testaamiseen tuo ”Arvaan, mitä merkitsee” -vaihtoehto. Arvausten määrän vaihtelu on informanttien välillä suhteellisen suurta (taulukko 7), ja tuleekin pohtia, mitä henkilö tarkoittaa vastatessaan arvaavansa sanan merkityksen²³. Ryhmän innokkain arvaaja N4 arvaa esimerkiksi *romppu*-sanana merkityksen seuraavasti: *huono, jotakin negatiivista*. Myös kolme muuta informanttia arvaa *rompun* merkityksen, kuitenkin luvussa 7.1.2 käsitellyn perusteella kaikki arvaukset eivät ole sanakirjamerkityksen mukaisia. Vastaavasti voidaan tarkastella suomensuomalaisen verrokkiryhmän arvauksia sanan *opo* merkityksestä, arvaajilla (2 henkilöä) selitys on täysin oikea ja sanakirjamerkityksen mukainen. Arvaamisen problematiikan vuoksi lasken kokonaistuloksissa yhteen vain ”en ole nähnyt/kuullut” -vastaukset sekä ”en keksi, mitä voisi merkitä” -vastaukset tehdessäni kirjoitetun aineiston yhteenvetoa luvussa 7.6.

²³ Toisaalta tulee pohtia myös, mitä testin laatija on tarkoittanut ”arvaamisella”.

Saksan- ja sveitsinsuomalaiset siirtolaiset ovat olleet arvauksissaan maltillisempia. Jotkut eivät ole uskaltaneet arvata edes johdoksien, esimerkiksi *oikeutus*, *sisäistetty* ja *riittämättömyys*, merkitystä. (Siitonen 2005b: 352.) Vaikuttaakin siltä, että ruotsinsuomalaiset luottavat enemmän omaan suomentaitoonsa ja uskaltavat arvata merkityksiä, toisaalta myös tässä ryhmässä on poikkeuksensa.

Koska arvaukset menevät usein pieleen, arvaamisen rohkeutta ei voi pitää yksinomaan hyvänä asiana. Jos on sisäistänyt sanalle jonkun tietyn merkityksen, oli se sitten väärä tai oikea, myöhemmin on hyvin vaikea muuttaa käsitystään. Tämä voi aiheuttaa ongelmia erityisesti paluumuuttajille: sana onkin toisenlaisessa käytössä kuin puhuja on kuvitellut, ja näin syntyy väärinymmärtämisen mahdollisuus.

7.2 Tekstin täydentäminen

7.2.1 Virheellisten vastausten määrä

Kirjallisen testin (liite 1) osion 3 kahdessa ensimmäisessä tehtävässä pitää täydentää vaillinaista tekstiä. Koska tehtävät ovat samantyyppiset, käsittelen ne yhdessä.

Ensimmäisessä tehtävässä pitää jatkaa keskeneräistä sanaa niin, että siihen tulee kyseeseen lauseeseen sopiva muoto ja pääte. Tehtävässä on 21 aukkoa.

Kitkerät savupilv_____ (1), jotka kohoaa_____ (2) pianguanilaisen teht_____ (3) savupiipui_____ (4), viestivät Kiinan vakavimpiin kuuluv_____ (5) terveysuhasta: ilmansaasteista. Lähes kaksi kolme_____ (6) kiinalaismiehestä tupakoi, kuten tämä hebeniläinenkin, joka väittää saane_____ (7) kaulavaurio_____ (8) työskentelemällä myrkyllise_____ (9) ympäristö_____ (10) Vaikka naiset tupak_____ (11) mieh_____ (12) vähemmän, heillä esiin_____ (13) kuitenkin yhtä paljon keuhkosityöp_____ (14) ja keuhkoputkentulehdus_____ (15), mikä kertoo niin sisä- kuin ulkoilma_____ (16) olevan varsin saastun_____ (17). Myös lihansyönti on kasvussa. Karjantuotan_____ (18) kasvu merkitsee jok_____ (19) ja järv_____ (20) tihkuvaa lantaa ja lannoit_____ (21) ja sitä kautta entistä vahvempia leväkasvustoja.

Vastausten yhteismäärä on 147, joista 120 on oikein. Virheitä on yhteensä 26 ja ne esiintyvät kohdissa 5–7, 15–16 ja 18–21. Eniten virheitä on tehty kohdissa 16 ja 20 (kummasakin viisi virhettä). Tapauksissa 19 ja 20 on tehty kummassakin neljä virhettä, tapauksissa 5, 15 ja 18 on jokaisessa kaksi virhettä, tapauksissa 6 ja 7 on kummassakin vain yksi virhe.

Toisessa tehtävässä on virkkeitä, joista puuttuu kokonaisia sanoja. Puuttuvat sanat on annettu ruotsiksi lukuun ottamatta kohtaa viisi, jossa sanat on annettu suomeksi nominatiivissa. Sanat pitää lisätä tekstin aukkoihin suomeksi ja oikeassa muodossa taivutettuna.

1. Erik ja Leena ja (deras barn) _____ ovat matkoilla.
2. Erik ja (hans fru) _____ ovat Turussa.
3. Tunnen suomalaisen, (som) _____ ymmärtää kiinaa.
4. Se on kauheinta, (som) _____ olen koskaan kokenut.
5. Anna on jo (työ) _____, mutta Paula käy vielä (koulu) _____.

Väärin on vastattu yhteensä viisi kertaa, kohdissa 1 (2 virhettä), 2 (1 virhe) ja 4 (2 virhettä).

7.2.2 Virheellisten vastausten analyysi

Virheiksi tulkitsemieni muotoja on kummassakin tehtävässä yhteensä 31. Ne ovat jaettavissa seitsemään pääryhmään. Ryhmät ovat kongruenssivirheet (2 virhettä), liitepartikkelivirheet (4 kpl), omistusliitevirheet (3 kpl), ortografiavirheet (6 kpl), sijaanvalintaan liittyvät virheet (9 kpl), sijataivutukseen liittyvät virheet (5 kpl) ja relatiivipronominivirheet (2 kpl). Käsittelen seuraavassa virhetyypit esimerkkeineen.

Kongruenssivirheet liittyvät kumpikin ensimmäisen tehtävän kohtaan 5, jossa oikein muodostettu lause olisi *viestivät Kiinan vakavimpiin kuuluvasta terveysuhasta*. N2 rikkoo vastauksessaan lukukongruenssia, kun taas N6:n vastauksessa kongruenssi esiintyy väärän sanan kanssa (esimerkit 102–103):

102. kuuluvista terveysuhasta (N2K)

103. kuuluvaan terveysuhasta (N6K)

Liitepartikkelivirheet liittyvät kaikki ensimmäisen tehtävän kohtaan 16, jossa oikea muoto on *niin sisä- kuin ulkoilmankin*. Liitepartikkeli jää pois informanteilla N1, N3, N5 ja N7 (esimerkki 104).

104. niin sisä- kuin ulkoilman olevan varsin saastunutta (N7K)

Omistusliitevirheet liittyvät toisen tehtävän kohtiin 1 ja 2. N6 jättää pois sekä pronominin että omistusliitteen kohdissa 1 ja 2 (esimerkit 105–106). Muodostunut virke on kyllä syntaktisesti ja morfologisesti suomensuomen mukainen, mutta siitä puuttuu omistamisen ilmaisimet. N1 korvaa pronominin ja omistusliitteen komitatiivilla kohdassa 1 ja muodostaa näin kieliopinvastaisen virkkeen (esimerkki 107).

105. Erik ja Leena ja *lapset* ovat matkoilla. (N6K)

106. Erik ja *vaimo* ovat Turussa. (N6K)

107. Erik ja Leena ja *lapsineen* ovat matkoilla. (N1K)

Ortografiavirheet liittyvät ensimmäiseen tehtävään. Yhdessä niistä N2 kirjoittaa pitkän vokaalin asemesta lyhyen vokaalin (esimerkki 108). N1, N3 ja N5 korvaavat *-tt-*yhdistelmän yksinäiskonsonantilla (esimerkki 109). N1 ja N5 tekevät samoin myös *-nn-*yhdistelmässä (esimerkki 110).

108. saanensa (N2K)

109. lannoiteita (N3K)

110. karjatuotanon (N5K)

Sijanvalintaan liittyviä virheitä on tehtävässä määrällisesti eniten (9 kpl), ja ne esiintyvät ensimmäisessä tehtävässä. Niistä kuitenkin kaikki yhtä lukuun ottamatta liittyvät tehtävän viimeiseen virkkeeseen (kohdat 18–21), joka on rakenteeltaan muuta tekstiä hankalampi ja näin ollen potentiaalinen virheen aiheuttaja. Oikein muodostettuna virke on *Karjatuotannon kasvu merkitsee jokiin ja järviin tihkuvaa lantaa ja lannoitteita ja sitä kautta entistä vahvempia leväkasvustoja*. N4 ehdottaa monikon partitiivin *lannoitteita* sijaan muotoa *lannoittaen* (esimerkki 111). Illatiivien *jokiin* ja *järviin* sijaan N2 ja N4 ehdottavat genetiivimuotoisia vastineita (esimerkki 112), N6 allatiivimuotoja (esimerkki 113). Yksi virhe liittyy tapaukseen 16, jossa N6 käyttää inessiivimuotoa (esimerkki 114).

111. lannoittaen (N4K)

112. jokien ja järvien tihkuvaa lantaa (N2K)

113. joka *joelle* ja *järvelle* tihkuvaa lantaa (N6K)

114. niin sisä- kuin ulkoilmassa olevan varsin saastunutta (N6K)

Edelliset esimerkit aiheuttavat lukijalle tulkintavaikeuksia. Eritoten tehtävän viimeiseen virkkeeseen lisätyt vastaukset vaikuttavat monesti kummallisilta. Ne ovat morfologisesti nykysuomen mukaisia, mutta syntaktisesti tarkasteltuna muodostunut lause jää järjettömäksi: **Karjantuotannon kasvu merkitsee jokien ja järvien tihkuvaa lantaa ja lannoit-taen ja sitä kautta entistä vahvempia leväkasvustoja*. N6:n ehdottamat allatiivimuodot ovat periaatteessa mahdollisia muotoja, tosin kovin runollisia ja tässä yhteydessä kan-keita.

Sijataivutukseen liittyviä virheitä on vastauksissa viisi, kaikki ensimmäisessä tehtä-vässä. Niistä kolmessa on puhtaasti kysymys väärin muodostetusta sijasta (esimerkit 115–117), kaksi muuta ovat moniselitteisempiä (esimerkit 118–119).

115. *jokeihin* (N1K)

116. *järveihin* (N1K)

117. *tulehdusia* (N3K)

118. *tulehduksia* (-s yliviivattu annetussa vartalossa *tulehdus*) (N5K)

119. Lähes kaksi kolmeosaa kiinalaismiehestä (N6K)

N1 muodostaa esimerkeissä 115 ja 116 vanhan *i*-loppuisen sanan monikon illatiivin mallin *turisti* : *turisteihin* mukaan, ja koska hän tekee sen kahdesti, kyseessä ei voi olla sattuma. N3 taivuttaa esimerkissä 117 väärin *s*-loppuista sanaa; tässä tulisi käyttää *-s* : -*kse* -paradigmaa. N5 käyttää paradigmaa oikein ja muodostaa suomensuomen mukaisen muodon, mutta virhe tapahtuu siinä, että hän muuttaa annetun yksikön vartalon moni-koksi vetämällä yli sananloppuisen *-s*-kirjaimen (esimerkki 118). N6 tekee uudismuo-dosteen (esimerkki 119), jonka merkitys on todennäköisesti *kolmasosaa*, mutta oikeassa muodossakaan se sopisi lauseyhteyteen, sillä sitä seuraa yksikön partitiivi *kiinalaismie-hestä*.

Relatiivipronominivirheitä on vastauksissa kaksi, ja ne kumpikin liittyvät toisen tehtä-vän kohtaan 4. Kummassakin tapauksessa informantti (N4 ja N6) käyttää edelliseen lauseeseen viittaavaan *mikä*-pronominin asemesta edelliseen sanaan viittaavaa *joka*-pronominia (esimerkki 120):

120. Se on kauheinta, *jota* olen koskaan kokenut. (N4K)

7.2.3 Tulosten pohdintaa

Sijanvalintaan liittyviä virheitä on tehty tekstin täydennystehtävissä määrällisesti eniten (taulukko 10). Kuten olen jo edellä todennut, ne liittyvät lähes yksinomaan ensimmäisen tehtävän viimeiseen virkkeeseen, joka on muuta tehtävää hankalampi. Virke on kuitenkin täysin mahdollinen myös oikein täydennettäväksi, eli ruotsinsuomalaisten kokemat vaikeudet voivat johtua myös hahmottamisen ongelmista. He tuskin joutuvat kohtaamaan tämäntyyppisiä tehtäviä arjessaan, jossa kirjallisen suomen käyttö on muutenkin vähäistä. Helpommat lauserakenteet he vielä hallitsevat, mutta rakenteen vaikeutuessa kokonaisuuden hahmottaminen heikkenee. Kyseessä voi olla varastoinnin ongelma (ks. Martin 1995: 40): käyttämättömyys vähentää varastoitujen muotojen leksikaalista vahvuutta (Riionheimo 1998: 252) ja vaikuttaa tulkintani mukaan kokonaisuuden hahmottamiseen.

Ortografiaan ja sijataivutukseen liittyviä virheitä esiintyy virheiden kokonaismäärään suhteutettuna melko paljon, kuten taulukosta 10 voi havaita. Myös Janulf (1998) ja Tuomela (2001) ovat havainneet ruotsinsuomalaisilla ongelmia pitkien ja lyhyiden vokaalien/konsonanttien tuottamisessa, myös taivutuksessa esiintyy morfologisia poikkeamia suomensuomesta. Omistusliitevirheet kertovat puhekielen vaikutuksesta: puhekielessä omistusliitteitä käytetään kirjoitettua kieltä huomattavasti vähemmän. Kongruenssivirheitä esiintyy tekstintäydennyksessä suhteellisen vähän, mutta koska kongruenssivirheitä esiintyy muuallakin tämän tutkimuksen aineistossa, voi sekin kenties olla ongelmia aiheuttava alue ruotsinsuomalaisille. Vastauksissa esiintyneet relatiivipronominivirheet ovat luonteeltaan sellaisia, joita esiintyy myös suomensuomalaisilla. Kuitenkin on oletettavaa, että ruotsinsuomi on alttiimpi *joka-* ja *mikä-*pronominien eron katoamiselle, sillä valtakielessä ruotsissa tunnetaan vain yksi relatiivipronomini *som*.

Myös yksilökohtaiset erot virheiden lukumäärässä kiinnittävät huomiota (taulukko 10). Eniten virheitä on tehnyt N6, joka on tehnyt virheitä kaikissa kategorioissa lukuun ottamatta ortografiaa. Myös N1 on tehnyt virheitä keskimääräistä enemmän. Kaikkein vähiten virheitä on tehnyt N7, jolla on täydennystehtävissä vain yksi virhe. On siis ilmeistä, että yksilölliset tekijät vaikuttavat suoritukseen tämäntyyppisissä tehtävissä.

TAULUKKO 10. Tekstin täydennyksen virheet.

Virhe- tyypit per infor- mantti	kong- ruenssi- virheet	liite- virheet	orto- grafia- virheet	sijan- valinnan virheet	sija- taivutuk- sen virheet	relatiivi- pronomini- virheet	virheet yhteensä
N1	-	2	2	-	2	-	6
N2	1	-	1	2	-	-	4
N3	-	1	1	-	2	-	4
N4	-	-	-	3	-	1	4
N5	-	1	2	-	-	-	3
N6	1	2	-	4	1	1	9
N7	-	1	-	-	-	-	1
yhteensä	2	7	6	9	5	2	31

7.3 Epäsanojen taivutus

Kolmannessa aukkotehtävässä (liite 1, Osio 3) informanttien tulee taivuttaa annetussa lauseyhteydessä sanoja, jotka eivät ole todellisia. Informantteja on ohjeistettu taivuttamaan sanat siitä huolimatta, vaikka he eivät tuntisi kyseistä sanaa. Sitä, että kaikki tehtävässä annetut sanat ovat epäsanoina, ei suoraan mainita. Käytän tehtävässä Martinin (1995) laatimia epäsanoina ja vertaan ruotsinsuomalaisten tuottamia muotoja Martinin tutkimuksen suomensuomalaisten ja (suomi toisena kielenä -) oppijoiden tuottamiin muotoihin. Olen valinnut tähän tutkimukseen vain osan Martinin epäsanoina (ks. valintaperusteet luvussa 2.1), ja Martinin tutkimuksesta poiketen sanat eivät ole irrallisia vaan sijoittuvat kiinteästi kontekstiin.

Tarkoitukseni on selvittää, miten ruotsinsuomalaisten tuottamat muodot poikkeavat suomensuomalaisten ja oppijoiden tuottamista muodoista. Käsittelen seuraavassa annetut vastaukset ensin kokonaisuutena ja sen jälkeen yksi epäsanoina kerrallaan. Vertaan tämän tutkimuksen informanttien tuottamia muotoja Martinin tutkimuksen vastauksiin. Lopuksi pohdin oletuksenvastaisia muotoja ja niiden syntyä.

7.3.1 Oikeat vastaukset

Kyseinen kolmas aukkotehtävä osoittautui aukkotehtävistä kaikkein hankalimmaksi. Käytän annetuista vastauksista vain kuuden informantin vastauksia, sillä N6 ei ole ymmärtänyt tehtävänantoa ja siten hänen vastauksensa muuttaisivat olennaisesti tulosten

oikeaa luonnetta. Tehtävässä on kymmenen epäsanaa, joista jokainen tulee sijoittaa taivutettuna annettuun lauseeseen:

- a) *ipas* Käyn iltapäivällä ostamassa uuden _____
Millaisia _____ te käytätte?
- b) *enneton* Soitan illalla _____ puhelun.
Soitan viikoittain useita _____ puheluita.
- c) *pyhyt* Olen hävittänyt _____ laukun.
Onko teille tuotu _____ laukkuja?
- d) *tuhelin* Sekoita _____ joukkoon ensin jauhot.
Suuria _____ tarvitaan taikinaan kaksi.
- e) *ivain* Tarvitset työhön auton, puhelimen ja _____.
Tavallisia _____ kuluu vuoden aikana kuusi.
- f) *raiva* Tuon _____ takana on kaivo.
Minä rakastan tämän maan lukuisia _____.
- g) *tauneus* Pitkän _____ jälkeen koittaa uusi aamu.
Ihmisen elämään mahtuu monia _____.
- h) *terhe* Keväisin voit nähdä pienen _____ istumassa tammen oksalla.
Suuri parvi äänekkäitä _____ ruokailee mielellään pihallasi.
- i) *tauppa* Voimmeko tavata tämän _____ jälkeen?
Emme voi, minulla on vielä useita _____ tänään.
- j) *lerros* Vihreän _____ luona on mukava levähtää.
Valitettavasti perinteisiä _____ on nykymetsissä kovin vähän.

Oletustenmukaisten (tästä eteenpäin ”oikeiden”) vastausten lukumäärät ovat nähtävissä taulukossa 11.

TAULUKKO 11. Epäsanojen taivutuksen oikeat vastaukset ruotsinsuomalaisilla.

sana nominatiivissa	yks.gen. (N=6)	mon.partit. (N=6)
enneton	4	3
ipas	0	0
ivain	4	5
lerros	5	5
pyhyt	2	1
raiva	6	3
tauneus	1	5
tauppa	4	4
terhe	2	1
tuhelin	4	4
keskimäärin	3,2 (/6)	3,1 (/6)

Taulukon 11 perusteella voi huomata, että kaikista vastuksista noin puolet on informanteilla oikein sekä yksikön genetiivissä että monikon partitiivissa. Kuitenkin jotkut sanat osoittautuivat selkeästi muita hankalimmiksi taivuttaa: sanaa *ipas* ei ole taivuttanut oikein kummassakaan muodossa yksikään informanteista, kun taas sanan *raiva* yksikön genetiivi on oikein jokaisella ja sanan *tauneus* monikon partitiivi viidellä informantilla.

Martinin tutkimuksessa oppijat ovat yltäneet kokonaissuorituksessaan²⁴ keskimäärin puoleenväliin suomensuomalaisten tuloksia. Monikon partitiivin muodostaminen epäsanasta on osoittautunut oppijoille yksikön genetiivin muodostamista vaikeammaksi, kun taas suomensuomalaisilla monikon partitiivin muodostaminen on onnistunut useammin kuin yksikön genetiivin. Martinin selityksen mukaan partitiivin hankaluus oppijoilla johtuu siitä, että toisin kuin suomensuomalaisilla, heillä ei ole ollut tietoa epäsanaa vastaavan oikean sanan monikon partitiivin taivutuksesta, eivätkä he ole voineet suomensuomalaisten tavoin käyttää sitä muodostamisen mallina. Hän toteaaakin, että morfologinen prosessointi näyttää olevan pitkälti leksikaalisesti kontrolloitua. (Martin 1995: 92–94.)

Tähän tutkimukseen valitsemieni epäsanojen taivutuksessa on onnistunut Martinin oppijaryhmästä yksikön genetiivissä 33,4 % ja monikon partitiivissa 23,71%. Suomensuomalaisten ryhmästä 79,6% on onnistunut yksikön genetiivin taivutuksessa ja 73,6% monikon partitiivissa. (Taulukko 12.)

TAULUKKO 12. Martinin aineiston oikeat vastaukset prosentteina. (Mukaiillen Martin 1995: 92.)

sana nominatiivissa	yks.gen. oppijat (N=35) (%)	yks.gen. suomen-suomalaiset (N=25) (%)	partit.mon. oppijat (N=35) (%)	partit.mon. suomen-suomalaiset (N=25) (%)
enneton	11,4	64,0	11,4	72,0
ipas	17,1	44,0	11,4	28,0
ivain	31,4	80,0	22,9	72,0
lerros	37,1	92,0	31,4	92,0
pyhyt	37,1	72,0	20,0	76,0
raiva	80,0	100,0	25,7	48,0
tauneus	5,7	88,0	28,6	88,0
tauppa	77,1	92,0	31,4	96,0
terhe	37,1	80,0	31,4	72,0
tuhelin	37,1	84,0	22,9	92,0
yht.	33,4	79,6	23,71	73,6

Jos ruotsinsuomaisten tuloksia (taulukko 11) verrataan Martinin tutkimuksen oppijoiden ja suomensuomalaisten vastauksiin (taulukko 12), sijoittuvat ruotsinsuomalaiset noin puoliväliin. He ovat onnistuneet ulkomaalaisia useammin, mutta kuitenkin selvästi suomensuomalaisia harvemmin.

²⁴ Kokonaissuorituksessa on mukana sekä epäsanojen että oikeiden sanojen taivutus.

7.3.2 Vastaukset epäsanoihin yksittäin

Käsittelen seuraavassa informanttien tuottamat vastaukset epäsanana kerrallaan. Olen jakanut sanat vokaaliloppuisiin ja konsonanttiloppuisiin. Annan joka sanasta sen oletuksenmukaisen yksikön genetiivimuodon ja monikon partitiivimuodon sekä oikean sanan, jonka mallin mukaan epäsanana on mahdollista taivuttaa.

7.3.2.1 Vokaaliloppuiset sanat

tauppa : taupan : tauppoja (kauppa)

Ruotsinsuomalaisista 4 soveltaa astevaihtelua yksikön genetiivissä *taupan*, 2 ehdottaa muotoa *tauppan*. Monikon partitiiviksi muotoa *tauppoja* ehdottaa myös 4, muut 2 ehdotettua muotoa ovat *tauppeja* ja *tauppia*. Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 92 % on valinnut yksikön genetiivissä muodon *taupan*, oppijoista 77 %. Yhtä lukuun ottamatta kaikki suomensuomalaiset ehdottavat monikon partitiiviksi *tauppoja*, yksi ehdottaa *tauppia*. Oppijoidenkin keskuudessa *tauppoja* on yleisin muoto (31 %), mutta muotoa *tauppia* (23 %) esiintyy myös. Ruotsinsuomalaisten ehdottamaa muotoa *tauppeja* ei esiinny oppijoiden eikä suomensuomalaisten vastauksissa. (Martin 1995: 114, 252, 259.)

raiva : raivan : raivoja (laiva)

Tämän tutkimuksen informanteista jokainen ehdottaa genetiivimuotoa *raivan*, mutta monikon partitiivimuotoa *raivoja* vain 3. Muotoa *raivia* ehdottaa 2 informanttia, *raiveja* 1. Martinin tutkimuksessa jokainen suomensuomalainen on tuottanut genetiivimuodon *raivan*. Niin on tehnyt myös jokainen oppija lukuun ottamatta kolmea, jotka käyttävät muodossaan astevaihtelua *raipan*. Monikon partitiivin *raivoja* on tuottanut 48 % suomensuomalaisista, muotoa *raivia* ehdottaa 40 %. Oppijoista muotoa *raivoja* esittää 26 %, *raivia* 34 %, mutta ruotsinsuomalaisten ehdottamaa muotoa *raiveja* ei esiinny oppijoilla lainkaan; suomensuomalaisistakin sitä ehdottaa vain yksi. Martin toteaa, että *a*-loppuisella nominilla on kaksi mahdollista monikkoa, mutta tapausten *-oja* ja *-ia* välillä määrääväänä tekijänä on sanan ensimmäinen vokaali: sananloppuinen *a* muuttuu *o*:ksi,

jos ensimmäinen vokaali on *a*, *e* tai *i*. Kaikki suomensuomalaiset eivät kuitenkaan ole noudattaneet sääntöä. Martin olettaakin, että muodon *raivoja* vähäinen esiintymä hänen tutkimuksessaan selittyy osin homonymian välttämiseksi (*raivo:raivoja*), mikä olisi mielestäni hyvin looginen ajatus myös ruotsinsuomalaisten vastauksia tarkasteltaessa. (Martin 1995: 73, 114, 250, 258.)

terhe : terheen : terheitä (perhe)

Ruotsinsuomalaisista yksikön genetiiviksi muotoa *terheen* ehdottaa 2, muotoa *terhen* 4. Monikon partitiivin muotoa *terheitä* ehdottaa informanteista vain 1. Muut muodot olivat *terhiä* (3) ja *terhejä* (2). Martinin tutkimuksessa *e : ee* ja *e : e* osoittautuivat kumpikin produktiivisiksi tyypeiksi yksikön genetiivin muodostuksessa. Suomensuomalaisista genetiivimuotoa *terheen* käyttää 80 %, muotoa *terhen* 20 %. Oppijoilla vastaavat luvut ovat 37 % ja 46 % eli *e : e* on produktiivisempi muoto kuten ruotsinsuomalaisillakin. Monikon partitiivimuotoja on suomensuomalaisilla *terheitä* (72 %), *terhiä* (20 %) ja *terhejä* (1 ehdotus). Oppijoista muotoa *terheitä* ehdottaa 37 %, *terhiä* 11 % ja *terhejä* 9 %. (Martin 1995: 118–119, 252.)

7.3.2.2 Konsonanttiloppuiset sanat

enneton : ennettoman : ennettomia (onneton)

Ruotsinsuomalaisista informanteista 4 tuottaa yksikön genetiivimuodon *ennettoman*. Muut 2 kirjoittavat sanan nominatiivissa. Monikon partitiiviksi muotoa *ennettomia* ehdottaa 3 informanttia, 1 jättää sanan taivuttamatta, 1 ehdottaa *ennetonin* ja 1 *ennollisia*. Martinin mukaan tämä on produktiivinen adjektiivityyppi, jonka johdossuffiksi osoittaa selkeästi taivutustyyppin. Suomessa ei ole toista selkeää tapaa taivuttaa *-ton*-loppuisia sanoja. Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 64 % ehdottaa yksikön genetiiviksi *ennettoman*, ja taivuttamatta sanaa ei jätä yksikään. Monikon partitiivin muodoksi suomensuomalaisista 72 % ehdottaa *ennettomia*. Oppijoista vain 11 % on tuottanut genetiivimuodon *ennettoman*. Ruotsinsuomalaisten tavoin nominatiivissa *enneton* sitä ehdottaa 14 %. Partitiivimuodon *ennettomia* on muodostanut oppijoista myös 11 %. Yksi on jättänyt sanan taivuttamatta. Ruotsinsuomalaisten ehdottamia (mon. partit.) muotoja

ennetonin ja *ennollisia* ei esiinny suomensuomalaisilla eikä oppijoilla. (Martin 1995: 123, 240, 254.)

ipas : *ippaan* : *ippaita* (*lipas*, *opas*)

Sanalle *ipas* löytyy kaksi mallia, *lipas* ja *opas*, joissa on käänteinen konsonanttivaihtelu. Ruotsinsuomalaisista kukaan ei ole valinnut oikeita muotoja *ippaan* tai *ippaita*. Yksikön genetiivin muodoiksi esitetään *ipaksen* (2), *ipaan* (2), *ipan* (1) ja *ipassin* (1). Monikon partitiivissa esiintyy muotoja *ipaksia* (2), *ipaita* (1), *ipoja* (1), *ipaseja* (1) ja *ipasseja* (1). Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 44 % on valinnut taivutusmuodon *ippaan*, 28 % jättää käänteisen vaihtelun huomiotta vastauksella *ipaan* ja vain 16 % ehdottaa muotoa *ipaksen*, joka on yleisesti produktiivinen vaihtoehto uusille *-s*-sanoille. Muotoa *ipan* ehdottaa yksi suomensuomalainen. Oppijoiden keskuudessa *ipaan* on yleisin muoto (20 %), ja muotoa *ippaan* ehdottaa 17 %. Kukaan oppijoista ei ole kirjoittanut *ipaksen*. Muotoa *ipan* ehdottaa 3 % ja *ipasin* 6 %. Ruotsinsuomalaisilla esiintyvää muotoa *ipassin* ei ehdoteta kummassakaan ryhmässä. Monikon partitiiviksi suomensuomalaisista 28 % ehdottaa *ippaita* ja 32 % *ipaita*. Ne, jotka valitsivat yksikön genetiiviksi *ipaksen*, käyttivät monikon partitiivissa muotoa *ipaksia* (16 %). Suomensuomalaista vain yksi ehdottaa muotoa *ipoja*. Oppijoista 26 % ehdottaa muotoa *ip(p)aita*. Muotoa *ipaksia* ehdottaa 6 %, *ipoja* 9 %. Ruotsinsuomalaisten valitsemaa muotoa *ipas(s)aja* ei ehdoteta kummassakaan ryhmässä. (Martin 1995: 121, 241, 255.).

ivain : *ivaimen* : *ivaimia* (*avain*)

Sanoilla, jotka loppuvat *-in* (eivätkä ole adjektiivien superlatiiveja) on tavallisesti vartalo *-ime-*. Poikkeuksen tähän tekevät lainasanat, erityisesti nimet (*Selin* : *Selinin*). Martin pitää tätä lainasanojen mallia houkuttelevana vaihtoehtona uusien sanojen kohdalla, sillä se sopii yleiseen tendenssiin uusien sanojen taivutuksen yksinkertaistamisesta. (Martin 1995: 122.) Kuitenkin ruotsinsuomalaisista informanteista 4 valitsee yksikön genetiivissä muodon *ivaimen*. Muut muodot ovat *ivainmen* (1) ja *ivaisen* (1). Monikon partitiivissa *ivaimia* valitsee 5 informanttia, 1 *ivainia*. Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 80 % on valinnut *-ime-*vartaloon. Muotoa *ivainmen* ehdottaa kaksi. Oppijoista muodon *ivaimen* valitsi vain 31 %, taivuttamatta jättämiseen on päätyneet 20 %, muotoa *ivaisen* ehdottaa 9 %, mutta muotoa *ivainmen* ei esiinny. Suurin osa (72 %) suomensuomalaisista säilyttää *-in* : *-ime* paradigman myös monikon partitiivissa, muotoa

ivainia ei ehdoteta. Oppijoiden joukossa muotoa *ivaimia* ehdottaa 23 % ja muotoa *ivainia* ehdottaa yksi. (Martin 1995: 122, 242, 255.)

lerros : *lerroksen* : *lerroksia* (*kerros*)

Lähes kaikilla *-os*-loppuisilla sanoilla on vartalo *-okse* (Martin 1995: 119). Ruotsinsuomalaisista 5 on käyttänyt *-okse*-vartaloa sekä yksikön genetiivissä että monikon partitiivissa. Muut muodot ovat yksikön genetiivissä *lerrosken* (1) ja monikon partitiivissa *lerroskeja*. Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 92 % on valinnut yksikön genetiivimuodoksi *lerroksen*. Suurin osa oppijoista (37 %) on myös valinnut muodon *lerroksen*. Muotoa *lerrosken* ei esiinny kummassakaan ryhmässä. Monikon partitiivin muodostaminen noudattaa yksikön genetiivissä tehtyjä valintoja. Suomensuomalaisista 92 % on valinnut muodon *lerroksia*, oppijoista 31 %. Muotoa *lerroskeja* ei esitetä kummassakaan ryhmässä. (Martin 1995: 119, 246, 257.)

pyhyt : *pyhyen* : *pyhyitä* (*lyhyt*)

Vaikka *-Ut*-loppuisia sanoja (lukuun ottamatta partisiippeja) on vain 43 ja ne ovat monet hyvin harvinaisia, tarjolla on kuitenkin yleisempiäkin malleja (*lyhyt*, *olut*) (Martin 1995: 123). Ruotsinsuomalaisista yksikön genetiiviä *pyhyen* ehdottaa vain 2. Taivuttamatta sanan jättää 2, ja 2 ehdottaa *pyhytyn*. Monikon partitiivimuodon *pyhyitä* on tuottanut vain 1 informantti. Muut muodot ovat *pyhyttä* (1), *pyhyttyjä* (1) ja *pyhyviä* (1). Taivuttamatta sanan on jättänyt myös partitiivissa 2 informanttia. Martinin tutkimuksen suomensuomalaista 72 % ehdottaa yksikön genetiiviksi muotoa *pyhyen*. Muotoa *pyhyt* ei esiinny. Oppijoista 37 % on tuottanut muodon *pyhyen*, ja vain yksi jättää sanan taivuttamatta. Muotoa *pyhytyn* ei esiinny kummassakaan ryhmässä. Monikon partitiiviksi suomensuomalaisista 76 % ehdottaa *pyhyitä*, oppijoista 20 %. Ruotsinsuomalaisten ehdottamia muotoja *pyhyttä*, *pyhyttyjä* ja *pyhyviä* ei esiinny. (Martin 1995: 123, 250, 258.)

tauneus : *tauneuden* : *tauneuksia* (*kauneus*)

Epäsana *tauneus* voidaan taivuttaa myös mallin *vastaus* : *vastauksen* mukaan, ja yksikön genetiivissä ruotsinsuomalaisista suurin osa (4) tekeekin niin tuottaen muodon *tauneuksen*. Vain yksi ehdottaa muotoa *tauneuden*. Monikon partitiivimuodot ovat samanlaiset tapauksissa *-s* : *-de* ja *-s* : *-kse*, ja ruotsinsuomalaisista viisi ehdottaakin

tauneuksia. Toinen esiintynyt muoto on *tauneuksia*. Ruotsinsuomalaisista poiketen Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 88 % on valinnut yksikön genetiiviksi muodon *tauneuden*, loput *tauneuksen*. Oppijoista muotoa *tauneuden* ehdottaa vain 6 %, ja yleisin muoto on ruotsinsuomalaisten tavoin *tauneuksen* (31 %), eli produktiivisimmaksi tyypiksi osoittautuu myös oppijoilla *-s* : *-kse*. Monikon partitiiviksi *tauneuksia* ehdottaa 88 % suomensuomalaisista ja oppijoista 29 %. Muotoa *tauneuksia* ei esiinny kummassakaan ryhmässä. (Martin 1995: 120, 251, 259.)

tuhelin : *tuhelimen* : *tuhelimia* (*puhelin*)

Tavumäärää lukuun ottamatta kyseessä on samantyyppinen sana kuin *ivain*. Ruotsinsuomalaisista neljä käyttää *-ime*-vartaloa yksikön genetiivissä. Loput kaksi jättävät sanan taivuttamatta. Myös monikon partitiivissa *-ime*-vartaloa käyttää neljä vastaamalla *tuhelimia*. Kuitenkin N7, joka käyttää *-ime*-vartaloa yksikön genetiivissä, muodostaa monikon partitiiviksi *tuhelinia*, ja N4, joka jättää sanan yksikön genetiivissä taivuttamatta, käyttää *-ime*-vartaloa monikon partitiivissa. Yksi vastaa *tuheleita*. Martinin tutkimuksen suomensuomalaisista 84 % käyttää vartaloa *-ime*- yksikön genetiivissä *tuhelimen*. Taivuttamatta sanan on jättänyt kaksi. Oppijoista 37 % ehdottaa yksikön genetiiviksi *tuhelimen*, ja taivuttamatta sen jättää 14 %. Suomensuomalaisista 92 % on tuottanut monikon partitiivimuodon *tuhelimia*. Muotoa *tuhelinia* ehdottaa yksi. Oppijoista muotoa *tuhelimia* ehdottaa 23 %, *tuhelinia* 9 %. Muotoa *tuheleita* ei esiinny kummassakaan ryhmässä, mutta oppijoista yksi ehdottaa *tuheleitä*. (Martin 1995: 122, 253, 259.)

7.3.3 Oletustenvastaisten muotojen päätteet ja tunnuksot

Tämän tutkimuksen informanttien vastauksista olen tulkinnut oletuksenvastaisiksi yhteensä 56 tapausta. Näistä 28 on tehty yksikön genetiivin taivutuksessa ja 28 monikon partitiivin muodoissa. Vokaaliloppuisia epäsanvoja oli testissä kolme, ja ruotsinsuomalaiset ovat tehneet niissä yhteensä 15 virhettä, keskimäärin 5 virhettä per sana. Konsonanttiloppuisia epäsanvoja on testissä seitsemän, ja niissä on tehty virheitä on tehty 41 kertaa, keskimäärin 6 virhettä sanaa kohti. Virheiden suurempi lukumäärä konsonanttiloppuisissa sanoissa ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vokaaliloppuiset sanat olisivat ruot-

sinsuomalaisille konsonanttiloppuisia helpompia taivuttaa, vaan kummassakin ryhmässä oli sekä helppoja että vaikeampia sanoja (taulukko 13). Kaikkein vaikeimmaksi taivuttaa osoittautui *ipas* (12 virhettä), ja helpoimmat olivat *ivain*, *lerros* ja *raiva* (2 virhettä per epäsana).

TAULUKKO 13. Epäsanat helpoimmasta vaikeimpaan ruotsinsuomalaisilla.

epäsana	yksikön genetiivi, virheiden lkm.	monikon partitiivi, virheiden lkm.	virheet yhteensä per epäsana
ivain	2	0	2
lerros	1	1	2
raiva	0	2	2
tauppa	2	2	4
tuhelin	2	2	4
enneton	2	4	6
tauneus	5	1	6
pyhyt	4	5	9
terhe	4	5	9
ipas	6	6	12
yhteensä	28	28	56

Kuten taulukosta 13 voi havaita, yksikön genetiivissä tehtiin virheitä saman verran kuin monikon partitiivissa. Tässäkin sanakohtaiset erot ovat kuitenkin suuria. Yksikön genetiivin päätte *-n* esiintyy ruotsinsuomalaisten virheellisistä vastauksista 22:ssa. Lopuissa kuudessa tapauksessa sana on jätetty nominatiiviin. Monikon partitiivissa jokin partitiivin päätte esiintyy 23:ssa vastauksessa. Neljässä vastauksessa sana on jätetty nominatiivimuotoon, ja yhdessä tapauksessa on partitiivin päätteeseen sijaan genetiivin päätte. Jälkimmäinen on mielestäni tulkittavissa huolimattomuusvirheeksi: informantti on juuri edellä joutunut tuottamaan genetiivimuodon ja epähuomiossa tuottaa sen uudelleen tosin lisäten siihen monikon tunnuksen. Monikon tunnus esiintyy myös muissa taivutetuissa vastauksissa eli yhteensä 24 tapauksessa. Kuten taulukosta 14 voi havaita, oletuksenvastaisissa partitiivimuodoissa *-iA* on yleisin päätte.

TAULUKKO 14. Monikon partitiivin päätteiksi valitut päätteet monikon tunnuksineen ruotsinsuomalaisten virheellisissä vastauksissa.

monikon partitiivin päätte	-iA	-(e)jA	-itA	-ta	nominatiivi	-in	yhteensä
esiintymiä väärissä vastauksissa	12	8	2	1	4	1	28

7.3.4 Vartalonmuutokset

Vaikka suurimassa osassa tapauksista ruotsinsuomalaiset ovat käyttäneet olemassa olevia päätevariantteja, taivutuksessa on kuitenkin tapahtunut joitakin vartalonmuutoksia. Käsittelen seuraavassa ensin vokaaliloppuisten ja sen jälkeen konsonanttiloppuisten sanojen vartalonmuutokset.

Vokaaliloppuisissa sanoissa yksikön genetiivin muodostamisessa ongelmia on tuottanut ainoastaan astevaihtelu epäsanassa *tauppa* kahdella informantilla. Suomensuomalaisista vain 8% on tehnyt saman virheen, oppijoista 23%. Monikon partitiivissa vokaaliloppuisissa epäsanoina on tehty yhdeksän virhettä, joissa jokaisessa on tapahtunut vartalonmuutos. Kahdessa tapauksessa sananloppuinen *-a* on hävinnyt *-eja*-päätteen edestä (*tauppeja, raiveja*); suomensuomalaiset ja oppijat eivät ole tehneet tätä muutosta ollenkaan. Kahdessa tapauksessa sananloppuinen *-a* on hävinnyt *-ia*-päätteen edestä (*tauppia, raivia*). Suomensuomalaisista vain yksi tekee saman muutoksen sanassa *tauppia*, mutta sanassa *raivia* muutos tapahtuu useammin. Oppijoilla tämä muutos on yleisempi kummassakin sanassa yhteensä. Sananloppuinen *-e* on hävinnyt kolmessa tapauksessa päätteen *-ia* edestä (*terhiä*). *-ia* on ruotsinsuomalaisten yleisin variantti. Suomalaisista suurin osa ei tee tätä muutosta, mutta oppijoilla se on lähes yhtä yleinen kuin oikeakin vastaus. Sananloppuinen *-e* on kahdesti sulautunut *-eja*-päätteen sidevokaaliin *-e-* (*terhejä*). Suomensuomalaisista vain yksi tekee tämän muutoksen, mutta oppijoilla se on yleisempää. Vaikka tulos on ruotsinsuomalaisten lukumäärän vuoksi vain suuntaa antava, ruotsinsuomalaisten tekemät vartalonmuutokset vokaaliloppuisten epäsanoina taivutuksessa muistuttavat enemmän oppijoiden kuin suomensuomalaisten suoritusta.

Konsonanttiloppuisissa epäsanoina yksikön genetiivissä on tapahtunut vartalonmuutoksia vokaaliloppuisia sanoja enemmän. Virheellisiä genetiivimuotoja on yhteensä 22, joista 16:ssa on tapahtunut myös vartalonmuutos. Muutoksista yleisin on *-s* : *-kse-*, jota esiintyy yhteensä 6 kertaa (*ipaksen, tauneuksen*). Tätä muutosta on todennäköisesti yritetty tehdä siinä onnistumassa myös muodoissa *lerrosken* ja *tauneusken*, joita esiintyy kumpaakin kerran.

Kaksi kertaa informantti on lisännyt sidevokaalin genetiivin päätteen edelle. Sidevokaali ei kuitenkaan ole *-i-*, kuten uusissa konsonanttiloppuisissa lainoissa (*Selin:Selinin*), vaan kummassakin tapauksessa on kysymys sanan vartalossa esiintyvistä

vokaalista *-y-*: *pyhyt* : *pyhytyn*. Kaksi kertaa sananloppuinen *-n* on korvattu vartalovo-
kaalin pidentymällä *ipas* : *ipaan*, kuten sanassa *vieras* : *vieraan*; näin on tehnyt myös
oppijoista 20% ja suomensuomalaisista 28%. Kerran *-n* on poistettu, mutta vokaalinpi-
dentymää ei esiinny (*ipas* : *ipan*). Oppijoista 9% tekee saman muutoksen, mutta
suomensuomalaisista vain yksi. Kahdesti vartaloon on lisätty ylimääräinen konsonantti
(*ipas* : *ipassin*, *ivain* : *ivainmen*). Jälkimmäisessä on todennäköisesti yritetty *-in*: *-ime*-
muutosta siinä onnistumatta; sama muoto esiintyy kerran myös suomensuomalaisilla.
Kerran *-n*-loppuista sanaa on taivutettu kuten *-nen*-loppuisia sanoja (*ivain* : *ivaisen* vrt.
keltainen : *keltaisen*, *-nen* : *-se-*), ja saman virheen on tehnyt oppijoista 9%.

Monikon partitiivissa konsonanttiloppuisissa epäsanoissa on tehty 19 virhettä, joista
11:ssä on tapahtunut myös vartalonmuutos. Yleisin muutos liittyy *-s* : *-kse*-paradig-
maan: se on tuotettu virheellisesti 4 kertaa muodoissa *ipas* : *ipaksia* (pro *ippaita*),
tauneus : *tauneuksia* ja *lerros* : *lerroskeja*. Oppijoilla esiintyy myös muotoja *ipaksia*,
mutta muita edellä olevia muotoja ei esiinny kummallakaan Martinin ryhmällä. Sanan-
loppuinen konsonantti on poistettu kolmessa tapauksessa muodoissa *tuhelin* : *tuheleita*,
ipas : *ipaita* (pro *ippaita*) ja *ipas* : *ipoja*. Viimeisessä esimerkissä on tapahtunut myös *-*
o- : *-a-* muutos. Oppijoista yksi on tarjonnut muotoa *tuheleitä*, 14% *ipaita* ja 9% *ipoja*.
Suomensuomalaisista *ipaita* ehdottaa 32% ja *ipoja* vain yksi. Yhdessä tapauksessa sa-
nanloppuinen konsonantti on kahdennettu (*ipas* : *ipasseja*), jota ei esiinny kummalla-
kaan Martinin ryhmistä.

Kolmesti kantasanaa on muutettu monikon partitiivin muodostamista varten. Sana
enneton on taipunut muotoon *ennollisia*: se on taivutettu kuten *-nen*-loppuiset sanat (*-*
nen : *-se-*). Taustalla on todennäköisesti ajatus sanan oikean vastineen (*onneton*) taivu-
tuksesta, mutta informantti on kuitenkin käyttänyt oikean sanan merkityksellisen vasta-
kohdan *onnellinen* taivutusmallia. Kaksi muuta kantasanan muutosta koskevat sanaa
pyhyt (: *pyhyitä*). Ensimmäisessä tapauksessa se on taivutettu ikään kuin se olisi I par-
tisiippi **pyhyvä* muotoon *pyhyviä*. Toisessa tapauksessa se on taivutettu ikään kuin se
olisi II partisiippi **pyhytty* muotoon *pyhyttyjä*. Täysin samanlaisia muutoksia ei ole
tehty kummassakaan Martinin ryhmässä, mutta oppijoilla esiintyy esimerkiksi muotoja
ennetoksia (**ennetos*), *pyhysiä* (**pyhynen*) ja *pyhyttiä* (**pyhytty*), jotka ilmentävät sa-
mantyyliisiä taustalla olevia kantasanan muutoksia kuin ruotsinsuomalaisten tekemät
muutokset.

7.3.5 Päätelmiä

Martin toteaa, että taivutettaessa tuntemattomia sanoja muoto tuotetaan joko sääntöjen, analogian tai arvauksen perusteella. Analogian tai sääntöjen virheellinen soveltaminen tuottaa ainakin jollain tavalla loogisia virheitä. Kaikki testin sanat ovat sellaisia, että ne on mahdollista tuottaa sääntöjen avulla. Martin kuitenkin olettaa, että kompleksisissa sanoissa (esim. *enneton*) analogian mallilla on merkittävämpi rooli. Martinin tutkimuksessa ilmenee, että jotkut muodot ovat toisia houkuttelevampia. Hän kutsuu näitä oletusmuodoiksi, 'default forms', jotka valitaan epävarmassa tilanteessa. Tällaiset muodot sisältävät esimerkiksi genetiivin päätteeksi *-n*, joka lisätään ilman vartalonmuutoksia, ja monikon partitiivin päätteeksi *-iA*. Martin olettaa myös, että taivutuksen yksinkertaistamisensa mukaan uudet konsonanttiloppuiset sanat taipuisivat lainasanojen mallin mukaan, esim. *Selin* : *Selinin*. (Martin 1995: 121–122, 127–128.) Oletusmuodot edustavat läpinäkyviä ja johdonmukaisia sääntöjä, joita käytetään rappeutuvassa kielessä todennäköisesti poikkeuksellisten ja läpinäkymättömien sääntöjen sijaan (Riionheimo 1998: 252).

Martinin (1995: 121–122) esittämä yksikön genetiivin oletusmuoto *-in* uusissa konsonanttiloppuisissa sanoissa ei esiinny ruotsinsuomalaisilla kertaakaan, eikä se ole muita yleisempi myöskään oppijoilla tai suomensuomalaisilla. Monikon partitiivin oletusmuoto *-iA* (mt. 127) sen sijaan esiintyy 12:ssa virheelliseksi tulkitsemassani tapauksessa eli se on päätevarianteista yleisin. Martin toteaa, että epäröidessään partitiivin päätettä oppijat valitsevat useimmiten oletusmuodon, kuten vaikuttavat tekevän suomensuomalaisetkin (mt. 127). Ruotsinsuomalaiset ovat valinneet virheellisissä muodoissa päätteeksi kuitenkin 8 kertaa *-ejA*, joten myös se vaikuttaa yleiseltä. Tämä voi johtua siitä, että monet ruotsalaiset lainat on mukautettu suomeen *-i*-loppuisina, ja *-i*-loppuiset sanat saavat useimmiten partitiivissa *-ejA*-päätteen (*turisti* : *turisteja*) (mp.). Tämän sanatyypin yleisyyden vuoksi ruotsinsuomessa myös *-ejA*-päätettä voitaneen pitää oletusmuotona.

Ruotsinsuomalaiset ovat tuottaneet sekä yksikön genetiivissä että monikon partitiivissa muotoja, jotka ovat osittain suomensuomen vastaisia. Kuudessa genetiivitapauksessa ja neljässä partitiivitapauksessa sana on jätetty kokonaan taivuttamatta eli yksikön nominatiivimuotoa tarjotaan kyseisiksi sijoiksi. Taivuttamatta jätettyjen sanojen runsaus herättää ajatuksia. Se on hyvinkin looginen operaatio, kun sitä tarkastellaan koodin-

vaihdon näkökulmasta: myös koodinvaihdon sanat ovat tavallaan uusia sanoja, jotka niin ikään jäävät mukautumatta matriisikieleen. On kuitenkin epätodennäköistä, että uusien nominien taivutus olisi kokonaan jäämässä ruotsinsuomessa pois, sillä tämän tutkimuksen puhekielisessä aineistossa on havaittavissa, että lainasanojen morfologinen mukauttaminen suomeen on yleisempää kuin mukauttamatta jättäminen. Mielenkiintoista on myös se, että monikon tunnus puuttuu yhdessä partitiivitapauksessa (N7), mikä antaa viitteitä taivutuksen yksinkertaistamisesta (ks. myös Riionheimo 1998: 252).

Martinin (1995: 121) oletus siitä, että uusien *-s*-loppuisten sanojen produktiivisin taivutusvariantti on *-kse*, toteutuu yksikön genetiivin virheellisissä muodoissa kuusi kertaa ja monikon partitiivissa neljä kertaa. Suomensuomalaisen ja oppijoiden keskuudessa tämä vaihtoehto ei ole osoittautunut muita yleisemmäksi. Yhtenä selityksenä tähän eroon on se, että ruotsissa on runsaasti *-s*-loppuisia sanoja: eritoten *-is*-suffiksi on erittäin produktiivinen ruotsin sanojen muodostamisessa (*dagis* 'päiväkoti', *alkis* 'alkoholisti', *kändis* 'erittäin tunnettu henkilö') (Sahlman-Karlsson 1995:16–20). Ruotsissa on myös runsaasti *-s*-loppuisia nimiä, kuten *Markus* ja *Jonas*, joita taivutetaan ruotsinsuomessa *-s* : *-kse*-paradigman mukaan (Andersson 28.4.2006). Ruotsinsuomalaiset joutuvat siis taivuttamaan *-s*-loppuisia sanoja oppijoita ja suomensuomalaisia enemmän.

Ruotsinsuomalaisilla esiintyy myös *-s* : *-kse*-paradigman virheellistä käyttöä (*tauneusken*, *tauneuskia*, *lerrosken*, *lerroskeja*). Martin (1995: 167) on havainnut samanlaista virhetyyppiä myös suomenoppijoilla ja toteaa sillä olevan kaksi mahdollista aiheuttajaa: joko sanan taivuttaja on unohtanut poistaa sananloppuisen konsonantin, tai hän mieltää päätteeksi koko yhdistelmän *-ksen* ja yhdistää sen sanan nominatiiviin. Yhdistelmän *-ksen* mieltäminen päätteeksi tuntuu loogiselta myös ruotsinsuomalaisia ajatellen. Kaikki nämä esimerkit ovat informantilta N1 ja viittaavat mielestäni hänen kiellensä alkaneeseen rappeutumiseen: N1 mieltää koko päätteen *-kse*-*s*-loppuisen sanan taivutuspäätteeksi ja tuottaa muodon uuden, muodostamansa säännön mukaan (ks. Riionheimo 1998: 252 ja tämän tutkimuksen luku 4.4). Samoin on käynyt N1:llä myös *-in* : *-ime*-paradigman kohdalla: hän mieltää *-me*-osan päätteeksi ja lisää sen ilman muutoksia konsonantivartaloon tuottaen muodon *ivainmen*.

Informantit ovat tehneet myös monenlaisia vartalonmuutoksia: loppuvokaaleja ja konsonantteja on poistettu, muutettu ja lisätty. Vaikka tämän tutkimuksen tulokset ovat vain suuntaa-antavia, vastaukset viittaavat kuitenkin siihen, että ruotsinsuomessa taivutuspa-

radigmoille on tapahtumassa jotain. Tämän aineiston perusteella on mahdotonta sanoa, onko kyseessä paradigmojen vähittäinen sortuminen vai ovatko paradigmat kenties muuttumassa toisenlaisiksi kuin suomensuomessa. Ruotsinsuomalaisien tuottamat virheelliset taivutusmuodot muistuttavat useammin oppijoiden tuottamia muotoja kuin suomensuomalaisien tuottamia muotoja, kuten taulukosta 15 voi havaita. Lisäksi ruotsinsuomalaiset ovat tuottaneet 15 sellaista muotoa, joita ei esiinny kummankaan Martinin ryhmän vastauksissa.

TAULUKKO 15. Oletuksenvastaiset ehdotukset epäsanojen taivutuksessa.

epäsanan nominativi	ruotsinsuomalaisien ehdotus	esiintyy suomensuomalaisilla	esiintyy oppijoilla
enneton	enneton (yks.gen.)	ei	kyllä
	enneton (mon. partit.) ennetonin ennollisia	ei ei ei	kyllä ei ei
ipas	ipaksen (yks.gen.) ipaan ipan ipassin	kyllä kyllä kyllä ei	kyllä kyllä kyllä ei
	ipaksia (mon. partit.) ipaita ipoja ipaseja ipasseja	kyllä ei kyllä ei ei	kyllä kyllä kyllä ei ei
ivain	ivainmen (yks.gen.) ivaisen	kyllä ei	ei kyllä
	lerros	lerrosken (yks.gen.) lerroskeja (mon. partit.)	ei ei
pyhyt	pyhyt (yks.gen.) pyhytyn	ei ei	kyllä ei
	pyhyt (mon. partit.) pyhyttä pyhyttyjä pyhyviä	ei ei ei ei	ei ei ei ei
raiva	raivia (mon. partit.) raiveja	kyllä kyllä	kyllä ei
	tauneus	tauneuksen (yks.gen.) tauneusken tauneuksia (mon. partit.)	kyllä ei ei
tauppa	tauppan (yks.gen.) tauppeja (mon. partit.) tauppia	kyllä ei kyllä	kyllä ei kyllä
	terhe	terhen (yks.gen.) terhiä (mon. partit.) terhejä	kyllä kyllä kyllä
tuhelin	tuhelin (yks.gen.) tuhelinia (mon. partit.) tuheleita	kyllä kyllä ei	kyllä kyllä kyllä (tuheleitä)
	näiden esimerkkien esiintymiä yhteensä	37	16

Yksilötasolla virheet jakautuvat informanteille seuraavasti: N1 on tehnyt 16 virhettä, N2 11 virhettä, N3 4 virhettä, N4 9 virhettä, N5 9virhettä ja N7 9 virhettä (taulukko 15). Informantti N6 ei ole suorittanut tehtävää, mutta hyvin todennäköisesti olisi kuitenkin tehnyt vastauksissaan virheitä. Koska tarkoitukseni on verrata informanttien suorituksia toisiinsa löytääkseni mahdollisia oppijatyyppejä, pisteytän N6:n suorituksen muiden informanttien virhemäärän keskiarvon (10 virhettä) mukaan kootessani kirjallisen aineiston tuloksia luvussa 7.5.

Martin esittää, että suomensuomalaiset tuottavat taivutusmuotoja pitkälti tuttuuden eli leksikaalisten tekijöiden perusteella ja toisaalta analogian mallin avulla. Tämäntyyppinen testi antaa oppijoille yhden edun suomalaisiin verrattuna: äidinkielen joutuu harvoin taivuttamaan itselleen täysin tuntemattomia sanoja, kun taas oppijalle se on hyvinkin tuttua uusien sanojen oppimisen ja opetusmenetelmien tähden; oppitunneilla annetaan tarkkoja sääntöjä ja opetetaan soveltamaan niitä analogian mallin mukaan. (Martin 1995: 127–130.) Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan ajatella, että ruotsinsuomalaisilla tilanne on epäedullisempi. Heillä ei ole käytössään sääntöjä samassa mitakaavassa kuin oppijoilla, toisaalta heillä ei ole myöskään mahdollisuutta suomensuomalaisten tasoiseen sanaston tuttuuteen, sillä he elävät vieraan kielen vaikutuspiirissä. Vaikka he ovatkin tekemisissä suomen kielen kanssa, on se pääosiltaan ruotsinsuomea, jossa mallitarjonta on jo muuttunut toisenlaiseksi.

Ruotsinsuomalaiset muistuttavat siis tavallaan sekä oppijoita että suomensuomalaisia, mutta eroavat myös kummastakin ryhmästä: suomensuomalainen joutuu harvoin taivuttamaan itselleen vieraita sanoja, ruotsinsuomalaiselle tämä on arkipäivää jo koodinvaihdon ja lainaamisenkin vuoksi. Ruotsinsuomalaiset ovat lainasanojen kanssa täysin eri tavoin tekemisissä kuin toisen kielen oppijat tai suomalaiset. He joutuvat useasti käyttämään puheessaan ruotsin sanoja ja ilmauksia tullakseen ymmärretyksi. Kuitenkin oppijoihin verrattuna heillä on (lähtöjään) äidinkielen kielitaju, joten uusien sanojen prosessointi on luonnollisesti erilaista.

7.4 Itse tuotettu teksti

Kirjallisen testin (liite 1) osiossa 4 informanttien pitää kääntää seitsemän ruotsinkielistä lausetta suomeksi. Informantti N6 ei ole kääntänyt lausetta 2. Muutoin jokainen on vastannut kaikkiin kohtiin. Osiossa 5 (liite 1) tehtäviä on kaksi, ensinnäkin kommentoida kolmea väittämää ja toiseksi kirjoittaa vapaamuotoinen teksti aiheesta Ruotsinsuomalaisen asema Ruotsissa. Jokainen informantti on kommentoinut kaikkia väittämiä, tosin kommentit ovat usein hyvin lyhyitä: ”*en ole kuullut ja siksi olen eri mieltä*” (N6). Vapaamuotoinen teksti on niin ikään monella informantilla lyhyt ja N7 on jättänyt kokonaan vastaamatta tehtävään. Koska osiot 4 ja 5 ovat molemmat luonteeltaan sellaisia, joissa informantin ovat tuottaneet itsenäistä tekstiä, käsittelen niiden vastauksissa esiintyneet epäsuomalaisuudet yhdessä.

Kaikkien tekstissä esiintyneiden virheiden ei voida ajatella johtuvan siirtolaisuudesta. Myös suomensuomalaiset tekevät virheitä kirjoittaessaan. Pentti Leino (2003) toteaa, että Suomen ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen tulokset ovat laskeneet tasaisesti vuodesta toiseen. Ongelmia aiheuttaa erityisesti sanoman muotoilu ja argumentaatio. Kirjakielen ja puhekielen suhde on muuttunut: kun aikaisemmin kirjakieli toimi hyväksyttävän yleiskielen mallina, nykyään taas puhekieli vaikuttaa kirjoitukseen. Leino rinnastaakin kirjakielen vieraaseen kieleen: se on opittava erikseen äidinkielen tunneilla. Eroja taidoissa on myös sukupuolien välillä; tytöt ovat poikia lukutaitoisempia. (Mt. 85, 88–89, 91.)

Myös suomensuomalaisten peruskoululaisten kirjoitustaidoissa on sukupuoltenvälisiä eroja: poikien kirjoitustaidot ovat tyttöjä heikommat. Lauserakenteiden ja oikeinkirjoituksen hallinta tuottaa vaikeuksia kummallekin sukupuolelle. (www.oph.fi)

7.4.1 Virheiden määrä suhteessa sanamäärään

Sanamäärät informanttien vastauksissa vaihtelevat 87:stä 194:ään (taulukko 16). N7 on kirjoittanut vähiten ja N2 eniten. Keskimäärin sanoja on vastauksissa 144. Virheitä kirjoituksissa on keskimäärin 9 per informantti, mutta kuten taulukosta 16 voi havaita, lukumäärä vaihtelee runsaasti. Olen laskenut jokaisen informantin virheiden määrän

suhteessa sanamäärään eli virhetiheyden (sanojen summa jaettuna virheiden summalla)²⁵. Mitä suurempi luku on, sitä vähemmän virheitä kirjoituksessa esiintyy. Eniten virheitä on N6:lla (joka 8. sanassa) ja vähiten N3:lla (joka 132. sanassa). Keskimäärin virheitä esiintyy joka 34. sanassa.

TAULUKKO 16. Sanamäärät ja virhetiheys itse tuotetussa tekstissä.

informantti	sanamäärä yhteensä	virheiden lukumäärä	virhetiheys
N1	108	11	10
N2	194	6	32
N3	132	1	132
N4	167	9	19
N5	133	8	17
N6	185	24	8
N7	87	5	17
keskimäärin	144	9	34

Olen jakanut esiintyneet tapaukset neljään pääryhmään, jotka ovat puhekieliset ilmaukset (luku 7.4.2), ruotsin vaikutus (7.4.3), kirjoitusvirheet (7.4.4) ja muut virheet (7.4.5). Käsittelen jokaisen tyypin seuraavassa esimerkkeineen.

7.4.2 Puhekieliset ilmaukset

Puhekielisillä ilmauksilla tarkoitan ilmauksia, jotka puhutun kielen tasolla ovat hyväksyttäviä, mutta kirjoitetussa kielessä sääntöjen vastaisia. Tällaisia tapauksia on aineistossani yhteensä 26 (esimerkit 121–125):

121. *peukalo kipiä* ylettömästi kaukosäätimen painelemisesta (N1K)

122. palveluissa *olis* parantamisen varaa (N5K)

123. *kaikki voi* matkustaa milloin haluaa (N5K)

124. *meidän tilanne* on parantunut (N2K)

125. *ne* pelkää että *ne* ei oppis ruotsin kieltä (N6K)

Esimerkin 121 tapaiset murteelliset sananmuodot muodostavat laajimman puhekielisten ilmausten ryhmän aineistossani (9/26). Esimerkissä 122 N5 kirjoittaa *olla*-verbin kon-

²⁵ Virhetiheyden laskemismallin olen lainannut Lähdemäeltä (1995: 194).

ditionaalinen muotoon *olis*. Tämän tyylistä sananloppuisen vokaalin loppuheittoa ja loppukonsonantin katoa (ks. ISK: 68–69) esiintyy aineistossa toiseksi eniten (8/26). Esimerkin 123 mukaista monikon kolmannen persoonan verbin inkongruenssia subjektin kanssa esiintyy 4/26 tapauksessa. Esimerkissä 124 on kysymys possessiivisuffiksin poisjäämisestä, jota esiintyy aineistossa 3/26 kertaa. Esimerkissä 125 N6 käyttää *ne*-pronominia tarkoittamassa ihmisiä (2/26).

7.4.3 Ruotsin vaikutus

Ruotsin vaikutukseksi olen tulkinnut tapaukset, joissa joko lauserakenne tai sanavalinta on epätyypillinen suomensuomelle. Tapauksia esiintyy aineistossani yhteensä 14 kertaa, ja ne jakautuvat seuraaviin tyypeihin: epämääräisyyden tarpeeton ilmaiseminen (5/14), ruotsinmukainen *se*-pronominin²⁶ käyttö (3/14), sijapäätteen puuttuminen (3/14), käännöslaina (2/14), laina (1/14).

126. Minulla on *yksi* tapaaminen puoli neljältä. (N4K)

127. *Se* oli kesäkuu kun Bo muutti Hankoon. (N7K)

128. Minulla on kokous puoli *neljä*. (N5K)

129. mies *ei tykkää*, että lapsi tarvitsis Suomen kieltä. (N6K)

130. eroja löytyy myös *Suomi suomalaisten* ja *RUOTSI suomalaisten* välillä (N4K)

131. Kesäkuussa Bo muutti *Hangöhön* (N1K)

Esimerkissä 126 N4 kääntää ruotsin lauseen *Jag har ett möte halv fyra* siten, että hän ilmaisee epämääräisyyttä suomensuomen vastaisella määreellä *yksi*. Määräisyyden ilmaiseminen on tässä yhteydessä muutoinkin tarpeetonta (ks. liite 1, Osio 4). Esimerkissä 127 N7 käyttää *se*-pronominia lauseessa ruotsin mallin mukaan: ruotsissa muodollinen subjekti *det* on hyvin yleinen varsinaisen subjektin ohella käytettynä. Myös suomenruotsalaisilla tämä on melko yleinen subjektivirhetyyppi. (Lähdemäki 1995: 138.) Muodollista *se*-subjektia käytetään myös amerikansuomessa (Jönsson-Korhola 1989: 68–69). Tässä tutkimuksessa kaikki kirjallisen aineiston muodollisen *se*-subjektin käytön tapaukset liittyvät käännöslauseeseen *Det var i juni som Bo flyttade till Hangö*, joka jo itsessään johdattelee suomensuomen vastaiseen käännökseen.

²⁶ ks. myös luku 3.2, alaviite 5.

Esimerkissä 128 on kysymys myös käännöslauseesta *Jag har ett möte halv fyra*. Ruotsin mallin mukaan kolme informanttia jättää sijan merkitsemättä kokonaan. Myös suomenruotsalaiset tekevät vastaavia virheitä tapauksissa, joissa ruotsissa ei käytetä prepositiota (Lähdemäki 1995: 99–100). Esimerkissä 129 N6 käyttää verbiä *tykätä* sen ruotsinmuokaisessa merkityksessä *tycka*, 'olla jotakin mieltä'²⁷. Esimerkissä 130 on kyseessä myös käännöslaina: N4 muodostaa sanat *suomisuomalainen* ja *ruotsisuomalainen* ruotsin mallin mukaan (*sverigefinne*, 'ruotsinsuomalainen'), vaikka tehtävänannossa esiintyy genetiivillinen sana *ruotsinsuomalainen*. Esimerkissä 131 N1 liittää suomen sijapäätteen suoraan *Hangon* ruotsinkieliseen nimeen *Hangö* kääntämättä sitä suomeksi.

7.4.4 Kirjoitusvirheet

Kirjoitusvirheiksi olen tulkinnut tapaukset, joissa sana esiintyy muodossa, joka ei vastaa suomensuomen kirjoitettua muotoa. Olen laskenut mukaan *ä:n* tai *ö:n* pisteiden puuttumisen ja ylimääräisen käytön. Ne ovat virheitä, joita myös suomensuomalainen tottumaton (ja usein myös tottunut, mutta huolimaton) kielenkäyttäjä tekee tuottaessaan tämän tyyppistä tekstiä, mutta oletan sen olevan yleisempää ruotsinsuomalaisilla siksi, että ruotsissa ei tunneta vokaaliharmoniaa. Kirjoitusvirheitä esiintyy itse tuotetussa kirjoituksessa yhteensä 18 kertaa.

132. kesähäät on *kauniinnat* (N6K)

133. Matkustan *mielummin* lentäen kuin laivalla. (N7K)

134. Jos saan seuraa lähden *kotin*. (N4K)

135. muummuassa (N5K)

Esimerkissä 132 N6 käyttää komparatiivin *mm*-yhdistelmän tilalla yhdistelmää *nn*. Pitkän vokaalin asemesta on kirjoitettu lyhyt vokaali kuusi kertaa, kuten esimerkeissä 133 ja 134. On todennäköistä, että lyhytvokaalinen *mielummin* on siirtynyt kirjoitettuun kieleen puhekielestä, jossa se useasti tavataan kyseisessä muodossa. Samaan tulokseen on tullut myös Lähdemäki (1995: 41) analysoidessaan suomenruotsalaisten käyttämää lyhytvokaalista muotoa: *mielummin* ääntyy suomenkielisillä lyhyellä vokaalilla, *mielummin*. Kuitenkin lyhyen vokaalin esiintyminen myös sanassa *kotiin* antaa viitteitä

²⁷ Myös puhutussa suomensuomessa käytetään *tykätä*-verbiä kyseisessä merkityksessä.

siitä, että vokaalien pituus voi olla ruotsinsuomalaisille vaikea asia. Pituusvaihtelun ongelma liittyy myös esimerkkiin 135. N5 assimiloii *-nm*-yhdistelmän muotoon *-mm-*, kuten se puhekielessäkin yleensä ääntyy.

Vokaaliharmoniassa on tehty virhe yhteensä 9 kertaa. Kaikki nämä virheet ovat informanteilta N1 (5 virhettä) ja N6 (4 virhettä). Viidessä tapauksessa informantti on valinnut takavokaalisen vastineen etuvokaalisen sijaan (esimerkki 136) ja neljässä tapauksessa informantti on käyttänyt etuvokaalia takavokaalin asemesta (esimerkki 137):

136. kielisia (N6K)

137. olenhän (N1K)

7.4.5 Muut

Lisäksi itse tuotetun kirjoituksen tehtävissä on kuusi tapausta, jotka eivät sovellu mihinkään yllä mainittuun ryhmään. Näistä neljä on sekalaista tapausta (esimerkit 138–141):

138. Bo on vasenkätinen. (N4K)

139. Puhun itse usein suomea julkisilla paikoilla normaaliin *äänien sävyyn* (N4K)

140. Olisipa ollut ikävää jos olisit eksynyt. (N7K)

141. Kun *on* suomen kansalainen ja *olet* kuitenkin *asunut* täällä yli kymmenen vuotta, *et saa* äänestää --- (N2K)

Esimerkissä 138 N4 kääntää lauseen *Bo äter och skriver med vänster hand* esimerkin osoittamalla tavalla. En pidä tätä virheellisenä, vaikka virke on oletukseni vastainen. Kuitenkin se on hyvää suomensuomea ja osoittaa mielestäni kielellistä sovelluskykyä, N4 on muuttanut ilmauksen lyhyemmäksi ja ytimekkäämmäksi ilman, että informaatio-sisältö sinällään pienenee. Esimerkissä 139 N4 käyttää sanaa *äänensävy*, vaikka kontekstin mukaan kyseessä on *äänenvoimakkuus*. Esimerkissä 140 N7 käyttää tarpeettomasti liitepartikkelia *-pa*. Tämän tyyppistä liitteen, johdoksen tms. eksessiivistä käyttöä esiintyy myös puhekielen aineistossa, mutta koska ne eivät varsinaisesti kuulu tutkimukseni keskeiseen aineistoon, en käsittele niitä lukuun ottamatta mainintaa luvussa 6.9.2. N2 kokee ongelmia generisyyden ilmaisemisessa esimerkissä 141: ensin hän käyttää yksikön kolmatta persoonaa ja vaihtaa sitten monikon toiseen persoonaan.

Muista virheistä kaksi ovat sijavirheitä (esimerkit 142–143).

142. Me puhumme *mainoskysymyksiä* (N1K)

143. Kaikki ihmiset voivat puhua ääneen kahviloissa mihin aukioloaikaan tahansa, jos ääni ei ole niin *kovaa* että se häiritsee muita. (N5K)

Esimerkissä 142 N1 käyttää lauseessaan partitiivimuotoa, joka ei ole myöskään ruotsin kieliopin mukainen (*tala om ngt.*). Suomensuomessa *puhutaan jostakin, puhua* + elatiivi. Esimerkissä 143 N5 käyttää partitiivia nominatiivin asemesta. Kaija Metsä-Heikkilä (1980: 389) toteaa, että yleensä suomensuomalainen valitsee automaattisesti oikean sijan ja sijavirheet ovat satunnaisia. Yleensä sijavirheet ovat selitettävissä kontaminaation kautta: kaksi eri ilmausta yhdistyy samaksi ilmaukseksi aiheuttaen virheen. Muita mahdollisia syitä ovat läheisessä sanassa esiintyvän sijan ennakointi tai toisto. (Metsä-Heikkilä 1981: 95, 98.) Esimerkissä 143 kontaminaatio on todennäköinen: N5 yhdistää ilmaukset *puhua kovaa* + *kova ääni* saaden aikaan esimerkin mukaisen ilmauksen. Kuitenkaan esimerkissä 142 kontaminaatio ei vaikuta mahdolliselta selitykseltä.

7.4.6 Tulosten pohdintaa

Itse tuotetun kirjoituksen aineistossa on yhteensä 64 tapausta, jotka poikkeavat tavalla tai toisella suomensuomen standardeista (taulukko 16). Eniten tapauksista (26/64) kuuluu puhekielisten ilmausten ryhmään, ruotsin vaikutukseksi olen tulkinnut 14/64 tapausta ja kirjoitusvirheiksi 18/64. Muita poikkeuksia on aineistossa 6/49. Monet edellä virheellisinä käsittelemäni ilmaukset voivat johtua sisäänoton ongelmista: informanttien saama suomenkielinen syötös on pääasiassa puhuttua ruotsinsuomea. Lisäksi he saavat myös ruotsinkielistä syötöstä. (Ks. tämän tutkimuksen luku 4.3 ja Martin 1995: 40.)

Informanttien välillä on poikkeuksien määrässä huomattava ero. Kaikista tässä käsitellyistä tapauksista 24/64 esiintyy informantin N6 tuottamassa tekstissä, kun taas N3:n vastauksissa on ainoastaan yksi poikkeava muoto. N1 (11/64), N2 (6/64), N4 (9/64), N5 (8/64) ja N7 (5/64) tuottavat suunnilleen samantasoista tekstiä. Yksilötasolla sanamäärään suhteutettuna eniten virheitä on tehnyt niin ikään N6, mutta sanamäärään suhteutettuna myös N1:n tekemä virhemäärä on muita korkeampi (ks. taulukko 15). Kun teen yhteenvetoa koko kirjallisesta aineistosta luvussa 7.5, pisteytän informanttien suo-

ritukset toisiinsa verraten taulukon 15 perusteella: pienin virhetiheys +0 pistettä, toiseksi pienin + 10, kolmanneksi pienin +20 jne.

TAULUKKO 16. Itse tuotetun kirjoituksen epäsuomalaisuudet

informantti	puhekieliset ilmaukset	ruotsin vaikutus	kirjoitusvirheet	muut	yht.
N1	2	1	7	1	11
N2	2	2	1	1	6
N3	-	1	-	-	1
N4	2	3	2	2	9
N5	3	2	2	1	8
N6	16	3	5	-	24
N7	1	2	1	1	5
tapaukset yhteensä	26	14	18	6	64

On ilmeistä, että yksilökohtaiset tekijät vaikuttavat kirjoitetun suomen säilymiseen tai muuttumiseen siirtolaisilla; myös jokainen suomensuomalainen on niin ikään kirjoitetun kielen tuottajana yksilöllinen. Useat edellä käsittelemäni virheet ovat sellaisia, joita esiintyy myös suomensuomalaisilla kirjoittajilla. Oletan kuitenkin, että siirtolaissuomi on suomensuomea alttiimpi virheiden synnylle, sillä suomea käytetään heidän keskuudessaan huomattavasti yksipuolisemmin kuin Suomessa.

Puhekieliset elementit tunkeutuvat ruotsinsuomalaisten keskuudessa kirjoitettuun kieleen. Tähän on monia syitä, joista tärkein on varmasti se, että ulkosuomalainen tarvitsee kirjoitettua suomea erittäin vähän, sillä asuinpaikan vuoksi suurin osa virallisesta kirjoitetusta materiaalista on valtakielellä. Vaikka suomenkielistä tekstiä olisi saatavilla, siirtolainen itse tuottaa tekstiä todennäköisesti hyvin harvoin. Vaikka puhuttu kieli vaikuttaa kirjoitettuun myös suomensuomessa (Leino 2003: 89), on perusteltua olettaa vaikutuksen olevan siirtolaisten parissa vielä suurempi ja merkittävämpi jo minoriteettiaseman vuoksi.

Puhekielen vaikutuksen lisäksi myös valtakielen vaikutus ruotsinsuomalaisten suomeen on miltei väistämätöntä. Vaikutus ilmenee oletukseni mukaan ensin puheen tasolla ja sen jälkeen myös kirjoitetussa kielessä. Näin puhekielisten ja ruotsinmukaisten ainesten esiintyminen tutkimuksen informanttien kielessä johtuu tietyllä tavalla samasta asiasta, kirjoitetun ja puhutun kielen rajojen hämärtymisestä.

Vaikka kirjoitusvirheiksi laskemiini tapausten määrästä puolet liittyy vokaaliharmoni-
aan, voidaan edellä käsittelemäni perusteella olettaa, että myös muut oikeinkirjoituksen
säännöt alkavat kadota tai muuttua ruotsinsuomalaisten keskuudessa. Yhtenä vaikutta-
vana tekijänä on niin ikään puhekieli ja sen konventiot. Tämän tutkimuksen kaikki in-
formantit opiskelivat aineiston keruun aikana suomen kielellä, mikä osaltaan on var-
masti vaikuttanut siihen, että poikkeuksia esiintyy olettamani vähemmän.

7.5 Kirjoitetun ruotsinsuomen piirteiden pohdintaa

Moniin muihin siirtolaisryhmiin verrattuna ruotsinsuomalaisilla on paremmat mahdolli-
suudet säilyttää kielellinen läheisyys suomensuomeen. Etulyöntiasema johtuu siitä, että
Ruotsi ja Suomi ovat maantieteellisesti läheisiä, Ruotsissa on parempi mahdollisuus
käyttää suomensuomen mediaa ja ruotsinsuomea myös huolletaan virallisesti. Lisäksi
joissain kunnissa suomella on minorigiteettiasema, joka mahdollistaa suomen käytön (ai-
nakin teoriassa) myös virallisissa yhteyksissä.

Vaikka ruotsinsuomalaiset hallitsevatkin uudissanastoa muita ulkosuomalaisia parem-
min, esiintyy heilläkin kuitenkin vaikeuksia, kuten olen esittänyt luvussa 7.1. Ruotsin-
suomalaisilla vaikuttaa olevan myös suurempi luottamus omaan kielitaitoonsa, mikä
valitettavasti on osoittautunut monesti harhaksi. Liiallinen omiin kykyihin luottaminen
on potentiaalinen ongelmien aiheuttaja mahdolliselle paluumuuttajalle: hän ymmärtää
väärin ja tulee itse väärinymmärretyksi.

Ruotsinsuomalaiset käyttävät (ruotsin)suomea pääasiassa puhemuodossa. Tämä aiheut-
taa vaikeuksia kirjallisen kielen hahmottamisessa, sillä kirjallista hahmottamista ei
yleensä tarvita siirtolaisuudessa, ainakaan samoissa määrin kuin suomensuomessa.
Puhekieli vaikuttaa voimakkaasti kirjoitettuun kieleen aiheuttaen kirjoitusvirheitä. Myös
valtakieli vaikuttaa kirjoitettuun kieleen väistämättä, kuten se vaikuttaa myös puhuttuun
kieleen.

Puhekielen vaikutusta ruotsinsuomalaisten kirjoittamaan suomeen voidaan verrata sii-
hen, miten puhekieli vaikuttaa suomenruotsalaisten käyttämään suomeen. Lähdemäki
toteaa, että eläessään suomalaisessa yhteiskunnassa suomenruotsalaiset saavat suomen-

kielistä syötöstä, josta osa on puhekielistä eli kodifioidun normin mukaan virheellistä syötöstä. Tämä vaikeuttaa normisuomen oppimista ja johtaa puhekielisyyksiin kirjoitetussa kielessä. (Lähdemäki 1995: 201, 197.) Ruotsinsuomalaiset saavat niin ikään monenlaista syötöstä, joka vaikuttaa heidän kieleensä. Ensinnäkin he saavat ruotsinkielistä syötöstä, joka vaikuttaa heidän puhekieleensä. Toiseksi heidän saamansa suomenkielinen syötös on pääsääntöisesti puhekielistä syötöstä, johon jo ruotsi on osaltaan vaikuttanut, ja puhekielisen syötöksen runsauden vuoksi puhekieliset elementit alkavat vallata alaa myös kirjoitetussa kielessä.

Sijataivutus tuottaa ruotsinsuomalaisille vaikeuksia, erityisesti tuntemattomien sanojen ollessa kyseessä. Olen luvussa 7.3 esittänyt, että ruotsinsuomalaiset hahmottavat taivutuksen eri tavoin kuin oppijat ja suomensuomalaiset. Ruotsinsuomalaisten tuottamat virheelliset taivutusmuodot muistuttavat kuitenkin useammin oppijoiden kuin suomensuomalaisten tuottamia muotoja. Aineistossa esiintyy myös merkkejä taivutusparadigmojen mahdollisesta muuttumisesta.

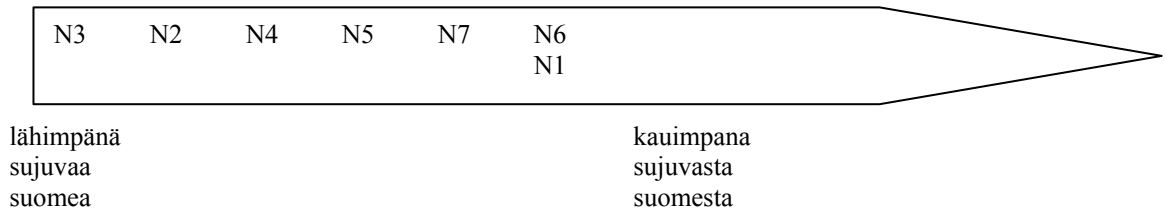
Useat edellä käsittelemäni virheet ovat sellaisia, joita esiintyy myös suomensuomalaisilla kirjoittajilla. Oletan kuitenkin, että siirtolaissuomi on suomensuomea alttiimpi virheiden synnylle, sillä suomea käytetään heidän keskuudessaan täysin toisissa määrin kuin Suomessa. Lingvistiksessä tuotoksessa onnistuminen vaatii kaikkien muistin osa-alueiden (sisäänotto, varastointi, haku) hyvää toimintaa (ks. tämän tutkimuksen luku 4.3 ja Martin 1995: 40). Ruotsinsuomalaiset joutuvat tekemään tässä tutkimuksessa käyettyn testin tyyppisiä kirjallisia tehtäviä hyvin harvoin (tai eivät lainkaan), joten on selvää, etteivät muistin osa-alueet toimi samalla tavoin kuin suomensuomalaisilla.

Olen pisteyttänyt informanttieni kokonaissuorituksen kaikissa kirjallisissa tehtävissä. Pisteiden määrä kuvaa virheiden määrää ja siten informantin kielen etäisyyttä sujuvasta suomensuomesta: mitä enemmän pisteitä, sitä kauemmaksi suomensuomesta informantti ryhmän sisällä sijoittuu. Jos virheiden määrän laskemistapa yksittäisessä tehtävässä on jollakin tavalla poikkeava, olen maininnut siitä kyseisen tehtävän käsittelyn yhteydessä (luvut 7.1.5, 7.3.5 ja 7.4.6). Lähinnä sujuvaa suomensuomea on informantti N3, kauimpana N1 ja N6. Virheiden kokonaismäärä on nähtävissä taulukossa 17.

TAULUKKO 17. Informanttien kokonaissuoritus kirjallisessa testissä virhepisteiden perusteella.

informantti	virheiden kokonaismäärä	ryhmän sisäinen sijoitus (1. =lähinnä suomensuomea)
N1	98	6.
N2	41	2.
N3	17	1.
N4	47	3.
N5	49	4.
N6	98	6.
N7	57	5.

Myös kirjoitetun aineiston tulokset voidaan esittää jatkumolla, kuten puhutun kielenkin tulokset, jotka olen esittänyt luvussa 6.9.1. Informantit sijoittuvat kirjoitetun kielen jatkumolle kuvion 3 mukaisesti.

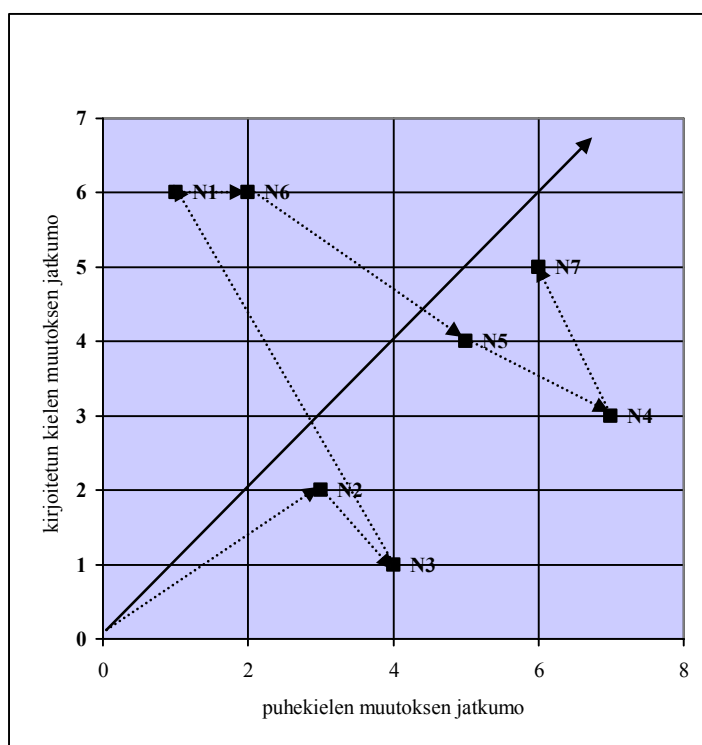

KUVIO 3. Informanttiryhmän sisäinen kirjoitetun kielen muutoksen jatkumo.

8 KIELI KOKONAISMUUTOKSEN JATKUMOLLA

8.1 Informanttien kielen kokonaismuutos

Informanttiryhmän sisäiset puhutun kielen ja kirjoitetun kielen muutoksen jatkumot, jotka olen esittänyt luvuissa 6.9.1 ja 7.5, voidaan yhdistää kaksiulotteiseksi kuvioksi, joka kuvaa kielen kokonaismuutosta (kuvio 4). Kuvion x-akseli kuvaa puhekielen muutosta, ja informanttien lukuarvo määräytyy luvussa 6.9.1 esittämäni ryhmänsisäisen järjestyksen mukaan. Kuvion y-akseli kuvaa kirjoitetun kielen muutosta, ja informanttien lukuarvo määräytyy luvussa 7.5 esittämäni ryhmänsisäisen järjestyksen mukaan. Kuvion koordinaatit (0,0) tarkoittavat suomensuomea; lukujen kasvaessa etäisyys suomensuomesta kasvaa. Esimerkiksi N5:n sijoitus puhekielen muutoksen jatkumolla on 5. ja kirjoitetun kielen jatkumolla 4., näin ollen hänen koordinaattinsa ovat (5,4). Ryhmänsisäisen järjestyksen jatkumolla määrää yhteenlaskettu tulos sijoituksista puhekielen jatkumolla ja kirjoitetun kielen jatkumolla (ts. koordinaattien summa). Ryhmänsisäistä järjestystä kuvaa kuvion 4 pisteviivanuolet.

-► ryhmän sisäinen järjestys etäisyyden (suomensuomesta) perusteella
- kielen kokonaismuutoksen keskimääräinen oletusjatkumo

KUVIO 4. Kielen kokonaismuutos.

Kuviosta 4 voi havaita, että lähinnä suomensuomea on puhutun ja kirjoitetun kielen kokonaiskuvassa N2. Vastaavasti etäimmällä suomensuomesta on N7. Kuten kuviosta voi todeta, puhuttu kieli ja kirjoitettu kieli eivät aina muutu samassa tahdissa. Tämä ilmenee kuviossa poikkeamisina keskiarvoviivan läheisyydestä. Toisilla ruotsinsuomalaisilla poikkeavuudet suomensuomesta ilmenevät nopeammin puheessa (N3 ja N4), toisilla kirjoituksessa (N1 ja N6). Heikoilla kirjoittajilla on voinut olla hankaluuksia kirjoittamisessa jo koulussa Suomessa, mutta tämän tutkimuksen puitteissa lähtötasoa ei ole ollut mahdollista selvittää. Informanteilla N2, N5 ja N7 muutos on suunnilleen samanasteista kummassakin tapauksessa. Luon luvussa 8.2 jokaiselle informantille osaamisprofiilin, jossa kuvaan informantin kielessä tapahtuneita muutoksia. Osaamisprofiilien perusteella pyrin määrittelemään erilaisia oppijatyyppejä (luku 8.3), joita paluumuuttajia opettava suomen opettaja voi hyödyntää opetuksensa apuna (luku 9).

8.2 Informanttien osaamisprofiilit

N1 on asunut Ruotsissa 22 vuotta. Hän on säilyttänyt puhekielisen ilmaisunsa melko lähellä suomensuomea muuhun informanttiryhmään verrattuna. Hän ei juurikaan käytä koodinvaihtoa tai lainaamista ilmaisunsa tukena, mutta epäröi jonkun verran vaikeiden sanojen edellä. Pääsääntöisesti hän puhuu kuitenkin sujuvaa suomea. (Luku 6.9.1.)

Kirjoitettu kieli tuottaa kuitenkin ongelmia N1:lle. Hänellä on vaikeuksia erityisesti uusien, hänelle ennestään tuntemattomien sanojen hallinnassa. Hän ei luota omaan kielitaitoonsa yhtä paljon kuin ryhmän muut informantit, sillä hän ei uskalla arvata yhdenkään uuden sanan merkitystä luvussa 7.1 käsittelemässäni tehtävässä. Myös uusien sanojen taivutus tuottaa hänelle vaikeuksia, ja hänen tuottamansa taivutusmuodot antavat monesti viitteitä siitä, että hänellä on vaikeuksia sananosien hahmottamisessa (luku 7.3). Ongelmia esiintyy myös tuttujen sanojen taivutuksessa ja ortografiassa. Myös lauseiden hahmottaminen vaikuttaa välillä vaikealta (luku 7.2).

N2:n kielen kokonaismuutos on koko ryhmän vähäisintä. N2 on asunut Ruotsissa vain 17 vuotta ja näin ollen vähiten koko informanttiryhmästä. Tämä heijastuu hänen suoritukseensa monessa kohdassa; hän on informanteista ainoa, joka on esimerkiksi tunnistanut sanan *opo* luvussa 7.1 käsittelemässäni tehtävässä. Hän käyttää puheessaan suoria

lainoja ja myös jonkin verran koodinvaihtoa. Lisäksi hänen puheessaan esiintyy epäröintiä (ks. luku 6.9.1).

N2:n tuottama kirjallinen suomi on melko hyvää, mutta hän ei aina uskalla luottaa omaan kielitaitoonsa. Tämä ilmenee siinä, että vaikka hän tietää melko paljon uusia nykysuomalaisen yhteiskunnan sanoja (luku 7.1), hän on N1:n tavoin hyvin maltillinen arvaamaan hänelle oudompien sanojen merkityksiä. Hän hahmottaa lauserakenteita melko hyvin, mutta hänen omassa kirjallisessa tuotoksessaan esiintyy jonkin verran puhekielisyyttä ja ruotsin vaikutusta (luvut 7.4 ja 7.2). Eniten hankaluuksia N2:lle aiheuttaa uusien, tuntemattomien sanojen taivuttaminen (luku 7.3). Tällä osa-alueella hänen suomensuomen taitonsa on huomattavasti hänen muuta suoritustaan heikompi.

N2:n vaikeudet voivat johtua siitä, että hän on tottunut hallitsemaan kielen hyvin, eikä juurikaan ole joutunut kohtaamaan tilanteita, joissa hänen tulisi soveltaa osaamiaan taitoja uusissa ulottuvuuksissa. Näin ollen uudet tilanteet voivat aiheuttaa hänelle epävarmuuden tunnetta, joka heijastuu suorituksessa. Tätä tukee myös uudissanojen merkityksen arvaamisen välttäminen.

N3 on asunut Ruotsissa 25 vuotta. Hän on muuttanut Suomesta muuhun ryhmään verrattuna suhteellisen myöhään, vasta 27-vuotiaana. Tämä ilmenee siten, että hänen kirjoittamansa suomi poikkeaa standardisuomesta kaikkein vähiten koko ryhmässä. Hän luottaa omaan kielitaitoonsa ja uskaltaa arvata itselleen tuntemattomien sanojen merkityksiä; arvaukset eivät kuitenkaan aina osu oikeaan (luku 7.1).

N3:n tuottamassa kirjoitetussa suomessa esiintyy vain satunnaisia poikkeuksia standardisuomesta. Lisäksi hän hallitsee taivutusparadigmat hyvin. (Luvut 7.2–7.4.) N3:n puhekielessä sen sijaan esiintyy enemmän ongelmia. Hän käyttää melko paljon käännöslainoja, lainoja ja koodinvaihtoa; myös epäröintiä esiintyy suhteellisen runsaasti (luku 6.9.1).

N4 on asunut Ruotsissa 22 vuotta. Hän on muuttanut Suomesta hyvin nuorena, jo 16-vuotiaana, joten hänen kielensä on ollut erittäin alttiina muutoksille. Tämä näkyikin siinä, että hänen kielensä kokonaisuusmuutos on ryhmän sisällä toiseksi suurin. N4:n puhekielisessä tuotoksessa hyvin leimaava piirre on se, että hän puhuu erittäin nopeasti ja paljon. Hän käyttää runsaasti käännöslainoja, lainoja ja koodinvaihtoa, lisäksi epäröintiä

esiintyy hänen puheessaan toiseksi eniten koko ryhmässä (luku 6.9.1). On hyvin loogista, että mitä enemmän ihminen puhuu, sitä enemmän puheeseen mahtuu myös virheitä, ja jos N4:n haastattelun sanemäärä olisi lyhyempi, virheitä esiintyisi kenties vähemmän. Olen kuitenkin halunnut huomioida tutkimuksessani N4:n koko litteraation, vaikka se onkin sanamäärältään muita jonkin verran pidempi, sillä haastattelut ovat aiheeseen sidottuja. Lisäksi runsaspuheisuus kertoo tietynlaisesta ihmistyyppistä ja sitä kautta mahdollisesta paluumuuttajatyypistä.

Kirjoitetussa kielessä N4:llä esiintyy suhteessa vähemmän poikkeuksia standardisuomesta kuin puhutussa kielessä. Käyttämässäni testissä kokonaissanamäärän ero informanttien välillä ei pääse muodostumaan merkittävän suureksi kuten haastattelussa, ja näin ollen N4:n puheelle tyypillinen ongelma ”paljon asiaa, paljon virheitä” ei nouse kirjoitetussa kielessä esiin. N4 on innokas arvaamaan uudissanojen merkityksiä, mutta luottamus omaan kielitaitoon osoittautuu valitettavan usein harhaksi (luku 7.1), kuten N3:llakin. Lauserakenteiden hahmottaminen voi olla N4:lle joskus vaikeaa (luku 7.2) kuten myös tuntemattomien sanojen taivutus (luku 7.3). N4:n kirjoituksessa esiintyy jonkin verran ruotsin ja puhekielen vaikutusta sekä kirjoitusvirheitä (luku 7.4).

N5 on asunut Ruotsissa 28 vuotta. Hänen kielensä on muuttunut suhteellisen tasaisesti sekä puhutun että kirjoitetun kielen alueella. Hän epäröi puheessaan suhteellisen vähän, mutta käyttää runsaasti käännöslainoja, lainoja ja koodinvaihtoa (luku 6.9.1). Hän luottaa kielitaitoonsa ja uskaltaa arvata itselleen tuntemattomien sanojen merkityksiä (luku 7.1), mutta N3:n ja N4:n tavoin arvaukset eivät aina osu ihan oikeaan. Uusien sanojen taivutus tuottaa N5:lle ongelmia (luku 7.3). Kirjoitukseen vaikuttavat lisäksi puhekieli ja ruotsi (luku 7.4). Lisäksi N5 tekee virheitä oikeinkirjoituksessa (luvut 7.2 ja 7.4).

N6 on asunut Ruotsissa kauiten koko ryhmästä, 32 vuotta. Hänellä on myös vähäisin kontakti Suomeen, sillä hän ei juurikaan käy Suomessa (ks. luku 2.2). Haastattelun perusteella käy ilmi, että N6 ei osaa kovinkaan paljon ruotsia. Lisäksi hänen sosiaaliset kontaktinsa ovat hyvin rajalliset ja liittyvät lähinnä yhden kiinteän ruotsinsuomalaisen yhteisön toimintaan. Tämä sosiaalinen kapeus näkyy selvästi N6:n puheessa, sillä hänen puheensa on säilynyt huomattavan lähellä suomenuomea (luku 6.9.1). Hän epäröi erittäin vähän, mutta käyttää kuitenkin jonkin verran suoria lainoja ja koodinvaihtoa. Käännöslainoja hänen puheessaan esiintyy vain kerran, mikä on hyvin ymmärrettävää: jos ei osaa lähtökieltä, ei sen ilmauksia voi kääntää matriisikielille.

Koska N6 ei myöskään käy Suomessa, rajoittuu hänen kielenkäyttönsä lähes yksinomaan puhuttuun ruotsinsuomeen. Tämä heijastuu N6:n kirjoittaman kielen voimakkaana rappeutumisenä. Erityisesti ongelmia aiheuttaa kirjoitetun kielen erottaminen puhutusta: N6:n tuottamassa tekstissä esiintyy runsaasti puhekielisyyttä (luvut 7.2–7.4).

N7 on asunut Ruotsissa 25 vuotta. Hän kielensä kokonaismuutos on koko ryhmän suurin, ja hänen kielensä on muuttunut suhteellisen tasaisesti sekä puhutun että kirjoitetun kielen osa-alueilla. N7 epäröi runsaasti puhuessaan, ja lisäksi hän käyttää käännöslainoja, lainoja ja koodinvaihtoa (luku 6.9.1).

N7 luottaa omaan kielitaitoonsa ja uskaltaa arvata itselleen tuntemattomien sanojen merkityksiä (luku 7.1), vaikka arvaukset eivät N3:n, N4:n ja N5:n tavoin aina mene ihan kohdalleen. Uusien sanojen taivutus tuottaa hänelle vaikeuksia (luku 7.3). Lisäksi hänen kirjoituksessaan esiintyy jonkin verran ruotsin ja puhekielen vaikutusta (luku 7.4). N7:n itse tuottama teksti on hyvin lyhyt (luku 7.4), ja virheitä esiintyisi kenties enemmän, jos N7 kirjoittaisi pidemmän tekstin. Lisäksi voidaan pohtia, kirjoittaako N7 lyhyesti nimenomaan välttääkseen virheitä.

8.3 Paluumuuttajien mahdollisia oppijatyyppejä

Luvussa 8.2 käsittelemieni informanttien osaamisprofiilien perusteella olen luonut neljä mahdollista oppijatyyppeä, joita paluumuuttajien suomenopettaja joutuu kohtaamaan. Olen nimennyt oppijatyypit siirtolaismaan kieleen ja kulttuuriin sopeutumisen perusteella nimillä osittaissäilyttäjä, tasainen sopeutuja, aktiivinen sulautuja ja potentiaalinen syrjäytyjä. Tyypit voivat mennä myös päällekkäin, ts. paluumuuttajaan voi sopia yksi tai useampi kuvaus.

Tyypit ovat sinänsä sidoksissa vain tähän tutkimukseen, että ne on määritelty tämän tutkimuksen ruotsinsuomalaisten informanttien taitojen perusteella. Jossain toisessa tutkimuksessa voi löytyä toisenlaisia oppijatyyppejä, mutta uskon kuitenkin seuraavassa esittämieni tyyppien voivan olla jossain määrin yleistettäviä sekä ruotsinsuomalaisiin paluumuuttajiin yleensä että kenties myös muihin ulkosuomalaisiin. Esitän seuraavassa

ajatukseni kustakin oppijatyypistä erityispiirteinen. Lopuksi esitän mahdollisia muita oppijatyyppejä, jotka eivät esiinny tässä tutkimuksessa.

8.3.1 Osittaissäilyttäjä

Osittaissäilyttäjä säilyttää jommankumman kielen osa-alueen, puhutun tai kirjoitetun kielen, lähellä suomensuomea. Kuitenkin toinen osa-alue voi muuttua suurestikin. Olennaista on nimenomaan suuri ero näiden kahden osa-alueen hallinnassa. Osittaissäilyttäjällä on usein harhakuva omasta kielitaidostaan: esimerkiksi hyvin puhutun suomen hallitseva kuvittelee hallitsevansa hyvin myös kirjoittamisen, sillä hän on verrannut itseään muihin ulkosuomalaisiin ja todennut säilyttäneensä kielen paremmin. Hän on harvoin joutunut tilanteeseen, jossa olisi pitänyt käyttää kirjoitettua suomea, eikä hän näin osaa edes ajatella kirjoitetun suorituksensa poikkeavan jotenkin puhutusta.

Kun osittaissäilyttäjä palaa Suomeen, hän ei ensin havaitse taitonsa epätasapainoa. Puhutun kielen säilyttäjä tuntisi todennäköisesti sopeutuvansa hyvän puhekielensä ansiosta hyvin. Kuitenkin kirjoitettu kieli, virallisten tekstien lukeminen ja laatiminen, virastossa asioiminen jne. saattaisivat tuottaa hänelle vaikeuksia.

Koska kumpikin kielen alue joutuu Suomessa väistämättä käyttöön, väärinymmärtämisen riski on alussa suuri. Kun osittaissäilyttäjä huomaa vaikeutensa, se voi johtaa negatiiviseen kokonaiskuvaan omasta kielitaidosta ja sen myötä turhautumiseen ja alemmuudentunteeseen. Opettajan tehtävä on ensisijaisesti tukea osittaissäilyttäjän uskoa kielikykyynsä, mutta auttaa häntä huomaamaan taidon epätasapaino. Osittaissäilyttäjää opetettaessa olennaista onkin muuttuneen kielen osa-alueen kehittämisen lisäksi tukea vahvaa osa-aluetta.

Uskon puheen osittaissäilyttäjiä olevan erityisesti ruotsinsuomalaisten keskuudessa, sillä läheinen yhteys Suomeen ja laajat ruotsinsuomalaisten yhteisöt edesauttavat puheen säilymistä. Tässä tutkimuksessa osittaissäilyttäjiä ovat N1, N6 (puheensäilyttäjiä) ja N3 (kirjoitetun säilyttäjä).

8.3.2 Tasainen sopeutuja

Tasainen (siirtolaismaan yhteiskuntaan) sopeutuja on niin sanottu keskivertoulkosomalainen. Tasaisen sopeutujan kieli on muuttunut suunnilleen yhtä paljon kummallakin kielen osa-alueella (puheessa ja kirjoituksessa). Muutos on ollut tasaista ja vähittäistä; hän ei ole pyrkinyt innolla säilyttämään kieltä eikä myöskään sopeutumaan täydellisesti siirtolaismaan yhteiskuntaan tai kieleen, vaan muutos on tapahtunut ajan myötä ja ikään kuin itsellään.

Tasaisen sopeutujan kielen poikkeaminen suomensuomesta riippuu monista tekijöistä. Muuttumiseen vaikuttaa kenties tärkeimpinä siirtolaismaassa asumisen kesto sekä sosiaalisten suhteiden laatu ja runsaus. Kokonaismuutos voi olla suuri tai pieni, mutta olennaista on puhutun ja kirjoitetun kielen tasaveroinen muuttuminen. Tasainen sopeutuja tiedostaa oman kielikykyensä muihin oppijatyyppeihin verrattuna hyvin, sillä koska kummassakin osa-alueessa on tapahtunut samantahtista muutosta, suuria harhakuvitelmia omasta osaamisesta ei pääse syntymään.

Tasainen sopeutuja on siinä mielessä ideaali oppijatyyppeistä opetuksen kannalta, että hänen kielenmuutoksensa syyt ja seuraukset ovat tietyllä tavalla pääteltävissä. Päätelemien perusteella myös hänen opetuksellisten tarpeidensa määrittäminen helpottuu. Pääpiirteittäin tasainen sopeutuja tarvitsee tukea sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä, jotta hän voi sopeutua tasaisesti myös Suomen yhteiskuntaan. Tasaisia sopeutujia ovat tässä tutkimuksessa N2, N5 ja N7.

8.3.3 Aktiivinen sulautuja

Aktiivinen sulautuja on pyrkinyt sulautumaan siirtolaismaan yhteiskuntaan suhteellisen nopeasti ja kokonaisvaltaisesti. Hänellä on runsaasti kontakteja valtakielen puhujiin, ja hän puhuu itse sujuvasti valtakieltä. Siirtolaismaahan muuton syynä on voinut olla jokin sosiaalinen konflikti suomen yhteiskunnan/ yhteiskunnan edustajan kanssa, ja aktiivinen sulautuja on ajatellut siirtolaismaata joka tavoin Suomea parempana vaihtoehtona muuttaessaan. Aktiivinen sulautuja on muuttanut siirtolaiseksi jo nuorena, joten hän on ollut hyvin altis ja vastaanottavainen siirtolaisuuden aiheuttamille muutoksille kiele-

sään. Aktiivinen sulautuja voi tietoisesti pyrkiä välttämään joukosta erottumista puhumalla vain siirtolaismaan kieltä (Andersson 28.4.2006). Aktiivisen sulautujan kieli on alkanut muuttua nopeassa tahdissa jommallakummalla tai molemmilla kielenkäytön osa-alueilla (puhe ja kirjoitus). Olennaista on nimenomaan muutoksen nopeus, jonka vuoksi aktiivisella sulautujalla voi olla epärealistinen käsitys omasta kielitaidostaan: koska muutos on ollut niin nopeaa, hän ei välttämättä kykene hahmottamaan sen todellista laajuutta.

Palatessaan Suomeen aktiivinen sulautuja pyrkii todennäköisesti sopeutumaan nopeasti myös Suomen yhteiskuntaan. Opetuksen kannalta tämä on hyvä asia, sillä hänellä riittää motivaatiota oppimiseen. Kuitenkin aktiivisen sulautujan epärealistinen käsitys omasta osaamisestaan voi hidastaa oppimisen tarpeen havaitsemista. Opetuksessa tärkeäksi muodostuu tämän tarpeen osoittaminen ja osaamiskäsityksen muuttaminen realistisemmaksi. Kuitenkin tärkeää on myös tukea aktiivisen sulautujan luottamusta osaamisensa, jottei hän koe huonommuuden tunnetta havaitessaan todellisen taitonsa. Tässä tutkimuksessa aktiivinen sulautuja on N4.

8.3.4 Potentiaalinen syrjäytyjä

Potentiaalinen syrjäytyjä on elänyt siirtolaismaassa sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti rajoittunutta elämää. Hänellä ei ole juurikaan ollut kontakteja valtakieleen, eikä hän osaa sitä kunnolla. Myös suomensuomeen kontaktit ovat vähäisiä: hän ei käy Suomessa eikä pidä yhteyttä sukulaisiinsa. Potentiaalinen syrjäytyjä on kontaktissa pääasiassa vain toisten ulkosuomalaisten kanssa, joten hän kuulee ja tuottaa vain kyseisessä maassa puhuttua siirtolaissuomea. Hän voi kuulua uskonnolliseen tms. minorigruppiin. Potentiaalisen syrjäytyjän puhuma suomi säilyy suhteellisen lähellä suomensuomea, sillä se ei saa (kielitaidottomuuden vuoksi) samalla tavoin vaikutteita valtakielestä kuin muiden oppijatyyppeiden kielet. Kielensisäinen rappeutuminen voi kuitenkin olla hyvinkin suurta nimenomaan kirjoitetussa kielessä, sillä potentiaalinen syrjäytyjä ei ole sen kanssa tekemisissä. Hänellä on usein myös illuusio kielensä säilymisestä, koska hänen puheensa on sujuvaa eikä siinä esiinny merkittävää valtakielen vaikutusta.

Kun potentiaalinen syrjäytyjä palaa Suomeen, vaarana on eristyneisyyden jatkuminen/paheneminen myös Suomessa, koska kyseistä minoriteettiryhmää ei välttämättä löydy Suomesta. Koska potentiaalinen syrjäytyjällä on vaikeuksia luoda sosiaalisia verkostoja, on mahdollista, että hän jää Suomeen tultuaan täysin yhteiskunnan ulkopuolelle. Vaarana on tietynlainen puolikielisyys: potentiaalinen syrjäytyjä hallitsee vain puhekielen rekisterin, mutta ei voi käyttää sitä kontaktien puuttuessa, kirjoitettua kieltä hän osaa vain lukea, ei tuottaa. Jos potentiaalinen syrjäytyjä kuitenkin kuuluu uskonnolliseen ryhmään, joka toimii myös Suomessa, ryhmä voi toiminnallaan ehkäistä paluumuuttajan syrjäytymisriskiä.

Opetuksessa tulee tukea potentiaalisen syrjäytyjän minäkuvaa ja vahvistaa hänen hallitsemiaan alueita, jotta hänen motivaationsa oppimiseen säilyy. Kun motivaatio on vakiinnutettu, voidaan alkaa kasvattaa taitoja myös puutteellisilla alueilla. Kun potentiaalinen syrjäytyjä on ylipäättään saapunut opetukseen, syrjäytymisvaara on jo sen myötä pienentynyt.

Käsitykseni mukaan potentiaalisia syrjäytyjiä on erityisesti ruotsinsuomalaisten joukossa. Ruotsissa suomalaisyhdyskunnat ovat muihin siirtolaismaihin verrattuna niin laajoja, että ruotsalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen on todella helppoa: on täysin mahdollista elää Ruotsissa 30 vuotta ilman, että osaisi edes kieltä kunnolla. Mahdollisuus on toki olemassa muissakin ulkosuomalaisissa yhteisöissä, mutta uskon sen olevan Ruotsia harvinaisempaa. Tässä tutkimuksessa potentiaalista syrjäytyjää edustaa N6.

8.3.5 Muita mahdollisia oppijatyyppejä

Andersson (28.4.2006) on ehdottanut tutkimustensa perusteella minulle oppijatyyppejä, jota kutsun tässä tutkimuksessa puristiksi. Puristi pitää omaa kielenkäyttöään muuta ryhmää parempana. Hän on jo Suomessa asuessaan ajatellut, että vaikka muut lähipiirin ihmiset puhuvat murretta, hän itse puhuu hyvää yleiskieltä. Ruotsissa asuessaan puristi on suhtautunut hyvin kielteisesti suomenkielisessä puheessa esiintyviin ruotsalaisiin sanoihin. (Andersson 28.4.2006.) Jos puristi palaa Suomeen, hänellä on todennäköisesti epärealistinen käsitys omasta kielitaidostaan. Vaikka hän ei käyttäisikään puheessaan

lainoja tai koodinvaihtoa, hänen kielensä on voinut muuttua muulla tavoin. Puristi itse ei huomaa muutosta, sillä hän kuvittelee käyttävänsä sujuvaa suomea. Opetuksessa puristin käsitystä omasta kielitaidostaan tulisi selkeyttää huonontamatta kuitenkaan hänen kielellistä itsetuntoaan. Puristin kohdalla suurin ongelma on kuitenkin se, että hän ei välttämättä koe tarvitsevänsä opetusta ja jää siten ryhmän ulkopuolelle.

Siitonen ja Outi Tuomi-Nikula (2003) ovat tutkimuksissaan havainneet saksansuomalaisen puhujatyypin, jota kutsun tässä tietoiseksi ylläpitäjäksi. Tietoinen ylläpitäjä on oivaltanut, että hänen Saksassa käyttämänsä suomi ei voi pysyä yhdenmukaisena suomen-suomen kanssa. Hän on kiinnostunut suomen kielestä ja pyrkii aktiivisesti ottamaan selvää uusista sanoista ja ilmauksista. Hän on kiinnostunut myös suomen sukujuurista, historiasta ja etymologiasta. (Mt. 339.) Tietoinen ylläpitäjä on paluumuuttajana ihanne-tapaus: hän kokee oppimisen tarpeelliseksi ja on valmis näkemään vaivaa kielensä elvyttämisessä. Tietoisella ylläpitäjällä on hyvin realistinen käsitys omasta kielestään, ja hän kykenee analysoimaan käyttämänsä suomea.

9 OPETUKSEN TAVOITTEENA NYKYSUOMEN HALLINTA

Olen tämän tutkimuksen aikaisemmissa luvuissa pyrkinyt kartoittamaan ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisten käyttämän suomen kielen ominaispiirteitä ja etäisyyttä suomensuomesta. Luvussa 6 kuvaan puhekielessä tapahtuvia muutoksia ja luvussa 7 kirjoitetun kielen muutoksia. Olen määritellyt neljä hypoteettista oppijatyyppejä tutkimuksen informanttien osaamisprofiilien perusteella luvussa 8.3. Saamieni tulosten perusteella esitän seuraavassa näkemykseni siitä, minkälainen suomen opetus tukisi parhaiten Suomeen palaavien siirtolaisten sopeutumista. Määrittelen ensin opetuksen kohderyhmän (luku 9.1), sen jälkeen pohdin opetuksen sisältöä ja opetusmenetelmiä (luku 9.2), ja lopuksi esitän ehdotelman opetuksen käytännön järjestelyistä (luku 9.3).

9.1 Kohderyhmä

Olen tutkimuksessani käsitellyt ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisten suomen taitoa. Näin ollen opetuksellinen näkemykseni koskee ensisijaisesti nimenomaan ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisia paluumuuttajia. Olen kuitenkin pyrkinyt huomioimaan myös yleisemmän näkökulman ja uskon, että ajatukseni paluumuuttajien opetuksesta voivat osoittautua hyödyllisiksi myös muita palaavia ensimmäisen polven siirtolaisia ajatellen. Esimerkiksi ensimmäisen polven saksansuomalaisten puheessa esiintyy samankaltaisia piirteitä kuin ruotsinsuomalaisten puheessa. Rakkolaisen (2002: 74–76) tutkimien kymmenen saksansuomalaisen naisen puheessa esiintyy koodinvaihtoa tai lainaamista keskimäärin 1,6 kertaa minuutissa. Lainattu tai vaihdettu sanasto kuuluu samoihin aihepiireihin kuin tämän tutkimuksen ruotsinsuomalaisten puhutun kielen muutoksen jatkumolla esiintyvä sanasto (ks. Rakkolainen 2002: 86 ja tämän tutkimuksen luku 6.7).

Jossain määrin kohderyhmään voivat sopia myös toisen polven palaavat siirtolaiset. Edellytyksenä kuitenkin on, että kohderyhmään kuuluvalla tulee olla (lähtöjään) äidinkielen kielitaju (ks. myös luku 7.3.5), sillä toisen kielen oppijoiden kielenprosessointi on erilaista. Toisen polven siirtolaisen suomi on yleensä niin erilainen kuin ensimmäisen polven siirtolaisen, että hänen mahdollisuuksiaan hyötyä ideoimastani opetuksesta tulee tarkkaan analysoida yksilökohtaisesti.

Kolmannen polven palaavat siirtolaiset eivät yleisesti ottaen kuulu kohderyhmääni. Heidän puhumaansa suomeen on jo vaikuttanut niin moni tekijä, ettei sitä voi rinnastaa ensimmäisen polven siirtolaisten kieleen. Heillä harvoin on äidinkielen kielitajua, joten käsitykseni mukaan heitä tulee opettaa suomi toisena kielenä -ryhmissä.

9.2 Sisällöstä ja opetusmenetelmistä

Käsitykseni mukaan puhuja ei yleensä juurikaan analysoi tuotostaan, kun hän puhuu äidinkieltään (toisen kielen oppija sen sijaan tekee niin), mutta kielitajunsa ansiosta hänellä on kuitenkin analyysiin tarvittavat edellytykset (ks. myös luku 4.3). Tarpeen vaatiessa, esimerkiksi tilanteessa, jossa tulee taivuttaa tuntematon sana monikon inessiivissä, keskiverto äidinkieltään puhuva kykenee luomaan taivutusmuodon hakemalla muististaan tietyt tiedot ja mallit. Siirtolaismaassa asuva ulkosuomalainen joutuu harvoin tällaiseen tilanteeseen. Hän ei käytä kieltä samalla tavoin uusissa tilanteissa kuin suomensuomalainen; hän ei myöskään rakenna ilmaisujaan samalla tavoin ”analyttisesti” kuin toisen kielen oppija. Näin kielen läpinäkyvyys muuttuu ajan myötä, ja ulkosuomalainen ei enää hahmota rakenteita suomensuomalaisen tavoin. Kielen käyttäminen uusissa tilanteissa vaikeutuu rakenteiden muuttuessa (tajunnassa) läpinäkymättömiksi.

Opetuksellinen näkemykseni perustuu idealle kielen muuttamisesta jälleen läpinäkyväksi. Toisen kielen opetuksessa kieli rakennetaan yleensä pala palalta kohti kokonaisuutta (ks. luku 1.4). Paluumuuttajien opetuksessa lähtökohta voisi olla nimenomaan päinvastainen: kielen pitää muuttua puhujan tajunnassa läpinäkymättömästä kokonaisuudesta yhdistelmäksi loogisia operaatioita. Opettajan tehtäväksi jää oppijatyyppien perusteella eriyttää opetusta siten, että opetuksen osa-alueet painottuvat eri tavoin kunkin oppijatyyppin tarpeen mukaan.

Suunnittelemani opetuksen tarkoituksena on palauttaa/kehittää paluumuuttajan käyttämä suomi samalle tasolle kuin Suomessa peruskoulun päättävillä nuorilla. Tavoiteltava keskimääräinen taitotaso vastaa peruskoulun päättöarvioinnin kriteerejä arvosanalle 8 (liite 6, POPS 2004). Tavoiteltavassa taidossa on kolme keskeistä elementtiä:

- 1) vuorovaikutustaitojen kehittyminen
- 2) tekstien tulkitsemisen ja hyödyntämisen taito
- 3) tekstien tuottamisen ja tuotettujen tekstien hyödyntämisen taito

Näiden taitojen kehittäminen on keskeisenä ajatuksenani, kun pohdin seuraavassa yksityiskohtaisemmin paluumuuttajien suomen opetuksen kehystä. Saamieni tutkimustulosten perusteella jaan opetuksen olennaisen sisällön neljään pääosaan, jotka ovat sanastontuntemus (9.2.1), kielioppi (9.2.2), kielen rekisterit (9.2.3) ja oma ilmaisu (9.2.4). Käsittelen jokaisessa osiossa myös jonkin käytännön idean, jonka avulla oppimista voi tukea.

9.2.1 Sanastontuntemuksen kehittäminen

Yksi opetuksen tärkeimmistä sisällöistä on sanastontuntemuksen kehittäminen. Tutkimustulokseni osoittavat, että ruotsinsuomen sanasto ei ole ajantasainen suomensuomen sanaston kanssa. Nykysuomalaisessa yhteiskunnassa käytetään sellaisia uudissanoja (ks. luku 7.1), jotka ovat tulleet kieleen vasta potentiaalisten oppijoihini muutettua Suomesta siirtolaisiksi. Samanlaisia tuloksia on saanut myös Rakkolainen (2002: 86) analysoidessaan ensimmäisen polven saksansuomalaisten puhetta. Monet uudissanat ovat kuitenkin hyvinkin runsaassa käytössä, joten niiden merkitystä ja käyttöä on ehdotonta opetella paluumuuton tapahduttua.

Myös puhekielen aineistoni paljastaa sanastollisia aukkoja. Ongelmallisen sanaston aihepiirit kattavat lähes koko arkielämän käsitteistön, kuten olen luvussa 6.7 esittänyt. Poikkeava sanasto liittyy usein sellaisiin ilmiöihin ja asioihin, joiden kanssa siirtolainen on joutunut tekemisiin vasta siirtolaismaassaan, mutta poikkeavuutta esiintyy myös aihepiireissä, joiden sanasto on kyllä Suomessa opittu, mutta jotka ovat keskeisellä sijalla elämässä siirtolaismaassa. Olen löytänyt poikkeavaa sanastoa seuraavista aihepiireistä (tarkemmin luvussa 6.7):

1. koulutus ja työelämä
2. harrastukset ja vapaa-aika
3. yhteiskunta

4. perinteet ja ruokakulttuuri
5. kansallisuus, kieli ja valtio
6. ihmiset
7. luonto ja ajan kulku
8. abstraktitarkoitteiset sanat

Siitonen (2005a: 361–362) painottaa lukemisen merkitystä kielen oppimisessa ja kokonaisvaltaisen taidon parantamisessa. Näkemykseni mukaan lukeminen on paras tapa omaksua uutta sanastoa ja elvyttää vanhaa, jo unohtunutta sanastoa. Paluumuuttajien opetuksessa tulisi käyttää runsaasti tekstimateriaalia, joka vaikeutuisi asteittain ja mahdollisuuksien mukaan yksittäisten oppijoiden tarpeiden mukaan. Erilaiset luetun ymmärtämisen tehtävät, tiivistelmät, aineistopohjaiset esseet ja esitykset tukevat sanaston elvyttämistä. Motivaation kannalta olennaista on materiaalin ajankohtaisuus sekä yhteiskunnassa että oppijoiden omassa elämäntilanteessa. Lisäksi materiaalin tulee käsittää kaikkia kirjallisuuden lajeja eikä yksinomaan asiaproosaa, jotta tekstien tulkitsemisen ja hyödyntämisen taito voi kehittyä halutulla tavalla.

9.2.2 Kielioppi

Olen tutkimuksessani havainnut ruotsinsuomalaisilla kieliopillisia poikkeuksia morfologiassa, syntaksissa ja oikeinkirjoituksessa. Paluumuuttajan käyttämän suomen kielioppia on kehitettävä systemaattisesti, jotta hänen kykynsä tuottaa ja ymmärtää tekstejä saavuttaa suomensuomalaisen puhujan tason.

Aineistossa esiintyy morfologisia piirteitä, jotka antavat viitteitä mahdollisista morfologisista vaikeuksista. Ongelmia aiheuttavat taivutusparadigmat, ja ne ilmenevät erityisesti uusien sanojen taivutuksen yhteydessä. Lisäksi sanan vartalon erottaminen taivutuspäätteestä aiheuttaa ongelmia. Paluumuuttajien suomen opetuksessa on hyvä käsitellä suomen morfologian peruseriaatteita, sillä monet tällaiset perustiedot ovat unohtuneet siirtolaismaassa. Sanan vartalon, päätteiden, liitteiden ja tunnuksien erottamista ja tunnistamista pidän keskeisenä harjoituksena. Lisäksi paluumuuttaja voi hyötyä toisen kielen oppijoille suunnatusta materiaalista, jossa sanat ryhmitellään eri taivutustyyppi-

hin. Tämä voi tuoda selkeyttä paluumuuttajan käsitykseen omasta kielestään ja sen ilmiöistä.

Morfologian lisäksi myös syntaksi kuuluu paluumuuttajien opetuksen keskeiseen kielioppiin. Olen tutkimuksessani havainnut ongelmia lauserakenteissa ja niiden hahmottamisessa. Usein ulkosuomeen vaikuttaa valtakielen rakenteet ja konventiot, ja vaikka valtakielen lauserakenteita ei suoraan lainattaisikaan ulkosuomeen, aiheuttavat ne kuitenkin helposti hahmottamisen ongelmia sekä luettaessa että kirjoitettaessa. Paluumuuttajille on aluksi hyvä kerrata/opettaa suomen peruslausetyypit, jotka toimivat kielen selkeyttäjinä. Kun hahmottaminen on helpottunut, lauseiden muodostamista ja muokkaamista tulee systemaattisesti harjoitella.

Tutkimuksessani esiintyy poikkeuksia myös oikeinkirjoituksessa. Paluumuuttajien opetukseen voi sisältyä opetusta, joka käsittelee yksinomaan oikeinkirjoitusta, sen sääntöjä ja harjoitusta. Oppimismotivaation kannalta on mielestäni kuitenkin parempi, jos oikeinkirjoitusta käsitellään tekstin tuottamisen tms. yhteydessä, ettei se jää kokonaisuudesta irralliseksi. Oppijoiden tekemät kirjoitusvirheet tulee systemaattisesti korjata, jotta he itse harjaantuisivat hahmottamaan oikeinkirjoituksen sääntöjä ja huomioimaan niitä teksteissään. Omien (suomi toisena kielenä -) opetuskokemusteni perusteella erittäin tehokas (ja mielekäs) kielioppiharjoitus on toisen oppijan tekstin korjaaminen ja korjausten perustelu sääntöjen avulla.

9.2.3 Kielen rekisterit

Saamieni tulosten perusteella suurin ongelma kielen rekisterien hallinnassa ulkosuomalaisilla on se, että siirtolaissuomessa eri rekistereitä tarvitaan hyvin vähän. Siirtolaismaassa käytetään pääasiallisesti puhuttua suomea epämuodollisessa tilanteessa. Paluumuuttajan käsitystä eri rekistereistä on opetuksessa tuettava, jotta hän kykenee monipuoliseen itseilmaisuun ja vuorovaikutukseen.

Ensisijaisen tärkeää on tehdä oppijalle selväksi puhekielen ja kirjoitetun kielen ero. Puhekieliset ilmaukset oppijan tuottamassa tekstissä pitää ehdottomasti korjata siten, että oppija ymmärtää, mitä on korjattu ja miksi. Opetuksessa voidaan harjoitella kirjoitetun

kielen muuntamista puhekielille ja toisinpäin, mutta pidän erittäin tärkeänä myös teoreettista opetusta eroista ja käyttötilanteista.

Kun puhekielen ja kirjoitetun kielen ero on selvitetty, voidaan opetuksessa käsitellä muitakin kielen rekistereitä. Tärkeää on eritoten formaalien ja epäformaalien tilanteiden kielen hahmottaminen ja ymmärtäminen.

9.2.4 Oman ilmaisun kehittäminen

Koska siirtolaismaassa suomen käyttö on rajoittunut vain tiettyihin tilanteisiin, paluumuuttajan suomen ilmaisuvarat ovat usein jossain määrin heikentyneet ja riittämättömät suomalaiseseen yhteiskuntaan. Paluumuuttajan ilmaisutaidon kehittäminen ei ole irrallaan edellä käsittelemistäni opetuksen alueista, mutta näkemykseni mukaan siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Opetuksessa on rohkaistava paluumuuttajaa ilmaisemaan itseään sekä suullisesti että kirjallisesti. Myöskään vuorovaikutustaitoja ei pidä unohtaa: ryhmässä keskusteleminen, kuunteleminen ja argumentointi ovat myös tärkeitä taitoja paluumuuttajille.

Sanastontuntemuksen kasvun (luvussa 9.2.1) myötä on tärkeää, että opetuksessa myös tuetaan uudistuneen sanavaraston käyttöä. Oppijoille tulee järjestää tilaisuuksia ja mahdollisuuksia, joissa he ilmaisevat itseään sekä kirjallisesti että suullisesti, sekä yksin että ryhmässä. Oman kokemukseni perusteella pidän hyvänä esimerkiksi erilaisia dialogiharjoituksia, joissa harjoitellaan tavallista, arjessa esiintyvää tilannetta opitun sanaston ja käsitteistön avulla.

Omaan ilmaisuun liittyy olennaisesti myös itsearvioinnin kyky. Olen luvussa 8.3 esittänyt neljä mahdollista paluumuuttajatyyppeä, joista lähes jokaisella tyypillä saattaa esiintyä harhakuvitelmia omasta kielitaidostaan. Oppijan itsearvioinnin taitoa tulee kehittää opetuksen alusta lähtien, jotta hän oppii realistisesti huomioimaan kielensä puutteet ja todelliset taitonsa. Hedelmällisen itsearvioinnin avulla paluumuuttaja pystyy edelleen kehittämään osaamistaan ja arvostamaan omia saavutuksiaan.

9.3 Käytännön järjestelyt

Paluumuuttajille tarkoitettua suomen opetusta ei vielä tällä hetkellä järjestetä. Puhuttu kieli elpyy todennäköisesti jatkuvan syötöksen ansiosta vähitellen, mutta opetus luonnollisesti tukisi ja nopeuttaisi elpymistä. Opetuksen tarvetta tukee myös se, että kirjoitettu kieli ei välttämättä pääse elpymään, jollei elpymistä tueta harjoittelun avulla. Ne palaajat, jotka haluavat parantaa suomen taitoaan, sijoittuvat tällä hetkellä joko suomalaisena kielenä -ryhmiin tai kenties äidinkielisten ryhmiin. Kuten olen jo tutkimukseni alussa (luku 1.1) todennut, paluumuuttaja kokee ongelmia kummassakin ryhmässä. Näin ollen olisi ideaalinen tilanne, jos paluumuuttajia varten perustettaisiin omia opetusryhmiä.

Jos paluumuuttajaa kuitenkin opetetaan toisen kielen tai äidinkielen ryhmässä, opetuksessa tulee huomioida hänen erityistarpeensa. Opetus ei voi mielestäni myöskään olla samalla tavoin suorituspainotteista kuin toisen kielen opetus. Ajatukseni mukaan paluumuuttajien kurssilla ei annettaisi arvosanoja, ainoastaan osallistumistodistus opiskelusta tuntimäärästä. Osallistumistodistuksesta olisi mahdollista hyötyä työnhaussa ja sitä kautta yhteiskuntaan sopeutumisessa.

Paluumuuttajan tarve suomen opetukseen on suurimmillaan silloin, kun hän saapuu maahan. Koska paluumuutto kokonaisuutena on harvoin sidoksissa tiettyyn ajankohtaan vuodessa, opetusryhmien tulisi olla sillä tavoin avoimia ja joustavia, että niihin voi tulla mukaan periaatteessa koska tahansa. Ideani mukaan paluumuuttajien kurssi olisi sillä tavalla jatkuva, että tietyt opetuksen teemat toistuisivat aina määräajoin ja opiskelijat voisivat itse opettajan avulla suunnitella, mitkä kielen osa-alueet ovat heille yksilöinä tärkeimpiä ja mihin he osallistuvat. Tärkeimpien osa-alueiden määrittelyssä toimivat hyvänä apuna luvussa 8.3 esittämäni oppijaprofiilit. Näin paluumuuttaja voisi tulla kurssille heti Suomeen tullessaan ja opiskella niin kauan kuin itse tuntee sen tarpeelliseksi ja mielekkääksi. Suomen kurssi voisi toimia osana kotouttamissuunnitelmaa²⁸ ja siten parhaimmillaan myös henkisenä tukena, sillä monella paluumuuttajalla sosiaaliset kontaktit jäävät siirtolaismaahan.

²⁸ Paluumuuttajalle olisi hyvä luoda maahanmuuttajien tavoin henkilökohtainen kotouttamissuunnitelma työvoimatoimistossa.

10 LOPUKSI

Ensimmäisen polven ruotsinsuomalaisten käyttämä suomi poikkeaa monin tavoin suomensuomesta ja saattaa aiheuttaa ongelmia Suomeen palaaville ruotsinsuomalaisille. Puheen sujuvuus kärsii, ja ilmaukset korvautuvat usein käännöslainoilla, suorilla lainoilla tai koodinvaihdolla. Muutoksen kohteena on eritoten sanasto, kuten N3 sen esittää:

tulee/ sanoja/ kiäli... kiälisanoi tulee semmossii/ mitä me/ täällä/ puhutaa suomalaiset keskenää/ tulee semmossii ruotsalaisii sanoja/ sekotettaa niitä...// ni ei kaikkia jo enää tiädä/ sen kuvittelee vaa pistää sin iin perrää ja kuvittelee et mä puhu suamee// (N3P)
(ks. luku 6.9.2, esimerkki 80)

Puheessa esiintyy sanastollisten poikkeamien lisäksi myös muita poikkeamia. Valtakieli vaikuttaa joihinkin kieliopillisiin rakenteisiin, mutta myös suomensuomi vaikuttaa tavallaan: esimerkiksi jotkut uudismuodosteet voivat olla seurausta jossain yhteydessä kuullusta suomensuomen sanasta, joka yhdistyy kontaminaation kautta toiseen sanaan (esim. *hieromaterapeutti*, ks. luku 6.9.2, esimerkki 81).

Myös kirjoitettu kieli muuttuu siirtolaismaassa, sillä sitä ei juurikaan käytetä. Kirjoitettu kieli alkaa rappeutua sisäisesti ja siihen vaikuttaa myös ruotsinsuomen puhuttu muoto. Suomeen palaavilla ruotsinsuomalaisilla kirjoitetun kielen erottaminen puhutusta voi tuottaa vaikeuksia.

Tämän tutkimuksen informantit opiskelevat suomenkielisessä oppilaitoksessa, ja he suhtautuvat suomeen positiivisesti. Tuleekin ottaa huomioon se, että heidän suomentaitonsa on todennäköisesti parempi kuin keskivertoruotsinsuomalaisella. Jos informantit käyttäisivät suomea harvemmin, todennäköisesti myös poikkeamien (suomensuomesta) määrä olisi suurempi ja kielen muutosta tulisi kenties kuvata toisin kuin olen tässä tutkimuksessa tehnyt.

Mahdollisia jatkotutkimuksia varten olennaista olisi laajentaa informanttiryhmää. Ruotsinsuomalaisista informanteista tulisi saada kattavampi otos. Tässä tutkimuksessa informanteina on vain naisia, ja olisi mielenkiintoista tutkia, esiintyykö miesten ja naisten kielentaitamisen välillä eroja samalla tavoin kuin Suomen peruskoululaisilla esiintyy (ks. luku 7.4 ja Leino 2003). Tämän tutkimuksen informanteilla on myös oletettavasti keskimääräistä parempi suomentaito heidän saamansa opetuksen vuoksi. Olisikin olen-

naista tutkia myös sellaisten informanttien kieltä, jotka eivät ole mukana aikuiskoulutuksessa eivätkä nimenomaisesti opiskele suomen kielellä. Informantteja tulisi saada lisää myös muista siirtolaisryhmistä kuin ruotsinsuomalaisista. Jos tämän tutkimuksen aineiston perusteella löytyneitä oppijatyyppisiä halutaan käyttää suunniteltaessa opetusta muille kuin ruotsinsuomalaisille palaaville ensimmäisen polven siirtolaisille, pitäisi myös heidän suomentaitoaan testata samantyyppisin menetelmin, joita olen tässä tutkimuksessa käyttänyt.

Olen hahmotellut tässä tutkimuksessa paluumuuttajille suunnattua opetusta. Palaaville siirtolaisille tulee luoda oma opetusryhmänsä, sillä heidän tarpeensa eroavat hyvinkin merkittävästi oppijoiden ja suomensuomalaisten tarpeista. Suunnitelmani ovat tosin vasta alkua: on täysin eri asia kehittää, markkinoida ja toteuttaa esittämäni kaltainen opetus kuin tehdä suunnitelmia ja luoda visioita. Siihen vaaditaan laajempia tutkimuksia ja yksiselitteisemmin yleistettävissä olevia tutkimustuloksia. Hahmotelmani voi kuitenkin parhaimmillaan toimia lähtökohtana ideoinnissa ja kimmokkeena opetuksen tarpeen havaitsemiseen.

Paluumuuttaja on usein väliinputoamisvaarassa. Vaikka hän on voinut asua siirtolaismaassa hyvinkin kauan, käytännössä hänen oletetaan silti olevan kielitaidoltaan suomensuomalaisten tasolla heti hänen palattuaan Suomeen. Paluumuuttaja on suomensa kanssa sillä hetkellä hyvin yksin: hän voi kokea suuriakin kielellisiä ongelmia, mutta apua niihin ei ole tarjolla opetuksen puuttuessa. Kielelliset vaikeudet voivat ääritapauksissa johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen.

Siirtolaisten kieli muuttuu yksilöllisesti. Toisilla muutos on nopeaa ja kokonaisvaltaista, toiset ovat muutoksille vähemmän alttiita. Tässä tutkimuksessa on noussut esille neljä mahdollista paluumuuttajatyyppejä: osittaissäilyttäjä, tasainen sopeutuja, aktiivinen sulautuja ja potentiaalinen syrjäytyjä. Paluumuuttajat tulee huomioida opetuksessa yksilöinä, ja opetuksen tulee olla suunnattu heidän tarpeitaan varten; toisen kieli elpyy nopeasti, eikä hän tarvitse opetusta kauaa, mutta toinen vastaavasti vaatii pitkäkestoista kielellistä tukea sopeutuakseen Suomen yhteiskuntaan. Suunnittelemani opetus pyrkii joustavuudellaan ottamaan huomioon yksilöiden erilaiset tarpeet. Toteutuessaan se voi edesauttaa paluumuuttajien sopeutumista ja vähentää syrjäytymisen riskiä. Kun paluumuuttajan luottamus omaan kielitaitoonsa kasvaa, se tukee myös hänen itsetuntoaan ja käsitystä itsestään ihmisenä.

LÄHTEET

- Altenberg, Evelyn P. 1991: Assessing First Language Vulnerability to Attrition. *First Language Attrition*, s. 189–206.
- Andersson, Paula 28.4.2006: Keskustelu Paula Anderssonin kanssa.
- Andersson, Paula – Kangassalo, Raija 2003: Suomi ja meänkieli Ruotsissa. *Monena suomi maailmalla*, s. 30–163.
- Auer, Peter 1995: The Pragmatics of code-switching: a Sequential Approach. *One Speaker, Two Languages*, s. 115–135.
- 1998: Introduction. Bilingual Conversation Revisited. *Code-Switching in Conversation*, s. 1–24.
- Bachman, Lyle F. 1990: *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford University Press, Oxford.
- Code-Switching in Conversation: Language, interaction and identity*. Toim. Peter Auer. Routledge, London. 1998.
- de Smit, Merlin 2004: Ruotsin ja suomen kielten kontakteista vanhemmassa kirjakielessä. Julkaisematon esitelmä, RTT 2004.
- Dufva, Hannele 1992: *Slipshod Utterances: A Study of Mislanguange*. Studia philologica jyvaskyläensia 26. University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Ehrnebo, Paula 1995a: Ruotsin yhteiskuntaa kuvaavat käsitteet Suomen lehdistössä. *Kieliviesti* 3/1995, s. 13–14.
- 1995b: Ruotsinsuomalainen kielenhuolto. *Kieliviesti* 4/1995, s. 4–9.
- 1996: Ruotsinsuomi ja sen terminologian kehittyminen. *Vieraan ymmärtäminen*, s. 165–173.
- 2003: Johdanto. *Kieliviesti* 3/2003, s. 3.
- Finnarnas historia i Sverige 3. Tiden efter 1945*. Toim. Jarmo Lainio. Finska Historiska Samfundet, Helsinki / Nordiska museet, Stockholm. 1996.
- First Language Attrition*. Toim. Herbert W. Seliger –Robert M. Vago. Cambridge University Press, Cambridge. 1991.
- Franceschini, Rita 1998: Code-Switching and the Notion of Code in Linguistics: Proposal for a Dual Focus Model. *Code-Switching in Conversation*, s. 51–75.
- Geber, Erik 1995: Suomi lähtökielten näkökulmasta. *Suomi toisena kielenä. Maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta*. Toim. Nina Rekola. Opetushallitus, Helsinki, s. 56–70.

- Grosjean, Francois 1982: *Life With Two Languages: an Introduction to Bilingualism*. Harward University Press, Cambridge, Mass.
- Grönholm, Maija 1988: *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Gumperz, John J. 1982: *Discourse Strategies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hakulinen, Lauri 1969: *Suomen sanaston käänöslainoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 293, Helsinki.
- Halmari, Helena 1998: Funcional Diffrences Between Finnish-English and English-Finnish Intrasentential Code-Switching: Is there an Explanation? *Papers from the 16th Scandinavian Conference of Linguistics. Turku/Åbo November 14–16, 1996*. Toim. Timo Haukioja. Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 60, Turku, s. 53–165.
- Heikkinen, Merja-Liisa 2004: Tiimit ja tuumia niistä – ruotsinsuomalaiset juttelevat. Julkaisematon esitelmä, RTT 2004.
- Hirvonen, Pekka 1998: The Finnish-American Language Shift. *Language Contact, Variation and Change*, s. 136–150.
- Hymes, D.H. 1972: On Communicative Competence. *Sociolinguistics*, s. 269–293.
- Häkkinen, Kaisa 2003: Suomen kielen ruotsalaiset lainat: tuloksia, ongelmia, mahdollisuuksia. *Kieli tienhaarassa. Juhlakirja Maija Grönholmin 60-vuotispäivän kunniaksi 23.9.2003*. Toim. Michaela Pörn – Anita Åstrand. Åbo Akademis förlag, Åbo, s. 44–57.
- ISK= *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Toim. Auli Hakulinen – Maria Vilkuna – Riitta Korhonen – Vesa Koivisto – Tarja Riitta Heinonen – Irja Alho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 2004.
- Janulf, Pirjo 1998: *Kommer finskan i Sverige att fortleva? En studie av språkkunskaper och språkanvändning hos andragenerationens sverigefinnar i Botkyrka och hos finlandssvenskar i Åbo*. Acta Universitatis Stocholmiensis, Studia Fennica Stockholmiensia 7. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Jönsson-Korhola, Hannele 1989: *Amerikansuomen kaasussyntaksin erityispiirteitä*. Lisensiaatintyö. Åbo Akademi.
- 2003: Pajalasta Prispänee. Johdantoa moniin suomiin. *Monena suomi maailmalla*, s. 9–29.

- Kieli ja sen kieliopit: opetuksen suuntaviivoja.* Auli Hakulinen – Anneli Kauppinen – Matti Leiwo – Heikki Paunonen – Anneli Räikkälä – Pauli Saukkonen – Valma Yli-Vakkuri – Jan-Ola Östman – Irja Alho. Opetusministeriö, Helsinki. 1996.
- Kieliviesti.* Ruotsinsuomalainen kielenhuollon tiedotuslehti. Ruotsinsuomalainen kielilautakunta – Sverigefinska språknämnden, Tukholma.
- Kokko, Ossi 1998: Loss and Maintenance of Linguistic Features in Language Attrition. *Language Contact, Variation and Change*, s. 151–172.
- Korkiasaari, Jouni 1989: *Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään.* Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni – Tarkiainen, Kari 2000: *Suomalaiset Ruotsissa.* Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Kotimaana suomen kieli.* Näkökulmia suomen kielen säilymiseen ja kehittymiseen ulkomailla. Toim. Maila Eichhorn –Anne Helttunen. Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki. 2003.
- Kovács, Magdolna 2001: *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian.* Åbo Akademis förlag, Åbo.
- 2002: ”Ku on kerran kieli tehty, niin se pitäs säilyttää”.
Väitöksenalkajaisesityelmä Åbo Akademiassa 20. joulukuuta 2001. *Virittäjä* 105, s. 241–246.
- Kuusela, Anna TS 29.11.2004: Tutkija Lotta Weckström: Ruotsinsuomalaisten identiteetti ei riipu suomen kielen taidosta. TS, s. 11.
- Lainio, Jarmo 1989: *Spoken Finnish in urban Sweden.* Uppsala University, Uppsala.
- 1995a: Ruotsinsuomesta ja sen muutoksista. *Kieliviesti* 1/1995, s. 4–11.
- 1995b: Ruotsinsuomesta ja sen muutoksista II. *Kieliviesti* 2/1995, s. 3–11.
- 1996a: Finskans ställning in Sverige och dess betydelse för sverigefinnarna. *Finnarnas historia i Sverige* 3, s. 255–310.
- 1996b: Foneemin lainautumisen vaiheista: /d/ ja muut soinnilliset klusiilit Suomessa ja Ruotsissa puhutussa suomessa. *Vieraan ymmärtäminen*, s. 120–144.
- 9.3.2006: Sähköpostikeskustelu Jarmo Lainion kanssa.
- Lambert, W.E. 1972: A Social Psychology of Bilingualism. *Sociolinguistics*, s. 336–349.

Language Contact, Variation and Change. Studies in Language 32.

Toim. Jussi Niemi –Terese Odlin –Janne Heikkinen. University of Joensuu, Faculty of Humanities, Joensuu. 1998.

Lauttamus, Timo 1990: *Code-Switching and Borrowing in the English of Finnish Americans in an Interview Setting*. Kielitieteellisiä tutkimuksia 20. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Joensuu.

——— 1992: Lainaaminen ja koodinvaihto: havaintoja amerikansuomalaisten kielistä. *Virittäjä* 96, s. 3–16.

Leino, Pentti 2003: Äidinkieli. *Oppi osaamiseksi – tieto tulokseksi. Ylioppilastutkinnon 150-vuotisjuhlaseminaari*. Toim. Aatos Lahtinen –Lea Houtsonen. Ylioppilastutkintolautakunta, Helsinki, s. 85–96.

Lähdemäki Eeva 1995: *Mikä meni pieleen? Ruotsinkielisten virheet suomen ainekirjoituksessa*. Fennistica 11. Åbo Akademi, Finska Institutionen, Åbo.

Mantila, Harri 2003: Äidinkieli, kansalliskieli ja lingua franca. *Kotimaana suomen kieli*, s. 9–14.

Martin, Maisa 1995: *The Map and the Rope. Finnish Nominal Inflection as a Learning Target*. *Studia philologica jyvaskyläensia*. University of Jyväskylä, Jyväskylä.

——— 2002: Koodinvaihdosta kielenvaihtoon? *Virittäjä* 105, s. 292–300.

——— 6.4.2004: sähköpostikeskustelu Maisa Martinin kanssa.

Metsä-Heikkilä, Kaija 1980: Ylioppilasaineiden sijavirheistä. *Virittäjä* 84, s. 389–393.

——— 1981: Ylioppilasaineiden sijavirheistä (Jatkoa vuoden 1980 4. vihkoon). *Virittäjä* 85, s. 95–98.

Milroy, Lesley – Muysken, Pieter 1995: Introduction. *Code-Switching and Bilingualism Research. One Speaker, Two Languages*, s. 1–14.

Monena suomi maailmalla: suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä. Tietolipas 190. Toim. Hannele Jönsson-Korhola – Anna-Riitta Lindgren. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 2003.

Muhonen, Anu 2004: Nuoret ja kielet – suomi kansainvälistyvässä viestinnässä. Julkaisematon esitelmä, RTT 2004.

Myers-Scotton, Carol 1993: *Duelling Languages: Grammatical Structure in Code-Switching*. Clarendon Press, Oxford.

——— 1995: A Lexically Based Model on Code-Switching. *One Speaker, Two Languages*, s. 233–256.

NS= Nykysuomen sanakirja I–V. 15.Painos. WSOY, Porvoo – Helsinki.

- One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching.*
Toim. Lesley Milroy –Pieter Muysken. Cambridge University Press,
Cambridge. 1995.
- Pelkonen, Juhamatti 28.4.2006: Puhelinkeskustelu Juhamatti Pelkosen kanssa.
- Pesonen, Sari 2004: Ruotsinsuomalaisen lehtikielen ominaispiirteitä. Julkaisematon
esitelmä, RTT 2004.
- Poplack, Shana 1980: Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish y termino en español:
Toward a Typology of Code-Switching. *Linguistics 18*. Mouton Publishers,
The Hague, s. 581–618.
- Poplack, Shana – Meechan, Marjory 1995: Patterns of Language Mixture: Nominal
Structure in Wolof-French and Fongbe-French Bilingual Discourse. *One
Speaker, Two Languages*, s.199–232.
- Poplack ym. 1987 = Poplack, Shana – Wheeler, Susan – Westwood, Anneli:
Distinguishing Language Contact Phenomena: Evidence From Finnish-
English Bilingualism. *The Nordic Languages and Modern Linguistics 6.
Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General
Linguistics in Helsinki, August 18–22, 1986*. Toim. Pirkko Lilius – Mirja
Saari. Helsinki University Press, Helsinki, s. 33–56.
- POPS 2004= *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: Oppivelvollisille
tarkoitettun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, perusopetuksen
valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet, lisäopetuksen
opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki, Opetushallitus.
- PS= *Suomen kielen Perussanakirja I–III*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Valtion
painatuskeskus, Helsinki 1990–1994.
- Rakkolainen, Satu 2002: *Koodinvaihto ja lainaaminen kymmenen saksansuomalaisen
puheessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Turun Yliopiston
Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turku.
- Reinans, Sven Alur 1996: Den finländska befolkningen i Sverige – en statistisk-
demografisk beskrivning. *Finnarnas historia i Sverige 3*, s. 63–105.
- Riionheimo, Helka 1998: Morphological Attrition and Interference in Language
Contact: Sketching a Framework. *Language Contact, Variation and Change*,
s. 246–268.
- Roiha, Juhani TS 25.4.2004: Ratkaisun vuosi: Suomen kielen aseman paraneminen
Ruotsissa uuden komitean varassa. TS, s. 8.

- Roiha, Juhani TS 12.6.2004: Ruotsinsuomalaiset vammaiset saivat oman apuvälinesanaston. TS, s. 12.
- TS 17.2.2005: Yksityisten vapaakoulujen väki huolissaan: Ruotsi keskustelee koulusta mutta edelleen asian vierestä. TS, s. 29.
- TS 26.3.2005: Kuuntelijoita Ruotsissa lähes puoli miljoonaa: Sisuradio pitänyt yllä suomenkielistä keskustelua jo neljä vuosikymmentä. TS, s. 12.
- TS 23.5.2005: Suomen kielen hallintoalue Mälارينlaakson neljään lääniin. TS, s. 12.
- Romaine, Suzanne 1988: *Pidgin & Creole Languages*. Longman Linguistics Library. Longman Group UK Ltd, London.
- 1989: *Bilingualism*. Language in Society 13. Basil Blackwell Ltd, Oxford.
- Romaine, Suzanne 1994: *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford University Press, Oxford.
- RTT 2004= Ruotsinsuomalainen tutkimus tänään – Ruotsinsuomalaisten kieli- ja kirjallisuustutkijoiden haasteet ja tavoitteet uuden vähemmistöpolitiikan aikana. Seminaari Espoon Hanasaassa 2.–3.4.2004.
- Rūķe-Draviņa, Velta 1969: *Språk i kontakt*. Aldusserien 263. Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm.
- Sahlman-Karlsson, Siiri 1995: -is-loppuisista sanoista. *Kieliviesti* 2/1995, s.16–20.
- Seliger, Herbert W. – Vago, Robert M. 1991: The Study of First Language Attrition: An Overview. *First Language Attrition*, s. 3–15.
- Sharwood Smith, Michael 1994: *Second Language Learning: Theoretical Foundations*. Applied Linguistics and Language Study. Longman Publishing, London.
- Siitonen, Kirsti 1999: *Agenttia etsimässä. U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana*. Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 63, Turku.
- 2003: Älä menetä kerran oppimaasi. *Kotimaana suomen kieli*, s. 15–24.
- 2005a: Kaksikielinen suomenpuhuja akateemisena oppijana. *Lihkkun lehkos! Beiträge zur Finnougristik aus Anlass des sechzigsten Geburtstages von Hans-Herman Barthens*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 65. Toim. Cornelius Hasselblatt –Eino Koponen –Anna Widmer. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, s. 359–375.

- Siitonen, Kirsti 2005b: Siirtolainen tunnistamassa uudissanoja. *Hyvä kello kauas kuuluu – Eine gute Glocke ist weit zu hören*. Finnisch-Ugrische Mitteilungen, Band 28/29. Toim. Gerson Klumpp – Johanna Laakso – Elena Skribnik – Anna Widmer. Helmut Buske Verlag, Hamburg, s. 347–362.
- Siitonen, Kirsti ja Tuomi-Nikula, Outi 2003: Suomi saksankielisissä maissa. *Monena suomi maailmalla*, s. 310–362.
- Sociolinguistics. Selected Readings*. Penguin Modern Linguistics Readings. Toim. J.B. Pride – Janet Holmes. General Editor David Chrystal. Penguin Education, Harmondsworth. 1972.
- SSSK 2001: *Suuri sivistyssanakirja*. Toim. Timo Nurmi – Ilkka Rekiaro – Päivi Rekiaro – Timo Sorjanen. Jyväskylä – Helsinki, Gummerrus.
- Stolt, Erja (2002): *Kahden kielen ja koulukulttuurin vaikutuksia paluuoppilaaseen*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Jyväskylän yliopiston Suomen kielen laitos, Jyväskylä.
- Thomason, Sarah Grey – Kaufman, Terrence 1988: *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. University of California Press, Berkeley.
- TS= Turun Sanomat. Turku.
- TS 22.4.2006: Ruotsi alkaa kouluttaa suomenkielisiä toimittajia. TS, s. 38.
- Tuomela, Veli 2001: *Tvåspråkig utveckling i skolåldern: En jämförelse av sverigefinska elever i tre undervisningsmodeller*. Centrum för tvåspråkighetforskning, Stockholms universitet, Stockholm.
- Vieraan ymmärtäminen: Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 656. Toim. Sirkka-Liisa Hahmo – Osmo Nikkilä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 1996.
- Winford, Donald 2003: *An Introduction to Contact Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd., Malden, MA.
- Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- Virtaranta, Pertti 1993: Sanalainojen aihepiireistä. *Amerikansuomi*. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta – Hannele Jönsson-Korhola – Maisa Martin – Maija Kainulainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 84–89.
- www.finlit.fi= Pääsiäistietoa. Sähköinen lähde
www.finlit.fi/tietopalvelu/juhlat/paasiainen/index.htm, 8.2.06.

- www.oph.fi= Tiivistelmä Opetushallituksen raportista Ei taito taakkana ole –
Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 9.
vuosiluokalla 2005. Sähköinen lähde
www.oph.fi/pageLast.asp?path=1,444,3784,7698,50228, 11.4.2006.
- www.spraknamnden.se= Ruotsinsuomalainen kielilautakunta. Sähköinen lähde
www.spraknamnden.se/sverigefinska.htm, 27.2.06.
- www.sr.se/sisuradio= RuSa ilmestyy vielä torstaina – jatko on epäselvä. Sähköinen
lähde www.sr.se/sisuradio/nyheter/arkiv, 6.3.2006.

LIITTEET

LIITE 1. Kirjallinen testi.

Tämä testi koostuu viidestä (5) osiosta. Vastaa jokaiseen osioon annettujen ohjeiden mukaan.

1) Taustatietolomake

- tässä lomakkeessa kartoitan hieman teidän taustanne.
- kaikki tieto on olennaista tutkimukseni kannalta.

2) Sanatehtävä

- tässä tehtävässä tarkastellaan yksittäisiä sanoja

3) Aukkotehtävä

- tässä tehtävässä näet tekstiä, josta puuttuu sanoja
- lisää puuttuvat sanat tekstiin ohjeiden mukaan

4) Käännöslauseet

- tässä tehtävässä pääset kielenkääntäjän töihin!
- käännä ruotsinkieliset lauseet suomeksi ohjeiden mukaan

5) Vapaa kirjoitus

- tässä tehtävässä pääset esittämään mielipiteitäsi
- kommentoit ensin muutamaa väitettä
- lopuksi kirjoitat vapaata tekstiä annetusta aiheesta

Kiitos yhteistyöstä ja vaivannäöstäsi!

Lotta Ilmasti, Turun yliopisto

Osio 1 Taustatietolomake

- 1) Nimi:
- 2) Ikä: 3) sukupuoli:
- 4) äidinkieli:
olen kaksikielinen, kielet ovat ja
- 5) Olen syntynyt Suomessa kyllä ei
- 6) Olen asunut Suomessa vuotta
- 7) Olen asunut Ruotsissa vuotta
- 8) Olen käynyt peruskoulun Suomessa
- a) suomenkielisen Ruotsissa b) ruotsinkielisen, opiskellut finskaa
- Jos Ruotsissa, onko siellä opetettu suomen kieltä?
- 9) Mitä muita kouluja olet käynyt? Missä?
- 10) kotikunta Suomessa
- 11) Kuinka usein käyt Suomessa?
- 12) kotikieli Ruotsissa
- 13) Missä tilanteissa käytät suomea? (työssä, puolison/isovanhempien/muiden sukulaisten/ystävien tms. kanssa)
- 14) Millä tavalla käytät suomea? (keskustelu, kirjeet, sähköposti, puhelut tms.)
- 15) Kuinka usein puhut suomea?
- a) päivittäin
b) kaksi kertaa viikossa
c) kerran viikossa
d) kuukausittain
e) harvemmin
- 16) Kuinka usein luet suomenkielistä tekstiä (myös internet-tekstit)?
- a) päivittäin
b) joka viikko
c) kuukausittain
d) harvemmin
- 17) Saako vastauksiasi käyttää nimettömänä tutkimustarkoituksiin?
- 19) Osoitetiedot tutkimusta varten
- postiosoite: sähköposti:

Osio 2 Sanastotehtävä.

TUNNETKO NÄITÄ NYKYSUOMEN SANOJA?

Merkitse jokaisen sanan kohdalle rasti **kahteen** ruutuun:

	OLEN KUULLUT/ NÄHNYT	EN OLE KUULLUT/ NÄHNYT	TIEDÄN, MITÄ MERKITSEE	ARVAAN, MITÄ MERKITSEE	EN KEKSI, MITÄ VOISI MERKITÄ
ajonestin					
asumisoikeus- asunto					
elämäntapa-sairaus					
emolevy					
hedelmöitys- hoito					
hymiö					
hyväksyntä					
ikäsyrrjintä					
jälkiehkäisy					
karpaasi					
kierrätyskeskus					
kiipeilyseinä					
lisuke					
naiskiintiö					
nörtti					
oikeutus					
opo					
ovensuukysely					
pinssi					
postilaatikko-yhtiö					
puhelin kortti					
pullamössö- sukupolvi					
riittämättömyys					
rimmata					
romppu					
sinnitellä					
sisäistetty					
syömishäiriö					
tilaviini					
tunneäly					
työpiste					
valikoiva					

Selitä vielä omin sanoin, mitä seuraavat viisi sanaa käsittääksesi tarkoittavat. Jos selittäminen on vaikeata, sijoita sana keksimääsi lauseeseen.

hymiö

karpaasi

opo

romppu

sinnitellä

tämän osion on laatinut:
Kirsti Siitonen (2005b)

1) Jatka keskeneräistä sanaa, niin että siihen tulee kyseiseen lauseeseen sopiva muoto ja pääte!

Kitkerät savupilv_____, jotka kohoa_____ pianguanilaisen teht_____ savupiipui_____,
viestivät Kiinan vakavimpiin kuuluv_____ terveysuhasta: ilmansaasteista. Lähes kaksi kolme_____
kiinalaismiehestä tupakoi, kuten tämä hebeniläinenkin, joka väittää saane_____ kaulavaurio_____
työskentelemällä myrkyllise_____ ympäristö_____. Vaikka naiset tupak_____ mieh_____ vähemmän,
heillä esiin_____ kuitenkin yhtä paljon keuhkosityöp_____ ja keuhkoputkentulehdus_____, mikä kertoo
niin sisä- kuin ulkoilma_____ olevan varsin saastun_____. Myös lihansyönti on kasvussa.
Karjantuotan_____ kasvu merkitsee jok_____ ja järv_____ tiikkuvaa lantaa ja lannoit_____ ja sitä kautta
entistä vahvempia leväkasvustoja.

2) Kirjoita aukkoihin annettu(t) sana(t) suomeksi oikeassa muodossa.

Erik ja Leena ja (deras barn) _____ ovat matkoilla.

Erik ja (hans fru) _____ ovat Turussa.

Tunnen suomalaisen, (som) _____ ymmärtää kiinaa.

Se on kauheinta, (som) _____ olen koskaan kokenut.

Anna on jo (työ) _____, mutta Paula käy vielä (koulu) _____.

3) Sijoita viivoille annettu sana oikeassa muodossa. Älä ole huolissasi, vaikka et tuntisikaan sanoja.

malli: *muoli*

Voinko syödä tämän muolin?

On terveellistä syödä useita muoleja päivittäin.

a) *ipas*

Käyn iltapäivällä ostamassa uuden _____.

Millaisia _____ te käytätte?

b) *enneton*

Soitan illalla _____ puhelun.

Soitan viikoittain useita _____ puheluita.

c) *pyhyt*

Olen hävittänyt _____ laukun.

Onko teille tuotu _____ laukkuja?

d) *tuhelin*

Sekoita _____ joukkoon ensin jauhot.

Suuria _____ tarvitaan taikinaan kaksi.

e) *ivain*

Tarvitset työhön auton, puhelimen ja _____.

Tavallisia _____ kuluu vuoden aikana kuusi.

f) *raiva*

Tuon _____ takana on kaivo.

Minä rakastan tämän maan lukuisia _____.

g) *tauneus*

Pitkän _____ jälkeen koittaa uusi aamu.

Ihmisen elämään mahtuu monia _____.

h) *terhe*

Keväisin voit nähdä pienen _____ istumassa tammen oksalla.

Suuri parvi äänekkäitä _____ ruokailee mielellään pihallasi.

i) *tauppa*

Voimmeko tavata tämän _____ jälkeen?

Emme voi, minulla on vielä useita _____ tänään.

j) *lerros*

Vihreän _____ luona on mukava levähtää.

Valitettavasti perinteisiä _____ on nykymetsissä kovin vähän.

Käännä seuraavat lauseet suomeksi.

1) Nu måste jag ringa till en kund. Jag har ett möte halv fyra. Vi talar om reklamfrågor.

2) Får jag sällskap så går jag hem.

3) Det var i juni som Bo flyttade till Hangö.

4) Jag reser hellre med flyg än med båt.

5) Jag tror att hundar vanligen trivs bäst i husses närhet.

6) Det skulle ha varit tråkigt om du hade gått vilse.

7) Bo äter och skriver med vänster hand.

1) Lue seuraavat väitteet. Kommentoi väittämiä perustelemalla, miksi olet niiden kanssa samaa tai eri mieltä.

a) Ruotsinsuomalainen nainen ei saa mennä naimisiin ruotsalaisen miehen kanssa talviaikaan.

b) Ruotsinsuomalaisten miesten on kiellettyä matkustaa julkisilla kulkuneuvoilla maanantaisin.

c) Ruotsinsuomaisten ei saa puhua suomea julkisissa kahviloissa iltakuuden jälkeen kovaan ääneen.

2) Kirjoita vapaa kirjoitelma aiheesta ”Ruotsinsuomalaisen asema Ruotsissa”. Kirjoita paperin kääntöpuolelle.

LIITE 2. Uudissanatehtävän sanojen sanakirjamerkitykset.

Uudissanatehtävän sanojen sanakirjamerkitykset (Artikkelista Siitonen 2005b)

(Siitonen on käyttänyt lähteenä Kielitoimiston sanakirjaa 2004, joka on uudistettu versio Suomen kielen perussanakirjasta; Siitonen on pyrkinyt ottamaan sana-artikkeleista vain olennaisimman sisällön ja muutaman esimerkkilauseen.)

ajonestin

sähköinen laitteisto, joka estää esim. auton luvattoman käytön, jos ajoneuvoa yritetään käynnistää ilman oikeata virta-avainta

asumisoikeusasunto

asunto, johon voi lunastaa asumisoikeuden huoneiston todellista arvoa pienemmällä asumisoikeusmaksulla

elämäntapasairaus

epäterveellisten elämäntapojen aiheuttama sairaus

emolevy

mikrotietokoneen keskeiset komponentit sisältävä piirilevy, johon voidaan kiinnittää muita piirilevyjä

hedelmöityshoito

lapsettomuuden hoito esim. koeputkihedelmöityksen avulla

hymiö

esimerkiksi sähköposteissa käytettäviä kuvioita, jotka muistuttavat esim. hymyileviä kasvoja

hyväksyntä

hyväksyminen. *Päätökseen tarvittiin enemmistön hyväksyntä. Saada, saavuttaa yleistä hyväksyntää.*

ikäsyryjä

syryjä iän perusteella.

jälkiehkäisy

yhdynnän jälkeinen ehkäisy estämällä lääkkeen avulla hedelmöityneen munasolun kiinnittyminen.

karpaasi

iso, roteva mies

kierrätyskeskus

käytetyn tavaran kierrätyskeskus

kiipeilyseinä

erikoisrakenteinen seinä, jolla voi harrastaa seinäkiipeilyä

lisuke

lisä, lisäke. *Ruoan lisukkeet*

naiskiintiö (vrt. opiskelijakiintiö)

sovittu, vahvistettu määrä. *Korkeakoulujen opiskelijakiintiöt. Saada kiintiönsä täyteen. Pankkien luottokiintiöt.*

nörtti

1. nahjus, nynny, nössö. 2. (tietotekniikan) innokas harrastaja, friikki.

oikeutus

- oikeuttaminen, valtuuttaminen.
- oikeus, lupa, valtuus. *Tehdä jtk viran suomalla oikeutuksella.*
- perusteiden hyväksyttävyyttä, (olemassaolon) oikeus. *Kiista lakon oikeutuksesta.*

opo

koul.slg. opinto-ohjaaja

ovensuukysely

äänestyspaikalla tehtävä kysely äänestyskäyttäytymisestä.

pinssi

painonapin tapaan kiinnitettävä rintamerkki.

postilaatikkoyhtiö

(vilpillisessä tarkoituksessa perustettu) yhtiö, jonka omistajasta t. omistajista on tiedossa vain postilokero-osoite.

puhelinkortti

= *puhelukortti*

1. korttipuhelimen käyttöön tarkoitettu maksukortti, puhelinkortti. 2. kortti johon liittyvän koodinumeron avulla voi soittaa etukäteen maksetun summan arvosta puheluita useimmista puhelimista, puhelinkortti

pullamössösukupolvi

ark. (vanhempien mielestä) liian helppoon elämään totuneesta nuoremasta sukupolvesta.

riittämättömyys vrt. *riittämätön*

Ravinnon riittämättömyys. Tietojen riittämättömyys.

riittämätön

joka ei riitä, liian niukka, puutteellinen, vaillinainen. *Riittämätön palkka. Yksipuolinen ja riittämätön ravinto. Riittämättömin perustein langettu tuomio.*

rimmata

ark.1. runon säkeistä: muodostaa loppusointu. *Hyvin rimmaavat säkeet.* 2. sopia (yhteen).

Keikkamuusikon ja perheenisän roolit rimmasivat hyvin yhteen.

romppu

ark. CD-ROM

sinnitellä

kamppailla, ponnistella, yrittää selviytyä sitkeästi. *Sinnitellä voittoon. Sinnitteli itsensä loppukilpailuun.*

Joutui sinnittelemään pelkän kansaneläkkeen varassa.

sisäistetty, muoto sanasta *sisäistää*

omaksua syvällisesti, saattaa osaksi omaa arvomaailmaa, elämäkatsomusta tms. *Arvojen, tavoitteiden sisäistäminen. Sisäistää opitut asiat.*

(Matkaan-lehden esimerkki "lapsuudessa sisäistetty häpeä...")

syömishäiriö

lääk. syömiseen liittyviä psyykkisiä häiriöitä. *Ahmimishäiriö, laihuushäiriö ym. syömishäiriöt.*

tilaviini

viinitilalla valmistettu ja myytävä marja- t. hedelmäviini

tunneäly

tunne-elämän kehittyneisyys, kyky reagoida mielekkäästi omiin ja toisten ihmisten tunteisiin.

työpiste

työskentelypaikka. *Tehdashallin työpisteet*

valikoiva, muoto sanasta *valikoida*

valita useasta erilaisesta. *Valikoi hedelmistä parhaat. Valikoiva ostaja. Valikoi sanansa tarkkaan. Metsän valikoiva harvennus*

LIITE 3. Taulukot.

TAULUKKO 1. Informantit kielenmuuttumisen jatkumolla.

informantti	epäröinti x 1	käännös-laina x 2	laina x 3	rajata-paukset x 3	tuettu koodin-vaihto x 4	koodin-vaihto x 5	yht.
N1	13 X 1	2 X 2 = 4	3 X 3 = 9	-	-	1 X 5 = 5	31
N2	14 X 1	-	5 X 3 = 15	1 X 3 = 3	-	2 X 5 = 10	42
N3	18 X 1	6 X 2 = 12	4 X 3 = 12	2 X 3 = 6	-	2 X 5 = 10	58
N4	30 X 1	6 X 2 = 12	9 X 3 = 27	2 X 3 = 6	2 X 4 = 8	3 X 5 = 15	98
N5	9 X 1	4 X 2 = 8	5 X 3 = 15	-	1 X 4 = 4	6 X 5 = 30	66
N6	6 X 1	1 X 2 = 2	4 X 3 = 12	-	-	4 X 5 = 20	40
N7	51 X 1	6 X 2 = 12	4 X 3 = 12	1 X 3 = 3	1 X 4 = 4	1 X 5 = 5	87

TAULUKKO 2. Informanttien vastaukset sanastontunnistamistehtävään.

	OLEN KUULLUT/ NÄHNYT	EN OLE KUULLUT/ NÄHNYT	TIEDÄN, MITÄ MERKIT-SEE	ARVAAN, MITÄ MERKIT-SEE	EN KEKSI, MITÄ VOISI MERKITÄ
ajonestin	3	4	1	3	3
asumisoikeus-asunto	5	2	4	3	0
elämäntapa-sairaus	2	5	2	3	2
emolevy	4	3	3	1	3
hedelmöityshoito	7	0	5	2	0
hymiö	1	6	0	0	7
hyväksyntä	7	0	7	0	0
ikäsrjintä	7	0	6	1	0
jälkiehkäisy	7	0	5	2	0
karpaasi	5	2	1	3	3
kierrätyskeskus	7	0	6	1	0
kiipeilyseinä	6	1	7	0	0
lisuke	7	0	7	0	0
naiskiintiö	7	0	6	1	0
nörtti	4	3	4	1	2
oikeutus	5	2	2	5	0
opo	1	6	1	1	5
ovensuukysely	6	1	5	2	0
pinssi	3	4	3	0	4
postilaatikko-yhtiö	1	6	1	3	3
puhelinkortti	7	0	7	0	0
pullamössö-sukupolvi	3	4	2	3	2
riittämättömyys	7	0	7	0	0
rimmata	7	0	7	0	0
romppu	3	4	1	3	3
sinnitellä	6	1	7	0	0
sisäistetty	7	0	4	3	0
syömishäiriö	7	0	7	0	0
tilaviini	5	2	5	0	2
tunneäly	4	3	2	3	2
työpiste	6	1	6	0	1
valikoiva	7	0	7	0	0

TAULUKKO 3. Suomensuomalaisen verrokkiryhmän vastaukset sanastontunnistamistehtävään..

	OLEN KUULLUT/ NÄHNYT	EN OLE KUULLUT/ NÄHNYT	TIEDÄN, MITÄ MERKIT- SEE	ARVAAN, MITÄ MERKIT-SEE	EN KEKSI, MITÄ VOISI MERKITÄ
ajonestin	29	3	25	5	2
asumisoikeus- asunto	33		33		
elämäntapasairaus	33		33		
emolevy	27	6	21	9	3
hedelmöitys- hoito	33		33		
hymiö	27	5	20	9	3
hyväksyntä	33		32	1	
ikäsrjintä	33		33		
jälkiehkäisy	33		33		
karpaasi	32	1	21	8	4
kierrätyskeskus	33		33		
kiipeilyseinä	32	1	33		
lisuke	33		31	2	
naiskiintiö	32	1	29	4	
nörtti	33		33		
oikeutus	31	2	27	3	3
opo	32	1	30	2	1
ovensuukysely	26	6	25	6	1
pinssi	33		33		
postilaatikkoyhtiö	20	13	17	14	2
puhelinkortti	33		32	1	
pullamössö- sukupolvi	33		28	5	
riittämättömyys	33		31	2	
rimmata	31	2	29	4	
romppu	33		30	3	
sinnitellä	33		32	1	
sisäistetty	33		31	2	
syömishäiriö	33		33		
tilaviini	32	1	30	3	
tunneäly	33		26	7	
työpiste	33		33		
valikoiva	33		32	1	

LIITE 4. Litteraatiomerkit.

//	pidempi tauko
/	lyhyempi tauko
()	sana epäselvä, sulut molemmin puolin
...	epäröintiä, sanan tapailua tai keskeneräiseksi jäänyt sana tai ajatus
--	pois jätetty jakso

kursiivi sujuvasta suomensuomesta poikkeava ilmaisu

LI haastattelija Lotta Ilmasti

Yksittäiset poiminnat on merkitty seuraavasti:

esim. (N2P)= Informantin numero (N2), puhekielen aineisto (P)

LIITE 5. Ote jokaisen informantin litteraatiosta

informantti N1

- LI: No entä, tota, mitä sä harrastat?
- N1: No mä teen pääasias käsitöitä/ ja sitte mul on iso puutarha/ ja sitte mul on vielä *siirtomaamök...puutarha* ja...// käsitöitä mä pääasias tee/ ja sitte mä luen käy joka toinen viikko kirjastos ja lainaan yhe ohkase ruattinkälise ja yhen ohkase suamenkiälisen kirjan//
- LI: Millasii kirjoi?
- N1: No ruattinkiälisist o näät tota yleensä uusia romaaneja/ ja ruattin kiälestä sä voit viimeteks o lukenu esko ahon yksin// *suamenkielen kirjat* on sielä kirjastos ni vanhoja ta// ja aina orotan innolla et koska laila *liksom... (n)lta* tulee jotain uutta//
- LI: Mmm, aivan, aivan... no mitä käsitöitä sä sit teet?
- N1: Nukevaatteita//
- LI: Nukenvaatteita?
- N1: Äiti myi niitä//
- LI: Ahaa.
- N1: Joo et äitii// mutta se on siinä mä että ku mä haluun jotai tehä// ei siinä tienaa niinko et ei se rahallisesti mutta huvittaa jotai tehä ja/ mul o/ mun lapsi on poika ni se ei tykkää vaaleenpunasista hanskoista//
- LI: Teeksä, kudoksä...
- N1: Mä kudo ja ompele ja nyt o haaveena sit jotta mä saa mul o kangaspuut suames jotta mä saa ne tänne/ mutta *moon alkanu käsitöitä/ j... m... moon kuusvuotiaana* ah... ommellu ensimmäise pitkäthousuni ittelle mut emmä sillä tapaa niinku otta on tarkoitus niinku että rupee nypläämään taas iha/ tällast kaikkea huvitta... niinkun kokeella//
- LI: Mmm, aivan, no entä mimmonen puutarha?
- N1: Paljo sellaa... sellasias kukkia vaan/ jotka istuteta(ha)n joka kevät/ ja jota *kauriit ei syä/ tai ei kauriik ku peurat/ peurat/* jotta se on siinä nii// son... kehäkukkaa samettiruusu/ näit ei oo... paljo keltasta kukkaa koska niitä ei *kauriit... peurat* syä//
- LI: Mmm... eli paljon peuroja on sitte siäl?
- N1: On siäl/ son iha mä vuakraan piänen mökin//
- LI: Joo.
- N1: Siel on// ja sitte kasvimaalle aa... aina viljellään sitä mitä äiti tua(h) se haluaa tuora suomesta *he... vihan... no... siämenet//*
- LI: Nii just... Aivan, aivan, no totanoinini, jos sä nyt miätit tätä ruatsin kulttuurua ja suamen kulttuurua ni, mitä yhteist, mitä samaa niis on?
- N1: Mä en tiä sillätapaa tata...// koska mä en oo totaa...// ikinä kulkenu näit/ jotka tulee välimere maasta tänne näistä ttaa mon kulkenu pääasias ruattalaasten keskuures (yskäisee) nin...// ei ne oo haukkunu mun poikaa hurriks jotta suomes ne tekee sen//
- LI: Just.
- N1: Joo/ jotta mäen sillätapaa/ mä en osaa oikeen (e)tta mun on niinkun/ mä en tunne esimeksi muslimia oikeestaan ollenkaa/ jotta mut on otettu aina avosyli... sylin vastaan mutta niinko ta... e(h)imeekiksi/ suomes ku niinku menee sinne lapualle ja juttelee niitten kavereitten kas ni/ niil on aina sellasia niinkun/ ryhmiä kehen ne kohristaa/ ennen oli romaanit jotka varasti ja nyt *on esl... estlantilaiset//* niilon aina sellasia ryhmiä ja...// jota ne mut emmä täälä sitä kuule(h) jtta mä aina sanon niinku vaan tuota että... mä tapaan aina sanoa että kyllä moor rasisti ko(e)mmä kaikista suomalaisista tykkää//

- N2: -- kato se on *pärsuunliasistent* ninkö/ sää tiät mitä... mikä... sis...sis... mikä se nyt on suomeks... henkilökohtanen aut... auttaja tai//
- LI: Avustaja.
- N2: Avustaja nii// nii ni tuota/ son semmonem mies että se istuu/ rullatuolissa näi sillei mikääl liiku muu ko pää ja...// niinnin/ se on/ kato se opettanus majjaa laulamaa niinin se sirpa/ se kysy mut jos ottaas minukki ja minää pääsin sitte ja sis m(i)nää olin kuukaessa oppinu(t) paljon enemmän niinku mnää olin oppinu vuoje aikana sielä too(i)ssessa paikassa// että tuotanin...// nyt mnää oon sitte tuota/ mnää olin yhen/ menin ensimmäisen kerran sinne/ (iskimon) laulukilpailuu ja pääsin sitte/ semifinaalii ja mutta siit en päässy sitte enää finaalii mutta se on aina se... sese... polku semmonen... *että se niinkö...ööö...silleen//*
- LI: Niinko kannustaa.
- N2: Kannustaa//
- LI: Joo.
- N2: Justii joo/ että tuotanin/ haluttaa sitte/ haluaa päästä pitemmälle seuraavissa ja seuraavissa//
- LI: Aivan, onk se iskelmää niinku see mitä sä laulat?
- N2: Joo/ joo//
- LI: Joo... Minkätyyppist iskelmää, jotai ulkomaalaisii vai ruotsalaisii?
- N2: Eiku eiku suomalaisii (nauraa)//
- LI: Mmm, okei.
- N2: Ihan suomalaisia joo et mnä osan... mnä tykkään hirveesti/ lea lavenista ja virve rostista ja...//
- LI: Joo.
- N2: Niistä niistä/ mikkä oli silloin...// ku mnä olin nuori ni olivat pinnalla//
- LI: Eli Charlie ja...
- N2: Mmm justii (nauraa)//
- LI: Kun Chicago kuoli ja...
- N2: Aiva/ aiva joo//
- LI: Kaikki ne menee?
- N2: Joo//
- LI: Ne on nyt taas aika muatii.
- N2: Niin on/ joo justii//
- LI: Niit kuunnellaa hirveesti.
- N2: Joo justii//
- LI: Joo... No entä tota, no mi... harrastaksä jotai muuta, ehdiksä tän laulun ohella?
- N2: Joo no mnää/ mnää oon sauvakävelyllä joka päivä vähintään puoles tuntia/ että tuotanin/ ja sittehä mul on se että pasi ku pelaa sitä jääkiekkoa ni mnää oon aika paljo/ kans joka paikasa matkassa ja...//
- LI: Nii nii... Käyt kattomas?
- N2: Mmm/ nii//
- LI: Täälläki sauvakävellä vai?
- N2: Voi/ voi/ p(h)aljoj joo/ kato/ tosa on tullu tosi paljon tänne nytte/ ja se... se om minusta niin kivaa justiin see että totani/ jos sinää olet eee... kävelemä... kävelyllä tuola// ninkö näin ihan/ ihan muuten vai ja sinula tulee joku joka on kas kävelyä iham muutev vain ette te moikkaa toisia/ mutta jos/ on sauvakävelyä aina sanotaa että hei/ sis oi että ja se on sis/ sis että se on nin...// se oj jotenkin niij jännä sillälaila että tuota/ no jokkuhan sanoo...// tuotanin nytki ku täälä ei ole kato lunta esimeekiks et/ ko joku sanoo että *missä sul o sau... missä sul o sukset* ja mä että no/ herrajjestas eihän täälä ol luntakaa//

- LI: Nii jäätiin toho sun tyttärees, sä kerroit et, et hän on komekymment?
- N3: Mjoo// ja totaa/ käyny koulunsa suomalaises koulus täällä/ tai sillatti/ peruskoulun/ niinku et mä laske et hän o koht kakskieline/ et hän puhuu iha hyvin ruottia ja/ osaa kummakki kielet (--) tuleek hänel/ opiskelee sitte et saa nähä pari vuade...// maisterinpaperit//
- LI: Mmm... Minkä alan?
- N3: Se o...// *fööretaaksekonomia/* eli siis/ onkse liiketalous?
- LI: Jotain semmost se.
- N3: Joo mä en/ mä en oikee saa sitä haettuu/ sitä sanaa et...//
- LI: Joo.
- N3: Et semmone//
- LI: Joo liiketaloudem mä oon ainaki kuullu.
- N3: Sitte totaa/ sit om poika/ joka o armeijassa nytte/ kakskytvuacias/ hän o suames armeijas hän o suame kansalaine ni hän on nytte siellä ja/ hän on nyt/ kuvitellu jäävänsä suamee että/ enstikse upseerikoulutuksee ja *sitte... poliisi... kouluun* et hän/ siitä haavee... sit mul on mies/ joka on tosiaan lähteny kotia suamee ja/ hän om metallimies metallihommis täällä//
- LI: Minkä alan metallimiehii?
- N3: *Rakennuk... mitä niit sanotaa... rakennuksilla* ja rakennus (--)//
- LI: Joo, mitä tota, onk sun poika siäl suames yksin vai onk hänel tyttöystävä?
- N3: Ei oo/ ei oo/ (--)//
- LI: Mut et silti hän meinaa jäädä?
- N3: Joo/ se vaa viihtyy nii hyvi suames ja sit meil on tosiaan ni nyt on kaks *semmost... niinku kasvattilasta*//
- LI: Aha.
- N3: Jo kaks vuatta ollu tyttö joka on/ seitsemäntoist täyttää sej jälkee poika täyttää neljätoist//
- LI: Jaaha, onk he samast perheest?
- N3: Joo//
- LI: Mistä tee, semmosen keksitte et...
- N3: Se on meil o ollu aikasemmi meil o ollu semmossii viikoloppulapsia//
- LI: Joo.
- N3: Ja sitten...// se oli vaa et (--) mä vaa sit soitit ja/ sanoi et tota/ et me ote... valmiita ottamaa ja ja se oli *semmone... m... aa... kuinka mä sanosi yleine/* ne vaa tarvi/ se kunta/ ne tarvi tämmössii sijaisperheit ja nee totaa... sit tuli miälee et jot me ollaa suamenkiälissii ja tai/ huanosti puhuvat suamee mut ainhan näit on//
- LI: Aivan.
- N3: Suomalaisia ja/ eikä taas puhu ruatsii sitte//
- LI: Nii nii.
- N3: Nii ne toivo niinku sitä... että ymmärsivät näille/ näille suamenkiälisille//
- LI: Aivan, kuin kaua he teil nyt on sit?
- N3: No se on/ ko se/ siihe ku kahdeksatoist täyttää//
- LI: Aivan.
- N3: *On niiko... et ne... saa... olla tai mitä niiko*//
- LI: Nii.
- N3: Mut koska opiskellee ni sitte tiety... nii//
- LI: Nii nii, nii nii.. okei, no tota, entä muu suku?
- N3: Mul ei oo enää ko yks sisko tai siis/ sillai et/ äiti ja isä o kuollu/ silloj joskus jo/ aikoinaa kuoli// velipoika mul o/ (mumisee)/ vanhempi sisko/ ja hänel o/ tytär --

- LI: Onk hän [kissa] kauhee iso?
- N4: Joo ko hänel on niim paksu kato se karva ja sit sil on häntä semmonen....
*pölyhiusk... hu... huiska/ sil on sem... sil on tosi paksu häntä/ siin o viäl sil taval et
hän o/ hän o oikesta/ hänel on.... hänel on hänel on metsäkissan ja birmav verta
itessä hän om pikimusta/ kaula o valkone/ sit hänel o valkoset/ tassut sis valkoset
sukat ja sitte nämä... mitähän ne muute on sit suomeks ku non ninku semmone...
dam... tämmöne niinku... semmone... ne tyynyt (näyttää kämmentään)//*
- LI: Noon noi polkuanturat.
- N4: Täh/ suomeks?
- LI: Mmm.
- N4: Ihan totta?
- LI: Joo.
- N4: En ois tiä... joo polkua... ni ne o hänel om musta nehä o/ yleensä/ vaaleenpunaset//
- LI: Joo.
- N4: Hänellä on ne mustat ja sit ko ne korostuu nii hyvin ko hänel on kato se ne
valkoset sukat (elehtii kuin ”hieno neiti”) joo hän on neiti//
- LI: Joo.
- N4: Joo.
- LI: No tota, mitä sun, miäsystävä tekee?
- N4: Hän om putkimiäs hänel on oma firma//
- LI: Joo.
- N4 Et hän hoitelee semmosii töitä/ joo//
- LI: Käyk hän niinku, taloissa vai jossain niinku...
- N4: No aika pal tekevät siäl ne niinku ne rakentaa uusii taloi ni he tekee niinku sem
pohjan sit taas et se/ seki et jos ajate et putkimiäs ni se tänäpäivän semmost o et se
hoite et se korjaa tai putsaa noit putkia van siin on kaikki nää että/ ne... *koplaa*
noita... *koplaa/* mä aina yritäv vähäm miättii et mä en niin kauheesti sotkis ruatsii//
- LI: Saa sotkee ei haittaa.
- N4: Nii/ ni *tuata... näitä... mmm... lattialämmityksiä* ja sitte kaikki nämä/ pesukoneet
ja/ astiampesukoneet ja kaikki tämmöset/ mitkä ne ninku *koplaa* sit tas//
- LI: Aivan.
- N4: Et sin o aika p... soo aik... emmä ees tiä kaikkee mitä/ mitä siihe kuuluu vaik kui
pal ja sit ku tai tietenki/ aika paljo uusii taloi ku rakennetaa ni/ tosiaa ni he tekee
ne/ alkuhommat siin//
- LI: Nii nii et rakentaa?
- N4: Joo//
- LI: Sen koko putkiston?
- N4: Joo ja sit kaikki pee... noi ammeet ja... ja *kuutsit* ja kaikki tämmöset//
- LI: Nii nii.
- N4: Joo/ joo//
- LI: Aivan, joo, no totanoini, entä, sun vanhemmat, tää veli?
- N4: Mul on kolme isoveljee ja sitte äiti//
- LI: Mmm.
- N4: Mun isä on kuollu sillon ku mä oli ykstoista//
- LI: Just.
- N4: Joo mul o iha hyvät veljet/ tai hyvät välit ninku mun... mun veljiini ja vaimoista
nyt ei välttämät/ tarvi puhuu mitää (nauraa)(ei) nee nee o nyt ninku/ hirvittävästi
suasiossa sinä ne menee//
- LI: Nii nii.

- LI: Kerro vähä et mitä tyätä sä oot tehny?
- N5: Mitä tyätä mä olen tehny/ (mumisee)/ no mää on tehny// ekanakis sillo valmetilla mä/ olin tsupparina/ ja totanoin/ sitten/ täälä mä oon ollu/ erillaissa siivoushommissa/ äää/ no rakennussiivousta/ hotellisiivousta/ ja sitte niin totanoin// sit mä oon ollu tämmösessä *hemsamariittina* vähän aikaa *niinku tom... kot... kotiavustajana*/ mut se/ noli *ihan semmosia... ääm... kesätöinä tein* kum mä opiskelin ja sillai/ äää aj sit mä oon *ollu... äää tuola/ röntgenosastolla huttinge sairaala r... röntgenosastolla/ pläträämässä* noita rötgenkuvia//
- LI: Mmm.
- N5: Ja ja/ että ne on kaikki ollu vähän semmosia/ lyhkäsempiaikasia töitä ja sit mä olin/ kotona kum mää synnytin niin/ niiv varmaa kolmev vuat/ta melkeen kotona ja sit mä opiskelin sitte niin kans mää kävin koulua/ suamalaista/ koulua kum mä jätin sen koulun sellon suomes ni mää/ jouruin lukeen/ seittämänen kahdeksannej ja yhdeksänen luokan mä luin sillai kahessa vuodessa nii ja sitten/ kaks vuotta lukioo/ niinkun// täällä joka oli niinku työhöj johtavaa että/ et se oli *niinku sitten tämmöst kontoria vaan... tyyp... semmosta*/ että niin totaa/ ja sitten// sittem mää pääsin tonne/ sairaskassaan niinku / elikkä kela niinku se on suomekskin niin/ sinne ja sielä mä olin sitten// mmm/ lähemmäks/ kakstoista vuatta// Ja totanoin/ siältä/ siältä sitten se osasto millä mä olin töissä ni se siirty (kotinttiin)/ ja tota meit oli satakuuskymmentä henkeä sillä osastolla/ ja ja/ sitte nin/ ja sitten sielt tuli porukkaa eri kassoihin ja siel oli tosi päteviä ihmisiä jokka tietysti ensimmäisenä pääsi/ vaihtaan/ paikkoja ja/ ja sitte *nii/ mulla kontto ja sit mä o allergia sit mul o aika kiäle.. huano kiälitaito kuiteski*/ niin niin totanoin/ ei ne sitten/ ne/ sano et jotain tämmöst postijakelu/ homma arkistoimista ja semmosta/ et se *arkkiivihomma* ei sovi mulle ku siin o hirvee pöly//
- LI: Nii.
- N5: Ja mä sitten... m... sanoin että mää en sano juut enkä jaata siihen koska/ mul o mää tykkäsi et mä... ev voi kiältäytyä suaraa siitä tyästä kun ne on tarjonnu mulle/ ja sit mä taas tiäsin että se ei sovi kuitenkaam mun astman takia nii mää sitte/ mul lääkäriiltä pyysi lausunnon että mitä mieltä se on sitten siitä asiasta/ ja sit sieltä tuli semmonel lausunto et ei missään nimessä oo mitään *arkkiivitöitä* koskaa see niinku tekee mun astmaa huonommaksi niinku ja/ ja sitten niin totanoin no sit ne sano et ei voi mitään että ei meil os sulle mitään töitä//
- LI: Nii just.
- N5: Että niin/ mä sain niinku vuaden palkan/ palkan sitte niinku/ sillai et mä sain niinku (sitou/ kuotomasen) ja/ sit mää/ kuulin tästä/ --- koulusta ja sit mä tulin käymää täälä// ja kattomas tätä paikkaa ja/ juttelemas niinku näitten opettajien kans ja/ sit mä päätin et okei että/ mieluummin mä sitte käyn koulua kum makaan kotona/ ja sitten// no nyt tää on mulla nyt toinev vuassi sit täällä//
- LI: Nii just.
- N5: Että niin sit mä aattet no nyt mä en enää hae sit syksyks että/ nyt mä yritän sitte hankkia töitä että ni/ mulla om *pualieläkkeellä* kuitenkin et noi sit noi allergian/ takia oon muutamav vuoden tässä ja niin/ niin niin tota/ nyt m... mä yritän nyt sit neljälle tunnille saara jotakin//
- LI: Aivan, aivan, toi, mitä kautta sä täst koulust kuulit?
- N5: Mä kuulin sitä toltä siältä kassasta niinkun semmoselta... mikä oli mun niinkun tämmönen kontaktihenkilö/ niin se kyl oli ni... oli/ tietonen tästä ja ku... jostaki jotenki (naurahtaa)/ mä en sitä kysyny koskaan et mist se tänne n... ehkä se oli *netiltä* sen kattonu niinku / --

- LI: Mmm, minkä alan töitä hän [keskimmäinen lapsi] hakee?
 N6: Se on käyny ensin *sairaalan... sen apuhoitajakurssin* ja//
 LI: Nii just.
 N6: Sit hän on käyny aika paljon kaikkii kurssia// mä en... missäs se nyt pu... //jotakin kuitenkin vähä helpompaa tekee ei o ihan terve ei o ihan// nii se vois olla *niinku... semmosten niinku... semmosii vammaisii auttamassa niinku//*
 LI: Nii just.
 N6: Sitä se oli ajatellu/ *tai lapset tai... tota... päiväkotiin tai jotain sellasta//*
 LI: Mmm, aivan, aivan.
 N6: Mää en niit oikee muista oikee/ et mitä se... ihan tarkkaa niinku//
 LI: Mut et jotain semmost niinko hoito, hoitoalan työtä?
 N6: Joo//
 LI: Joo, no totanoinini, kuiv vanha laps hänel on sit?
 N6: Se on sit... mitä se nyt on sit... synty ky... syyskuun... onk se nyt syyskuu... joo/ kymmenes päivä//
 LI: Joo, no tota olik hän sun ensmäinen lapsellaps?
 N6: Ei ku tää on nyt se viime//
 LI: Niin tä on nyt viime?
 N6: Tä on nyt/ mul on nyt... viisi//
 LI: Nii just, aivan, joo.
 N6: Kolme tyttöä ja kaks poikaa vanhin on kolmetoista//
 LI: Just.
 N6: Ja sitte on kakstoista.. vuotias on tyttö/ ja sitte ykstoista vuotias/ ja sitte on... kuus... kuus vuotias//
 LI: Okei, nää on nää vanhemmat on sit koulus vai?
 N6: Joo/ on ne koulus//
 LI: Joo, no entä se kuusvuotias, mis hän on?
 N6: Niin no hän on *niin ko siinä esikoulussa/* nyt hän alkaa sitte... oikeen koulun niinko... syksyllä//
 LI: Aivan, aivan, no odottaaks hän innolla sitte et pääsee kouluu?
 N6: Joo kyllä mut se on hirveem pienikokone se sano vaa niinko et sä ot... sä oot ens syksynä koululaine//
 LI: Niin nii.
 N6: Joo mut ku mä oon näim pieni/ kun on niim pienikokone ikäseksee//
 LI: Hän on hualissaa sit siit et hän o liiam pieni?
 N6: Joo//
 LI: Aijaa, no totanoinini, toi toi toi, no, entäs tota, muu sun perhe?
 N6: Mun asuu poika kotona//
 LI: Mmm, mitä sun poika tekee?
 N6: Sil on semmone/ työpaikka siinä lähellä//
 LI: Mmm, minkä alan?
 N6: Mutta se ei oo ihan tavallinen työpaikka ku hän o vähä erilainen hän on käyny sitä *säärskuulania* ni/ elikkä/ ku on... se on niinku... vähän/ vammanen sillai ja puhevikane//
 LI: Nii just.
 N6: Ei hän paljon o mut kuitenkin niinku vähä että ei oo niinku... ei oo ihan niinku ikäses//
 LI: Aivan aivan.
 N6: Että saa/ ymmärtää/ mutta se on kauheen kiltti poika niinku/ hyvä/ ja mulla nyt on ollu kauheen hyvä ku häv on viel kotona sielä etten mä jää yksin//

- LI: Mites toi paluun mahdollisuus?
- N7: Em mä nää sitä tällä hetkellä että se ois niinkö...// tulevaisuudes ei// yhteen aikaan me tehtiin me harkittiin *sellasta...//eem...omaa yritystä/* tonne itäsuomee/ ja siellä oli *niinkö ööö...semmonen...lukaali/* mikä me oltas voitu vuokrata ja *se ois niinkö... se oli vanha kauppa/* mutta sielt on...siitä keskuksesta oli poistettu justiin ööö... maan tasalle toi ravintola/ ja siiher rakennettu...parkkipaikka niin/ *se ois niinku ollu/ semmonen äää...mmm...tarve siälä/* silloin met/ sitä suunniteltii ja/ tehtiin isojakin..isojakip piirustuksia ja suunnitelmia mut oli vähän/ sitten/ varmaan// ei uskaltanu//
- LI: Mmm, aivan, minkä ala yritys se ois ollu?
- N7: Me kuviteltii et me saaraan siihe saman katon alle *ke...niinkö krilli/* mikä ois toiminnassa ollu// suurimman osan vuorokaudesta/ sitte *tanssi... ööö... lounasravintola mikä ois sitten voinu olla osa...niinkö muuttua illaks/ niin tanssi... ravintolaks tai viikoloppusiks//*
- LI: Aivan, aivan, no totanoininin, kerrotko vähä sun perheestä?
- N7: Mies ja kaks lasta mut meil on aina niin kiire etet me ei olla naimisiin keritty//
- LI: Mmmh, joo-o.
- N7: Joo//
- LI: No mitä sum miäs tekee?
- N7: Tällä hetkellä hän on tommose muavitehtaassa töis ajo/ niinku/ tommosen/ vähär reilu kymmenev vuotta taksia ja bussia mutta/ mutta justiin että *oli... äää... säännölliset työajat* ekä pystyny harrastaan urheilua ni/ olli sit siirty tämmöseen *tehdas... työhön* jossa on/ seitsemästä neljään työajat/ sopii hyvin... harrastusten... yhteytee//
- LI: Aivan, aivan, mitä hän harrastaa?
- N7: Yleisurheilua/ oikeestaan niin/ vetää näitä nuaria....tulevaisuuren tähtiä//
- LI: Aivan, onk hänel joku, erikoislaji?
- N7: *Keihäs öö... ja...pituus...hyppy* ja kolmiloikka ov varmaa semmoset vahv...vahvimmat lajit// mut/ ihan laidasta laitaan//
- LI: Mmm, onk hän itte harrastanu sitä kans niinku?
- N7: Joo/ mut ei niinkö/ ei lapsena vielä vaan sitten äää...sitten nuarena ja *sitte kävi nää... valmentajakurssit* ja/ samatem mun poika on/ valmentaja//
- LI: Aha, just.
- N7: Ja on harrastanu/ pienen ikänsä//
- LI: Jaaha, jaaha, mitä lajii hän valmentaa?
- N7: Ee...samallailla ku isä/ et vahvat lajit on nää...on keihäs ja/ pituushyppy//
- LI: Joo, okei, no mitä sun poika tekee?
- N7: Tällä hetkellä käy viimestä luakkaa...ää...*no lukio/*
- LI: Mmm, mitä hän meinaa sej jälkee?
- N7: On valinnu väärän *lajin* että...ööö...*rakennus...linjan....on valinnu* mutta se oliki väärä ja...*nym me ollaa niinkö...kannustettu* sitä käymään/ iltasin/ semmosta hierontakurssia et mut öö... sanotaanko suomeks *hieromaterapeutti* et...//
- LI: Joo.
- N7: Joo/ joo// valmistuu samanaikasest *ne kevään tekee nää...(huokaisee)*... kirjalliset om mum mielestä (yskäisee) tehty ei oo enää kun yks koe jäljellä ja sitten on tätä *harjotusta...työharjotusta//*
- LI: Just joo, meinaak hän sit iha yksityise, vastaaoton?
- N7: Sittev vissin on armeija ja kaikkee tällästä et ei o öö... (vaav) vielä siinä iässä ettei osaa varmaan/ elämää suunnitella ja// tällähekkellä *ne lajit mitä valittiin* et ja ---

LIITE 6. Peruskoulun äidinkielen ja kirjallisuuden päättöarvioinnin kriteerit arvosanalle 8 (POPS 2004).

Oppilaan vuorovaikutustaidot ovat kehittyneet niin, että hän

- haluaa ja rohkenee ilmaista itseään kirjallisesti ja suullisesti sekä ryhmän jäsenenä että yksin esiintyessään
- osoittaa päättelevän ja arvioivan kuuntelemisen taitoa
- osaa ottaa ideointi- ja ongelmanratkaisukeskusteluissa sekä muissa ryhmäviestintätilanteissa puheenvuoron ja esittää ehdotuksen, kannanoton, kysymyksen, lisätietoja ja perusteluja
- edistää ryhmän pääsyä tavoitteeseen sekä osaa toimia rakentavasti myös silloin, kun asioista ollaan eri mieltä
- tuntee keskeisimmät puhutun ja kirjoitetun kielimuodon erot ja ottaa huomioon viestintätilanteen, vastaanottajan ja välineen muun muassa kielimuotoa valitessaan; hän pystyy vaihtamaan nuorison oman puhekielen tarvittaessa yleispuhekieleksi
- pystyy havainnoimaan ja arvioimaan äidinkielen taitojaan; hän ottaa vastaan palautetta ja hyödyntää sitä omien taitojensa kehittämiseksi; hän antaa myös rakentavaa palautetta toisille ja työskentelee tavoitteellisesti sekä yksin että ryhmässä.

Oppilaan taito tulkita ja hyödyntää erilaisia tekstejä on kehittynyt niin, että hän

- osaa keskustella erilaisten tekstien kanssa: hän osaa kysyä, tiivistää, kommentoida, väittää vastaan, esittää tulkintoja ja arvioita sekä pohtia tekstin yhteyksiä omiin kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa
- tuntee erilaisten tekstien käyttömahdollisuuksia ja osaa suunnistaa monenlaisessa tekstiympäristössä
- lukee tekstejä, myös erilaisia median tekstejä, tarkoituksenmukaista lukutapaa käyttäen
- erottaa tavallisia tekstityyppejä tekstikokonaisuuksista
- tunnistaa tavallisia kaunokirjallisuuden, median ja arjen tekstilajeja
- osaa vertailla tekstejä, löytää sisällön ydinasiat sekä tekijän mielipiteen ja sen perustelut
- pystyy tiivistämään fiktiivisen tekstin juonen, laatimaan henkilökuvia sekä seuraamaan henkilöiden ja heidän suhteittensa kehitystä
- osaa kuvata runoa ja esittää siitä ajatuksia
- tietää, että tekstillä on tekijä ja tarkoitus, jotka vaikuttavat sen sisältöön, muotoon ja ilmaisuun
- pystyy tekemään havaintoja ja päätelmiä tekstien visuaalisista ja auditiivisista keinoista
- pystyy tekemään havaintoja kielen keinoista ja huomaa esimerkiksi sananvalintojen, käytetyn kuvakielen, lausemuotojen sekä tyyliarvoltaan erilaisten ilmausten yhteyksiä tekstin tarkoitukseen ja sävyyn
- pystyy käyttämään opetettuja kielitiedon ja tekstitiedon käsitteitä tekstejä havainnoidessaan sekä kirjallisuustietoa fiktiivisiä tekstejä käsitellessään.

Oppilaan taito tuottaa tekstejä ja hyödyntää niitä eri tarkoituksiin on kehittynyt niin, että hän

- osaa käyttää kirjastoa, tietoverkkoja, tieto- ja kaunokirjallisia teoksia sekä suullisesti välitettyä tietoa tiedonhankinnassaan; hän osaa valita lähteensä ja myös ilmoittaa ne
- tuntee puhe-esityksen ja kirjoitelman laatimisen prosessin ja soveltaa tietoaan tekstejä tuottaessaan
- kokoaa esitykseensä riittävästi aineksia, jäsentelee niitä sekä tuo asiasta esille olennaisen; hänen tekstinsä ajatuskulkua on helppo seurata
- pystyy laatimaan suullisia ja kirjoitettuja tekstejä eri tarkoituksiin, muun muassa kuvauksia, kertomuksia, määritelmiä, tiivistelmiä, selostuksia, kirjeitä, hakemuksia, yleisönosastokirjoituksia ja muita kantaa ottavia ja pohtivia tekstejä
- pystyy tuottamaan tekstinsä sekä käsin että tekstinkäsittelyohjelmalla ja muutenkin hyödyntämään työskentelyssään tietotekniikkaa ja viestintävälineitä
- osaa hyödyntää kielitietoaan tekstien tuottamisessa ja tehdä tyylillisiä, sanastollisia ja rakenteellisia valintoja; hän osaa säädellä virkkeiden rakennetta ja pituutta sekä tarpeen mukaan tiivistää tekstiään
- soveltaa teksteihinsä tietoaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroista, kohteliaisuuskeinoista ja oikeinkirjoituskäytännöistä.

Oppilaan suhde kieleen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin on kehittynyt niin, että hän

- on saavuttanut lukutaidon, joka riittää myös kokonaisten kirjojen lukemiseen
- löytää itseään kiinnostavaa tieto- ja kaunokirjallisuutta sekä muita tekstejä ja osaa perustella valintojaan
- on lukenut sekä kotimaisesta että ulkomaisesta kaunokirjallisuudesta runoja, satuja, tarinoita, novelleja, esimerkkejä näytelmäteksteistä ja sarjakuvia sekä tuntee Kalevalan runoja ja muutakin kansanperinnettä; kokonaisteoksia hän on lukenut ainakin yhteisesti sovitun määrän
- tuntee kirjallisuuden päälatit, tekstien tyylillisen pääjaon sekä joitakin kirjallisuuden klassikkoja, jotka edustavat eri aikakausia
- pystyy jakamaan luku- ja katselukokemuksensa muiden kanssa
- osaa puhua kielen äänne-, muoto- ja lauserakenteesta sekä sanastosta; hänellä on tietoa sanaluokista ja tärkeimmistä lauseenjäsenistä, hän tuntee suomen kielen keskeisimmät ominaispiirteet ja pystyy vertailemaan suomen kieltä muihin opiskelemiinsa kieliin; hänellä on käsitys kielisukulaisuudesta ja suomen sukukielistä
- tietää, että suomen kieli vaihtelee tilanteen, käyttäjän ja alueen mukaan
- tietää kielen muuttuvan, hänellä on tietoa äidinkielen asemasta muiden kielten joukossa ja monikulttuurisessa kieliyhteisössä; oppilas tuntee Suomen kielitilanteen, hänellä on perustietoa Suomessa puhuttavista kielistä.